

การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปูลงพระในศิลปกรรมล้านนา

ฐานปกรณัม เครื่องระยา

ทุนอุดหนุนการวิจัยโดย โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประจำปีงบประมาณ 2565
อพ.สธ.-แม่โจ้

การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูลงในศิลปกรรมล้านนา

A study and collect the use of plant species decorated with Buranakhata pot designs in Lanna art

ฐานาปรณ เครือระยา

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

(อพ.สธ.-แม่โจ้) ประจำปีงบประมาณ 2565

ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) “การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูลงในศิลปกรรมล้านนา ”

(ภาษาอังกฤษ) “A study and collect the use of plant species decorated with Buranakhata pot designs in Lanna art .”

ชื่อผู้วิจัย สุภาพรณ์ เครือระยา

บทคัดย่อ

การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูลงในศิลปกรรมล้านนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อสนองพระราชดำริภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รวมถึงรวบรวมรูปแบบลายหม้อปูลง ที่ปรากฏในงานศิลปกรรมล้านนาและนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปเผยแพร่ในลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ โดยใช้วิธีการเขียนอธิบายความพรรณนาและบันทึกภาพถ่าย ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการลงพื้นที่ภาคสนามเข้าเก็บข้อมูลในพื้นที่ ซึ่งเป็นการวิจัยในลักษณะที่มุ่งเก็บรวบรวมรูปแบบลวดลายปูลงในศิลปกรรม 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งผลของการศึกษาสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาในรูปแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยใช้วัฒนธรรมล้านนาเป็นทุนทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาการรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูลงในศิลปกรรมล้านนา พบว่าในวัฒนธรรมของล้านนามีการใช้พันธุ์ไม้ตามธรรมชาติ มาออกแบบจนเกิดเป็นลวดลายประดับในงานศิลปะที่รับใช้ศาสนา ว่าด้วยลวดลายของเครื่องสักการบูชา หนึ่งในลวดลายดังกล่าวปรากฏในรูปของลายหม้อปูลง หรือในพื้นที่เรียกว่า ลายหม้อดอก ซึ่งปรากฏในงานศิลปกรรมล้านนาโดยการนำเอารูปแบบพันธุ์พฤกษาดอกไม้ต่างๆ มาออกแบบเป็นงานช่างศิลป์ ทั้งงานจิตรกรรม งานประติมากรรม งานภาพพิมพ์ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา การเกิดขึ้นของลวดลายในแต่ละพื้นที่ถึงรูปแบบที่มีพัฒนาการและปรับเปลี่ยนในยุคสมัยที่ต่างกัน โดยการเก็บรวบรวมลายหม้อดอกปูลงจำนวน 184 วัดกับ 6 แหล่งมรดกวัฒนธรรม ปรากฏลวดลายหม้อดอกกว่า 483 ลาย สู่การทำความเข้าใจรูปแบบลายและความหมายในพื้นที่ผ่านการประดับลายในตำแหน่งต่างๆ ในเขตพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งได้แก่จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา และจังหวัดแม่ฮ่องสอน

นอกจากนี้จากการลงพื้นที่พบเทคนิคการสร้างงาน 3 อันดับแรกคือ งานลายคำมากที่สุด รองลงมาเป็นงานปูนปั้น และงานไม้แกะสลักตามลำดับ นอกจากนี้เทคนิคงานช่างแล้ว จากการลงพื้นที่ พบลวดลายหม้อดอกมากที่สุดในพื้นที่ 3 อันดับแรกคือ จังหวัดลำปาง รองลงมาเป็นจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแพร่ ตามลำดับ และลวดลายหม้อดอกถูกสร้างขึ้นมาในการเป็นสัญลักษณ์ของการบูชาพระธรรมมากที่สุด โดยปรากฏบนหีบธรรม ธรรมมาสน์ และหอธรรม

ส่วนการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา พบว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 ยังปรากฏรูปแบบของหม้อปुरुณฆฏะที่มีดอกบัวโผล่ออกมาจากปากหม้อเป็นส่วนใหญ่ จนถึงในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 ลายหม้อปुरुณฆฏะเริ่มเป็นลวดลายกระหนก ซึ่งไม่สามารถระบุการใช้พันธุ์ไม้ในการประดับได้ จนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 หม้อปुरुณฆฏะที่มีดอกบัวโผล่ออกมาจากปากหม้อเริ่มกลับมามีความนิยมอีกครั้ง และครั้งนี้เริ่มมีช่อดอกเอื้องประดับย่อยออกมาทั้งสองข้างของปากหม้อ ซึ่งพบลายในลักษณะนี้เฉพาะในพื้นที่จังหวัดลำปางเท่านั้น และในช่วงสุดท้ายพุทธศตวรรษที่ 25 ลายหม้อปुरुณฆฏะเริ่มเป็นลวดลายกระหนกอีกครั้ง โดยมีรูปแบบของลวดลายประดิษฐ์เข้ามาผสมผสาน เช่นลายดอกพุดตาน ลายหน้ากาล ลายกระจังตาอ้อย ซึ่งเป็นลายที่ได้รับอิทธิพลจากรัตนโกสินทร์เป็นส่วนใหญ่ รวมถึงอิทธิพลจากพม่า จีน และชาติตะวันตกด้วย

จากการศึกษาการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา ถือเป็นการรวบรวมข้อมูลซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ ถือเป็นงานศิลปะที่เกิดขึ้นจากการผูกพันกับธรรมชาติในสังคมล้านนา โดยนำเสนอผ่านมุมมองของความงามและสุนทรีย์ เทคนิคงานช่างที่ใช้ในการสร้างสรรค์งาน ความนิยมในแต่ละพื้นที่ ทำให้เข้าใจการเชื่อมโยงและเห็นถึงที่มาของการใช้ลวดลายหม้อดอกสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งงานศึกษาชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ ว่าด้วยเรื่องหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา ให้ผู้สนใจมองเห็นและเข้าใจความงาม และสามารถนำรูปแบบลวดลายที่ได้เก็บรวบรวมไว้ไปพัฒนาและปรับใช้ในอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: หม้อปुरुณฆฏะ, หม้อดอก, ศิลปกรรมล้านนา

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี 2565 ครั้งนี้ คณะผู้บริหารและเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ได้ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานต่างๆ และชุมชนต่างๆ ที่ให้ข้อมูลเพื่อใช้ในการประกอบการทำฐานข้อมูลเป็นอย่างดี

การดำเนินการวิจัยมีอาจสำเร็จลุล่วงไปได้หากปราศจากความเมตตากรุณาของแหล่งข้อมูลหม้อปुरुณฆฏะทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ขอขอบคุณคณะกรรมการดำเนินงาน โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (อพ.สธ.-แม่โจ้) คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (พช.) พช. เชียงใหม่, พช. ลำพูน, พช. น่าน ท่านเจ้าอาวาสและพระภิกษุ รวมถึงกรรมการวัด **จังหวัดเชียงใหม่** วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร วัดพระบาทห้วยเสือ วัดบ้านแปะ วัดร้างเจดีย์สูง วัดหลวงฮอด วัดร้างดอกเงิน วัดร้างดอกคำ วัดท้าวคำวัง วัดหางดง วัดบ้านถวาย วัดขุนคง วัดตันเกว๋น วัดทุ่งฮ้อหลวง วัดบ้านเปียง วัดป่าลานทุ่งต้อม วัดมงคลทุ่งแบ้ง วัดสะลงโน วัดม่อนผาแดง วัดเมืองก๊ิด วัดสบเปิง วัดท่าข้าม วัดดอนเจียง วัดสันป่ายาง วัดหนองก่าย วัดชัยสถาน(ป่าเสร้าง) วัดร่องชี้เหล็ก วัดดอยสะเก็ด วัดดอยแท่นพระผาหลวง วัดป่าแดด วัดเมืองวะ วัดเมืองซอน วัดเมืองเส้น วัดข้าวแท่นหลวง วัดแม่แก้ดหลวง วัดแม่คาว วัดบวค้าง วัดอุโบสถ วัดป่าจี้ วัดพระธาตุดอยคำ วัดเจ็ดยอด วัดสวนดอก วัดป่าแดง วัดอุโมงค์ วัดรำเปิง วัดโลกโมฬี วัดศรีภูมิ วัดชมพู วัดช่างฆ้อง วัดอุทรายคำ วัดดัมภัย วัดพระสิงห์ วัดปราสาท วัดผาป่อง วัดศรีเกิด วัดทุ่งยู วัดชัยพระเกียรติ วัดสำเภา วัดอุโมงค์ วัดดวงดี วัดบ้านปิน วัดหมื่นล้าน วัดพันอ้น วัดดอกคำ วัดดอกเอื้อง วัดเชียงมั่น วัดควรคำม้า วัดหม้อคำตวง วัดมณเฑียร วัดเชียงยืน วัดนันทาราม วัดหมื่นสาร วัดศรีสุพรรณ วัดพ่อนสร้อย วัดช่างแต้ม วัดเจดีย์หลวง วัดเจ็ดลิน วัดหมื่นตุม วัดทรายมูลเมือง วัดทรายมูลพม่า วัดล้ามช้าง วัดอุปคุต วัดแสนผาง วัดบุปพาราม วัดเซตะวัน วัดมหาวัน

จังหวัดลำพูน วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดประตูป่า วัดบ้านหลุก วัดต้นแงะ วัดป่าขาม วัดล้ามช้าง วัดหนองเงือก วัดป่าขางงาม วัดบ้านเรื่อน วัดเกาะกลาง วัดกู่ขาว วัดดอนหลวง วัดทาขุมเงิน วัดหนองสร้อย วัดหมูเป็ง วัดดงถาญี วัดฉางข้าวน้อยใต้ วัดป่าตาล วัดป่าปวย วัดสันกำแพง

จังหวัดลำปาง วัดดอยน้อย วัดท่าผา วัดท่าช้าง วัดนางแต่น วัดนาเวียง วัดศาลาบัวบก วัดศาลาเม้ง วัดพระธาตุจอมปิง วัดนาภิรม วัดนาแสง วัดหาดปู้ด้าย วัดไชยาทุ่งล้อม วัดนางเหลียว วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดม้าเหนือ วัดศาลาไชย วัดศาลาหลวง วัดโหล่หิน วัดผาแดงหลวง วัดศรี

หลวง วัดแจ้งคอน วัดทุ่งผึ้ง วัดสาแพะ วัดแม่ตานอก วัดทุ่งคา วัดแม่สุก วัดห้วยแห่น วัดอักษชัยคีรี
วัดเขาแก้ว วัดดอยป่าตาล วัดปากกกong วัดสันป่าหนาด วัดดอยน้อย วัดล้อมแรด วัดเวียง วัด
เหล่าน้อย วัดเหล่าหลวง วัดอุ้มลอง วัดนาบ้านไร่ วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน วัดสบลี วัดบ้านถ้ำ วัดปลาย
นาหลวง วัดขอใต้ วัดขอหัวช้าง วัดทุ่งล้าน วัดกัลยหลวง วัดชมพูหลวง วัดนาแก้วใต้ วัดลำปาง
กลาง วัดศรีหมวดเกล้า วัดตันธง วัดพระเจ้าทันใจ วัดวังหม้อ วัดช้างเผือก วัดสาหลวง วัด
ท่าซัว วัดม่อนกระทิง วัดทุ่งไฉ้ วัดทุ่งม่านใต้ วัดทุ่งม่านเหนือ วัดบ้านเป้า วัดหนองร่อง วัดพระธาตุ
เสด็จ วัดบ้านผึ้ง วัดบ้านสัก วัดบ้านเอื้อม วัดสบเพียง วัดปางแสนทอง วัดปากกล้วย วัดป่าต้นกุ่ม
เมือง วัดลำปางกลาง วัดป่าฝาง วัดพระบาท วัดม่อนจำศีล วัดม่อนล้านฐาน วัดศรีชุม วัดเขาแก้ว
วัดตันตอง วัดม่อนศิรีชัย วัดช่างแต้ม วัดดอกบัว วัดดอกพรวัว วัดนางเหลียว วัดปางสนุกใต้ วัด
ปางสนุกเหนือ วัดประตูดินผึ้ง วัดประตูป้อง วัดศรีบุญโยง วัดศรีล้อม วัดแสงเมืองมา วัดหัวช่วง วัด
ท่าครวน้อย วัดเกาะวาลูการาม วัดเชียงราย วัดน้ำล้อม วัดคะตึกเชียงมั่น วัดบุญยืน วัดป่าดวะ วัด
ป่ารวก วัดหมื่นกาด วัดเซตวัน วัดดอนไฟ วัดนาขวาง วัดนาพาน วัดบ้านหลุก วัดบ้านเหมียง วัดศรี
อ้วน วัดต่อแก้ว วัดน้ำไฉ้ วัดบ้านหนอง วัดป่าจำ วัดนาคตหลวง วัดปางหอศาล วัดป่าต้นหลวง วัด
ผาบังหลวง วัดทุ่งฝูง วัดบ้านก่อ วัดปังกา วัดนางอย วัดปางยางคก วัดสันหนองบง วัดบ้านเหล่า วัด
ยางอ้อย วัดนาบัว วัดป่าเหียง

จังหวัดแพร่ วัดพระหลวง วัดสูงเม่น วัดกาตเหนือ วัดหลวง วัดศรีชุม วัดพระบาทมิ่ง
เมือง วัดพระนอน วัดชัยมงคล วัดดงเหนือ วัดดอนทัน วัดทุ่งกวาว วัดทุ่งน้ำว วัดแม่คำมีป่าสัก วัดวุฒิ
มงคล(ร้องแห่) วัดสร้างโคก(โดนเหนือ) วัดสวนเขื่อน วัดเสด็จบ้านดอน วัดเวียงต้า วัดด้าม่อน วัด
ศรีดอนคำ

จังหวัดน่าน วัดภูค้ำ วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดพญาวัด วัดภูมินทร์ วัดช้างค้ำ วัดหัวช่วง วัด
พระเกิด วัดพญาภู วัดแสงดาว วัดหนองบัว วัดหนองแดง วัดร้องแง วัดเบ็งสะกัต วัดดอยมูลบ้าน
เฮี้ย วัดนาหวาย วัดต้นแหลง วัดบุญยืน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดคำโน วัดประตูเมือง วัดม่วยต่อ วัดเมืองปอน วัดต่อแพ วัดกลางทุ่ง วัด
จองคำ วัดจองกลาง วัดก้ำก่อ วัดปางลื้อ วัดพระธาตุดอยกองมู วัดพระนอน วัดม่วยต่อ วัดหัว
เวียง วัดปางหมู

จังหวัดพะเยา วัดลี วัดหลวงราชสิริฐาน วัดศรีโคมคำ วัดตุนใต้ วัดไชยอาวาส วัดบุญยืน

จังหวัดเชียงราย วัดพระแก้วเชียงราย วัดมิ่งเมือง วัดศรีบุญเรือง วัดงำเมือง วัดสถานพระ
ธาตุคู่บุญ วัดเจ็ดยอด วัดเซตวันพระนอน วัดมุงเมือง วัดเจริญเมือง วัดแม่สรวยหลวง วัดแม่ต้า วัด
ศรีสุทธาวาส วัดหลวงเชียงทอง

สถาบันและสถานที่อื่น

สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เทศบาลนครเชียงใหม่ หอภาพถ่ายล้านนา จังหวัด เชียงใหม่ อุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย หอวัฒนธรรมนิทรรศ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา เทศบาลนครลำปาง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง ศูนย์การ เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมบ้านศาลาหม้อ จังหวัดลำปาง ศูนย์การเรียนรู้พุทธศิลป์น่าน วัดแสงดาว

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ คุณวีรศักดิ์ ของเดิม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย ราชภัฏลำปาง ในการแปลจารึกต่างๆ ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จังหวัดแพร่ คุณสิทธิพงษ์ แสงเก่ง คุณภัทร พงศ์ เพาะปลูก ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จังหวัดน่าน พระมหาธนพล ธมฺมพลี พระครูवासูกนันทวัฒน์ (ศราวุธ สุขขุฑฺฒโน) ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จังหวัดพะเยา พระมหาจุมพล สีหพลี ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จังหวัด เชียงราย คุณกฤตดนัย สมบัติใหม่ และมิตรแก้วสหายคำ เครือข่ายทางวัฒนธรรมภาคเหนือทุกท่าน

ท้ายนี้ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อสมบัติ คุณแม่บัวผัน เครือระยา ผู้ให้การอุปการะ อบรมเลี้ยงดู ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาและให้กำลังใจเป็นอย่างดีในการทำงานทุกครั้ง อีกทั้ง ขอขอบคุณเพื่อนๆ ที่ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือด้วยดีเสมอมา และขอขอบพระคุณเจ้าของเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทุกท่านที่ผู้ศึกษาค้นคว้าได้นำมาอ้างอิงในการทำวิจัย จนกระทั่งงานวิจัยฉบับ นี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ฐาปกรณ์ เครือระยา

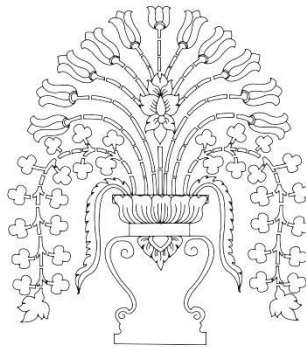
ผู้ศึกษาวิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	ก
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
คำถามหลักในการวิจัย	3
กรอบแนวคิดของการวิจัยและนิยามศัพท์	4
นิยามศัพท์	5
วิธีการดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล	5
ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
2.1 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	11
2.2 แนวคิดเชิงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา	43
2.3 แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์	48
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	54
3.1 ขอบเขตการวิจัย	54
3.2 วิธีดำเนินการวิจัย	59
บทที่ 4 การเก็บรวบรวมรูปแบบของการใช้พันธุ์ไม้	
ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา	63
4.1 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน	63
4.2 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่	68
4.3 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดลำพูน	89
4.4 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดลำปาง	97
4.5 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดแพร่	124

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.6 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดน่าน	128
4.7 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดพะเยา	132
4.8 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดเชียงราย	134
บทที่ 5 การใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา	136
บทที่ 6 บทสรุป	167
พัฒนาการของลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ	167
บทส่งท้าย	172
บรรณานุกรม	176
ประวัติผู้วิจัย	179

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงกระบวนการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล	7
ตารางที่ 2 ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ	9
ตารางที่ 3 แสดงจำนวนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและจำนวนลายหม้อปฐมนิพนธ์จากการสำรวจ	163
ตารางที่ 4 แสดงจำนวนลาย ตามตำแหน่งของการสักการบูชาพระรัตนตรัย	164
ตารางที่ 5 แสดงเทคนิคการสร้างลวดลายหม้อปฐมนิพนธ์	165

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

5

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ลายหม้อปูลงพระ วัดช่อหวีช้าง จ.ลำปาง	2
ภาพที่ 2 ลายหม้อปูลงพระ ดอกโบตั๋น วัดพระธาตุลำปางหลวง	2
ภาพที่ 3 ลายหม้อปูลงพระ ประดับธรรมมาสน์ วัดหนองก่าย จ.เชียงใหม่	2
ภาพที่ 4 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลหม้อปูลงพระ	60
ภาพที่ 5 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลหม้อปูลงพระ	60
ภาพที่ 6 ลายหม้อดอก โดยใช้เทคนิคงานเขียนสี วัดประตูเมือง อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน	64
ภาพที่ 7 งานฉลุลายหม้อปูลงพระ วัดม่วยต่อ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน	64
ภาพที่ 8 งานปูนปั้นรูปหม้อปูลงพระ วัดต่อแพ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน	65
ภาพที่ 9 งานปูนปั้นรูปหม้อปูลงพระวัดจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน	66
ภาพที่ 10 งานปูนปั้นรูปหม้อปูลงพระวัดกลางทุ่ง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน	67
ภาพที่ 11 ลายหม้อปูลงพระ วัดขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่	69
ภาพที่ 12 ลายหม้อปูลงพระ วัดเจริญราษฎร์ (วัดร่องแห่ย์)อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่	70
ภาพที่ 13 ลายหม้อปูลงพระ วัดเจริญราษฎร์ (วัดร่องแห่ย์)อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่	70
ภาพที่ 14 ลายหม้อดอกปูลงพระ วัดท่าข้าม อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่	72
ภาพที่ 15 ลายหม้อดอกปูลงพระ เทคนิคงานลายคำ วัดท่าข้าม อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่	72
ภาพที่ 16 ลายหม้อปูลงพระ วัดร่องขี้เหล็ก อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่	73
ภาพที่ 17 ลายหม้อปูลงพระ วัดแท่นผาหลวง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่	74
ภาพที่ 18 ลวดลายพรรณพฤษา วัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่	75
ภาพที่ 19 ลายหม้อปูลงพระ ประดับหีบธรรม วัดแม่คาว อ.สันทราย จ. เชียงใหม่	75
ภาพที่ 20 ลวดลายหม้อปูลงพระ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่	76
ภาพที่ 21 ภาพถ่ายโบราณพระเจ้าแก้วตื้อ วัดสวนดอก ประดับลวดลายปูนปั้นลายหม้อดอก	77
ภาพที่ 22 ลายแจกันหม้อดอกประดับหน้าบันวิหาร วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่	79
ภาพที่ 23 ลวดลายปูนปั้นภาพเทวดาขมุนและลายหม้อดอกประดับที่หอไตรวัดพระสิงห์	80
ภาพที่ 24 ลวดลายปูนปั้นภาพเทวดาขมุนและลายหม้อดอกประดับที่หอไตรวัดพระสิงห์	80
ภาพที่ 25 ลวดลายหม้อปูลงพระ ประดับที่หอไตร วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่	81
ภาพที่ 26 ลวดลายหม้อปูลงพระ ประดับที่หอไตร วัดหมื่นล้าน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	82
ภาพที่ 27 ลวดลายหม้อปูลงพระ ประดับหีบธรรม วัดพันอ้น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	83
ภาพที่ 28 ลวดลายหม้อปูลงพระประดับธรรมมาสน์ วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่	84
ภาพที่ 29 ลวดลายหม้อปูลงพระประดับหอไตรวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่	84
ภาพที่ 30 หม้อปูลงพระประดับฐานพระในวิหาร วัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	85

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 31 หม้อปฐมนิสังระดับฐานพระในวิหาร วัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	85
ภาพที่ 32 หม้อปฐมนิสังระดับหีบธรรม วัดเจติยหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	86
ภาพที่ 33 หม้อปฐมนิสังระดับมุกเจติย์ วัดมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	87
ภาพที่ 34 หม้อปฐมนิสัง ระดับหีบธรรม จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่	88
ภาพที่ 35 หม้อปฐมนิสัง ระดับหีบธรรม จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่	88
ภาพที่ 36 ลายหม้อปฐมนิสังเทคนิคลายคำประดับหีบธรรม วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน	89
ภาพที่ 37 หม้อปฐมนิสังระดับหน้าบันอุโบสถโบราณ วัดบ้านหลุก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	90
ภาพที่ 38 ลายหม้อปฐมนิสังเทคนิคลายคำประดับหีบธรรม วัดต้นแงะ จังหวัดลำพูน	90
ภาพที่ 39 ลายหม้อปฐมนิสังเทคนิคลายคำ วัดหนองเงือก จังหวัดลำพูน	91
ภาพที่ 40 ลวดลายพรรณพฤกษาเทคนิคงานปูนปั้น วัดป่าช้างงาม จังหวัดลำพูน	92
ภาพที่ 41 ลายหม้อปฐมนิสังประดับธรรมมาสน์ วัดป่าช้างงาม จังหวัดลำพูน	92
ภาพที่ 42 ลายหม้อปฐมนิสัง วัดดอนหลวง จังหวัดลำพูน	93
ภาพที่ 43 ลายหม้อปฐมนิสัง วัดดอนหลวง จังหวัดลำพูน	93
ภาพที่ 44 ลายหม้อปฐมนิสัง วัดดงถาญี จังหวัดลำพูน	94
ภาพที่ 45 ลายหม้อปฐมนิสัง วัดดงถาญี จังหวัดลำพูน	94
ภาพที่ 46 ลายหม้อปฐมนิสัง วัดป่าป๋วย จังหวัดลำพูน	95
ภาพที่ 47 ลายหม้อปฐมนิสัง วัดทาขุมเงิน จังหวัดลำพูน	96
ภาพที่ 48 ลายหม้อปฐมนิสัง วัดทาขุมเงิน จังหวัดลำพูน	96
ภาพที่ 49 ลายหม้อปฐมนิสัง วัดทาขุมเงิน จังหวัดลำพูน	96
ภาพที่ 50 งานปูนลายโลหะประดับแท่นแก้ว วัดลำปางกลางดง จังหวัดลำปาง	97
ภาพที่ 51 ลายหม้อปฐมนิสังประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ วัดต้นธงชัย จังหวัดลำปาง	98
ภาพที่ 52 ลวดลายหม้อปฐมนิสังประดับซุ้มประตูคันทกัฏฐิ์วัดม่อนกระติง จังหวัดลำปาง	99
ภาพที่ 53 ลวดลายหม้อปฐมนิสังประดับธรรมมาสน์ วัดทุ่งม่านใต้ จังหวัดลำปาง	100
ภาพที่ 54 ลวดลายหม้อปฐมนิสังประดับธรรมมาสน์ วัดทุ่งม่านใต้ จังหวัดลำปาง	100
ภาพที่ 55 ลายหม้อปฐมนิสังประดับหีบธรรม วัดปางแสนทอง จังหวัดลำปาง	101
ภาพที่ 56 ลายหม้อปฐมนิสัง วัดพระบาท จังหวัดลำปาง	102
ภาพที่ 57 ลายหม้อปฐมนิสังประดับซุ้มทางเข้าอุโบสถวัดม่อนล้านฐาน จังหวัดลำปาง	103
ภาพที่ 58 ลายช้างเดินหม้อดอกบัว วัดปางสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง	104
ภาพที่ 59 ลายหม้อปฐมนิสังประดับหน้าบันวัดแสงเมืองมา จังหวัดลำปาง	105
ภาพที่ 60 ลายหม้อปฐมนิสัง วัดคะตึกเชียงม่วน จังหวัดลำปาง	106

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 61 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดหมื่นกาศ จังหวัดลำปาง	107
ภาพที่ 62 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดสวนดอก จังหวัดลำปาง	108
ภาพที่ 63 ลายหม้อปูลณฆฎะเขียนชาด วัดดอนไฟ จังหวัดลำปาง	108
ภาพที่ 64 ลายหม้อปูลณฆฎะ ประดับหีบธรรม วัดบ้านหลุก จังหวัดลำปาง	109
ภาพที่ 65 ลายหม้อปูลณฆฎะ ประดับหีบธรรม วัดบ้านหลุก จังหวัดลำปาง	109
ภาพที่ 66 ลายหม้อปูลณฆฎะ ประดับหีบธรรม วัดตอแก้ว จังหวัดลำปาง	110
ภาพที่ 67 ลายหม้อปูลณฆฎะ ประดับหีบธรรม วัดนาคตหลวง จังหวัดลำปาง	111
ภาพที่ 68 ลายหม้อปูลณฆฎะ ประดับหีบธรรม วัดนาคตหลวง จังหวัดลำปาง	111
ภาพที่ 69 ลายหม้อปูลณฆฎะ ประดับหีบธรรม วัดนาเวียง จังหวัดลำปาง	112
ภาพที่ 70 ลายหม้อปูลณฆฎะ ประดับหน้าบันวิหาร วัดนาแสง จังหวัดลำปาง	113
ภาพที่ 71 ลายหม้อปูลณฆฎะประดับหีบธรรม วัดศาลาหลวง จังหวัดลำปาง	114
ภาพที่ 72 ลายหม้อปูลณฆฎะประดับหีบธรรม วัดวังพร้าว จังหวัดลำปาง	115
ภาพที่ 73 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดปงยางคก จังหวัดลำปาง	116
ภาพที่ 74 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง	118
ภาพที่ 75 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง	118
ภาพที่ 76 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดเวียง จังหวัดลำปาง	119
ภาพที่ 77 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดเวียง จังหวัดลำปาง	119
ภาพที่ 78 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดอุ้มลอง จังหวัดลำปาง	120
ภาพที่ 79 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดปงหลวง อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง	121
ภาพที่ 80 ลายหม้อปูลณฆฎะ สถานีรถไฟปางป๋วย อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	122
ภาพที่ 81 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดบ้านก่อ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง	123
ภาพที่ 82 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดบ้านก่อ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง	123
ภาพที่ 83 ลายหม้อปูลณฆฎะ ประดับธรรมมาสน์ วัดทุ่งกวาว จังหวัดแพร่	124
ภาพที่ 84 ลายหม้อปูลณฆฎะ ประดับธรรมมาสน์ วัดสวนเขื่อน จังหวัดแพร่	125
ภาพที่ 85 ลายหม้อปูลณฆฎะประดับวิหารน้อย วัดพระหลวง จังหวัดแพร่	126
ภาพที่ 86 ลายหม้อปูลณฆฎะประดับวิหารน้อย วัดพระหลวง จังหวัดแพร่	126
ภาพที่ 87 ลายหม้อปูลณฆฎะ วัดด้าม่อน อำเภอลอง จังหวัดแพร่	127
ภาพที่ 88 ลายหม้อปูลณฆฎะ อุโบสถหลวงพ่อมหาอูตม์ วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน	128
ภาพที่ 89 ลายหม้อปูลณฆฎะประดับพระพุทธรูปหินชนวน วัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน	129
ภาพที่ 90 ลายหม้อปูลณฆฎะประดับหีบธรรม วัดดอยมูลบ้านเฮี้ย จังหวัดน่าน	130

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 91 ลายหม้อปูลงพระระดับหีบธรรม วัดหนองแดง จังหวัดน่าน	131
ภาพที่ 92 ลายหม้อปูลงพระระดับหีบธรรม วัดหลวงราชัญฐาน จังหวัดพะเยา	132
ภาพที่ 93 ลายเทวดาเทินหม้อปูลงพระ ที่ถูกถอดออกจากวิหารหลังเดิม วัดต้นใต้ จังหวัดพะเยา	133
ภาพที่ 93 ลายหม้อปูลงพระ ไ้แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย	134
ภาพที่ 93 ลายหม้อปูลงพระ ไ้แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย	134
ภาพที่ 96 ลายหม้อปูลงพระ ระดับหีบธรรม วัดเจริญเมือง จังหวัดเชียงราย	135
ภาพที่ 97 การจัดดอกไม้ในหม้อดินเผา ที่ประเทศศรีลังกา	137
ภาพที่ 98 จิตรกรรมเจดีย์วัดร้างแสนขาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	138
ภาพที่ 99 การประดับดอกบัวอุบลและดอกบัวปทุม หม้อปูลงพระ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่	139
ภาพที่ 100 วัดเมืองสารทหลวง จังหวัดเชียงใหม่	139
ภาพที่ 101 ภาพถ่ายโบราณพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอกประดับลายหม้อดอกบัวบนแท่นแก้ว	140
ภาพที่ 102 หม้อดอกบัวเทคนิคปูนปั้น ภายในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง	141
ภาพที่ 103 หม้อดอกบัวเทคนิคปูนปั้น ภายในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง	141
ภาพที่ 104 หม้อปูลงพระช่อดอกบัว เทคนิคปูนปั้น ภายในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง	141
ภาพที่ 105 หม้อปูลงพระช่อดอกบัว เทคนิคลายคำ ภายในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง	142
ภาพที่ 106 หม้อปูลงพระช่อดอกบัวประดิษฐ์ วัดต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	143
ภาพที่ 107 หม้อปูลงพระช่อดอกบัวประดิษฐ์ วัดต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	143
ภาพที่ 108 หีบธรรมวัดอุ้มลอง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	144
ภาพที่ 109 หีบธรรมวัดศรีหมวดเกล้า จังหวัดลำปาง	144
ภาพที่ 110 หีบธรรมวัดทุ่งม่านเหนือ จังหวัดลำปาง	144
ภาพที่ 111 หีบธรรมวัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง	145
ภาพที่ 112 หีบธรรมวัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง	145
ภาพที่ 113 หีบธรรมวัดผาแดงหลวง ลำปาง	145
ภาพที่ 114 หีบธรรมวัดนาขวาง จังหวัดลำปาง	145
ภาพที่ 115 หีบธรรมวัดดอนไฟ จังหวัดลำปาง	146
ภาพที่ 116 หีบธรรมวัดหลวงราชัญฐาน จังหวัดพะเยา	146
ภาพที่ 117 หีบธรรมวัดสร้างโคก(โตนเหนือ) จังหวัดแพร่	146
ภาพที่ 118 หีบธรรมวัดศาลาหลวง จังหวัดลำปาง	146
ภาพที่ 119 หีบธรรมวัดนาคตหลวง จังหวัดลำปาง	147
ภาพที่ 120 หีบธรรมวัดตอแก้ว จังหวัดลำปาง	147

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 121 หีบธรรมวัดบ้านหลุก จังหวัดลำปาง	147
ภาพที่ 122 หีบธรรมวัดน้ำทิ้ง จังหวัดลำปาง	147
ภาพที่ 123 หีบธรรมวัดนาเวียง จังหวัดลำปาง	148
ภาพที่ 124 หีบธรรมวัดลำปางกลางตะวันออก จังหวัดลำปาง	148
ภาพที่ 125 หีบธรรมวัดวังพร้าว จังหวัดลำปาง	148
ภาพที่ 126 หีบธรรมวัดน้ำใจ จังหวัดลำปาง	148
ภาพที่ 127 หีบธรรมวัดนาแสง จังหวัดลำปาง	149
ภาพที่ 128 หีบธรรมวัดป่าจำ จังหวัดลำปาง	149
ภาพที่ 129 ลักษณะหม้อปูลงพระ ที่ใช้ดอกบานชื่นเป็นต้นแบบ วัดสวนเขื่อน จังหวัดแพร่	158
ภาพที่ 130 ลักษณะหม้อปูลงพระที่ใช้ดอกบานไม่รู้โรยเป็นต้นแบบ วัดไชยาทุ่งล้อม จังหวัดลำปาง	158
ภาพที่ 131 ลักษณะหม้อปูลงพระที่ใช้ดอกบานไม่รู้โรยเป็นต้นแบบ วัดไชยาทุ่งล้อม จังหวัดลำปาง	158
ภาพที่ 132 การใช้ดอกหมากประดับหม้อดอกบูชาพระ ในเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า	159
ภาพที่ 133 การใช้ดอกหมากประดับหม้อดอกบูชาพระ ในเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า	159
ภาพที่ 134 ลักษณะหม้อปูลงพระ ที่ใช้ดอกหมากดอกมะพร้าวเป็นต้นแบบวัดชมพูหลวง	159
ภาพที่ 135 ลักษณะหม้อปูลงพระ ที่ใช้ใบผักกูดเป็นต้นแบบ วัดปงยางคค จังหวัดลำปาง	160
ภาพที่ 136 ลักษณะหม้อปูลงพระ ที่ใช้ใบผักกูดเป็นต้นแบบ วัดปงยางคค จังหวัดลำปาง	160
ภาพที่ 137 ลักษณะหม้อปูลงพระ วัดคะตึก จังหวัดลำปาง	161
ภาพที่ 138 ลักษณะหม้อปูลงพระ วัดคะตึก จังหวัดลำปาง	161
ภาพที่ 139 ลักษณะหม้อปูลงพระ ใช้ดอกโบทันเป็นต้นแบบ วัดพระธาตุลำปางหลวง	161
ภาพที่ 140 ลักษณะหม้อปูลงพระ ใช้ดอกโบทันเป็นต้นแบบ วัดพระธาตุลำปางหลวง	161
ภาพที่ 141 ลักษณะหม้อปูลงพระ ใช้ดอกโบทันเป็นต้นแบบ วัดพันอ้น จังหวัดเชียงใหม่	162

สารบัญภาพลายเส้น

	หน้า
ภาพลายเส้นที่ 1 รูปหม้อดอก จิตรกรรมเจดีย์วัดร้างแสนาน	138
ภาพลายเส้นที่ 2 หม้อดอกวัดร้าง กลุ่มวัฒนธรรมฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่	150
ภาพลายเส้นที่ 3 หม้อดอกวัดศรีเกิด จังหวัดเชียงใหม่	150
ภาพลายเส้นที่ 4 หม้อดอกวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่	150
ภาพลายเส้นที่ 5 หม้อดอกวิหารพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่	151
ภาพลายเส้นที่ 6 หม้อดอกวิหารพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่	151
ภาพลายเส้นที่ 7 หม้อดอกเทคนิคปั้นรักสมุก ประดับธรรมมาสน์ วัดพระธาตุลำปางหลวง	151
ภาพลายเส้นที่ 8 หม้อดอกเทคนิคปั้นรักสมุก ประดับธรรมมาสน์ วัดพระธาตุลำปางหลวง	151
ภาพลายเส้นที่ 9 หม้อดอกเทคนิคปั้นรักสมุก ประดับธรรมมาสน์ วัดพระธาตุลำปางหลวง	152
ภาพลายเส้นที่ 10 หม้อดอกเทคนิคปั้นรักสมุก ประดับธรรมมาสน์ วัดพระธาตุลำปางหลวง	152
ภาพลายเส้นที่ 11 หม้อดอกเทคนิคปั้นรักสมุก วัดร่องแห่ง จังหวัดเชียงใหม่	153
ภาพลายเส้นที่ 12 หม้อดอกเทคนิคปั้นรักสมุก วัดร่องแห่ง จังหวัดเชียงใหม่	153
ภาพลายเส้นที่ 13 หม้อดอกวัดตันตงชัย จังหวัดลำปาง	153
ภาพลายเส้นที่ 14 หม้อดอกวัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง	153
ภาพลายเส้นที่ 15 หม้อดอกวัดตันตงชัย จังหวัดลำปาง	154
ภาพลายเส้นที่ 16 หม้อดอกวัดตันตงชัย จังหวัดลำปาง	154
ภาพลายเส้นที่ 17 หม้อดอก วัดพระธาตุลำปางหลวง	154
ภาพลายเส้นที่ 18 หม้อดอกวัดบ้านหลุก จังหวัดลำปาง	154
ภาพลายเส้นที่ 19 หม้อดอกรูปช่อดอกบัวและช่อดอกเอื้อง วัดคะตึกเชียงม่วน จังหวัดลำปาง	155
ภาพลายเส้นที่ 20 หม้อดอกรูปช่อดอกบัวและช่อดอกเอื้อง วัดคะตึกเชียงม่วน จังหวัดลำปาง	155
ภาพลายเส้นที่ 21 หม้อดอกรูปช่อดอกบัวและช่อดอกเอื้อง วัดคะตึกเชียงม่วน จังหวัดลำปาง	155
ภาพลายเส้นที่ 22 หม้อดอก วัดบ้านหลุก จังหวัดลำปาง	155
ภาพลายเส้นที่ 23 หม้อดอกวัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง	155
ภาพลายเส้นที่ 24 หม้อดอก วัดพระธาตุลำปางหลวง	156
ภาพลายเส้นที่ 25 หม้อดอกวัดสวนดอก จังหวัดลำปาง	156
ภาพลายเส้นที่ 26 หม้อดอกวัดหมื่นกาศ จังหวัดลำปาง	156
ภาพลายเส้นที่ 27 หม้อดอกลายดอกบัวและช่อดอกเอื้อง วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง	157
ภาพลายเส้นที่ 28 หม้อดอกรูปช่อดอกบัวและช่อดอกเอื้อง วัดคะตึกเชียงม่วน จังหวัดลำปาง	157

บทที่ 1

บทนำ

1. ชื่อโครงการ (ภาษาไทย) “การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆะใน
ศิลปกรรมล้านนา”

(ภาษาอังกฤษ) “A study and collect the use of plant species decorated with
Buranakhata pot designs in Lanna art.”

2. ชื่อผู้วิจัย นายฐาปกรณ์ เครือระยา

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 1 5299 00029 78 3 อายุ 38 ปี

ที่อยู่ติดต่อ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เลขที่ 63 ม.4 ต.หนองหาร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50290

โทรศัพท์ 082-562-2278 โทรสาร 053-875208

อีเมลล์ golf_tortok@outlook.com

สัดส่วนของงาน 100%

3. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

วัฒนธรรมล้านนา ถือได้ว่าการใช้พันธุ์ไม้นานาชนิด ในการเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายใน
พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ทั้งใบไม้ ดอกไม้ รวมไปถึงชื่อเรียก โดยถูกปรับใช้เพื่อให้เข้ากับรูปแบบ
วัฒนธรรมนั้นๆ ได้อย่างลงตัวและน่าสนใจ

จากการศึกษาภาพบันทึกพันธุกรรมพืชโบราณ ผ่านงานพุทธศิลป์ล้านนา พบว่าวัฒนธรรม
ล้านนาสร้างงานศิลปะรับใช้ศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏในภาพจิตรกรรม
ประติมากรรม และงานพุทธศิลป์ต่างๆ มากมาย และได้พัฒนากลายเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา ดอกไม้
ต่างๆ ผ่านงานเหล่านี้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นความน่าสนใจถึงการนำพรรณไม้มาประกอบ หรือจัดวางในรูปแบบที่
แตกต่างกันออกไปอย่างมากมาย การสร้างสรรค์งานศิลปะเพื่อรับใช้ศาสนาดังกล่าว ได้ผ่านระบบ
ความคิด จินตนาการ จากธรรมชาติ ประกอบเข้าเป็นเรื่องราวต่างๆ ผ่านงานพุทธศิลป์ สิ่งที่สำคัญที่ได้
กล่าวไว้ข้างต้นคือลายหม้อปुरुณฆะ ที่ปรากฏแพร่หลายในพื้นที่ดังกล่าว ด้วยรูปแบบที่มีความหลากหลาย
หลายทั้งในส่วนของภาชนะและพันธุ์ไม้ในแจกัน ซึ่งมีทั้งดอกบัว ดอกเถียง ดอกโบทัน และดอกมะพร้าว
 เป็นต้น โดยปรากฏการใช้ประดับศาสนสถานตามตำแหน่งต่างๆ

ภาพที่ 1 ลายหม้อปูรณฆฏะ วัดขอหัวช้าง จ.ลำปาง ภาพที่ 2 ลายหม้อปูรณฆฏะ ดอกโบตัน วัดพระธาตุลำปางหลวง

ลวดลายดังกล่าวคือพัฒนาการจากเครื่องสักการะ กล่าวคือ แจกันหม้อดอกปักดอกไม้บูชา พระพุทธรูป กลายมาเป็นลวดลายประดับที่เรียกว่า “ลายหม้อปูรณฆฏะ” สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์และการเจริญงอกงามนี้ ถูกสร้างสรรค์ขึ้นหลายเทคนิควิธี รวมถึงวัสดุที่ใช้สร้างสรรค์ ตลอดจนสิ่งที่น่าสนใจคือพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่นิยมนำมาประดับและจัดองค์ประกอบ จนขึ้นรูปเป็นลายหม้อปูรณฆฏะ ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการตลอดจนแนวคิด ความเชื่อ จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่ารูปแบบของลวดลายดังกล่าว มีพัฒนาการตามช่วงเวลา มีรูปแบบเฉพาะถิ่น รวมถึงเทคนิควิธีการที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งปัจจุบันนี้ลายดังกล่าวมีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เป็นลายประดิษฐ์มากขึ้น ทำให้รูปแบบ ความเชื่อและความหมายได้เปลี่ยนไปจากเดิม

ภาพที่ 3 ลายหม้อปูรณฆฏะ ประดับธรรมมาสน์ วัดหนองคาย จ.เชียงใหม่

ดังนั้นการศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณฆะในศิลปกรรมล้านนา จึงเป็นเรื่องหนึ่งที่มีความน่าสนใจ ในเชิงการเก็บรูปแบบลวดลายล้านนาอันเกี่ยวเนื่องกับพันธุกรรมพืช ที่มีความสัมพันธ์ในทางพุทธศาสนา เห็นถึงมุมมองแง่คิด ความหมายเชิงสัญลักษณ์ และการสังเกตรวมชาติของช่าง ผ่านรูปแบบลวดลายลายหม้อปुरुณฆะ ทำการจัดเก็บรวบรวมรูปแบบต่างๆที่ปรากฏเป็นหนึ่งองค์ความรู้ในเชิงรูปแบบลายหม้อปुरुณฆะที่ปรากฏในวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวถือเป็นประโยชน์ในด้านการงานต่างๆ ทั้งการนำกลับไปใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมอันเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนา การนำมาพัฒนาและต่อยอดไปสู่การสร้างและเพิ่มมูลค่างานอุตสาหกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคม ทั้งด้านการศิลปกรรมทางด้านอุตสาหกรรม รวมถึงด้านการท่องเที่ยว โดยองค์ความรู้เหล่านี้ สามารถพัฒนาองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาช่างล้านนา อันจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในอนาคตต่อไป

4. วัตถุประสงค์

- 4.1 เพื่อสนองพระราชดำริภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- 4.2 เพื่อรวบรวมรูปแบบลายหม้อปुरुณฆะ ที่ปรากฏในงานศิลปกรรมล้านนา
- 4.3 เพื่อนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปเผยแพร่ในลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 5.1 ได้รวบรวมรูปแบบหม้อปुरुณฆะ ที่ปรากฏในพุทธศาสนา เพื่อสนองพระราชดำริภายใต้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- 5.2 ได้รูปแบบ เทคนิควิธีการ และลวดลายหม้อปुरुณฆะ รวมถึงการใช้พันธุ์พืชนานาชนิดมาประดับตกแต่งในงานพุทธศิลป์ล้านนา ซึ่งสามารถนำไปพัฒนา สร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์
- 5.3 รุปองค์ความรู้ลวดลายหม้อปुरुณฆะ สัญลักษณ์แห่งความเจริญงอกงาม ความอุดมสมบูรณ์ ผ่านพันธุ์กรรมพืช ที่ปรากฏในพุทธศาสนา สามารถนำไปใช้พัฒนาและต่อยอดในงานศิลปกรรมแขนงต่างๆได้

6. คำถามหลักในการวิจัย

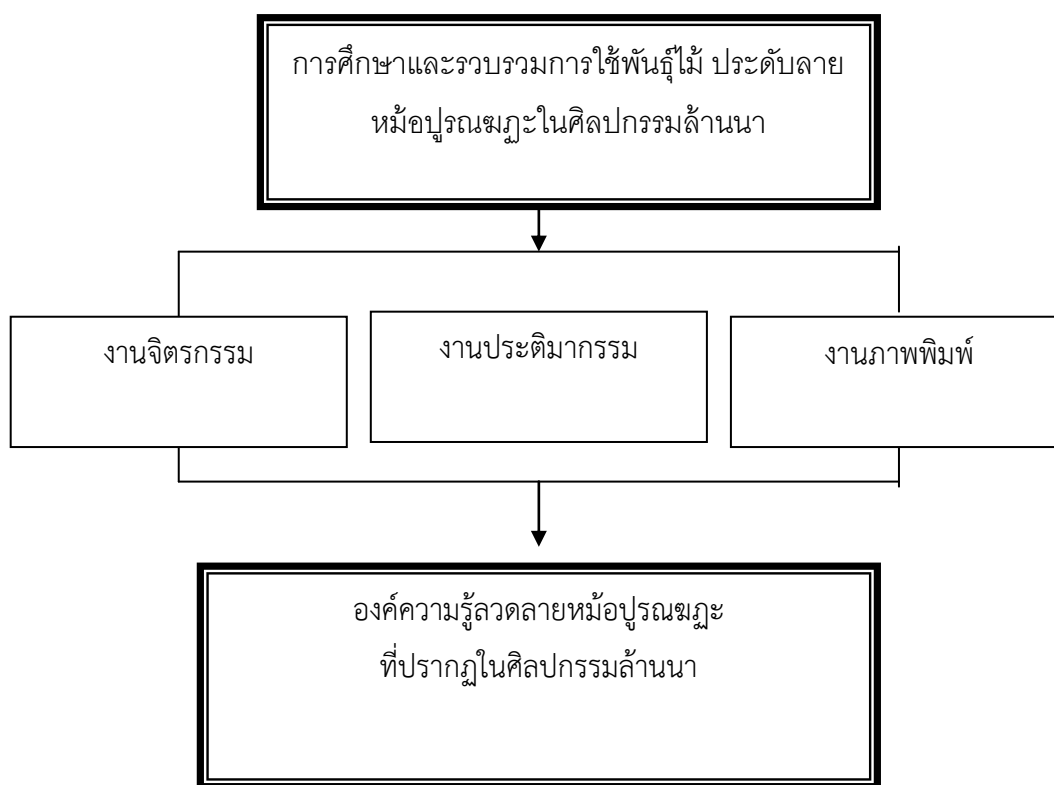
การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆะในศิลปกรรมล้านนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการเก็บข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับ

ลวดลายหม้อปูลงหมึก หรือลายหม้อดอกในวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างสรรค์ ลวดลายประดับงานศิลปกรรม ผ่านเทคนิควิธีการต่างทางงานช่างศิลป์ ซึ่งทำให้เราเข้าใจลักษณะของ ความหมายเชิงสัญลักษณ์และการใช้พันธุ์ไม้ในเชิงวัฒนธรรมล้านนาผ่านการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ ล้านนา ซึ่งจะทำให้เราเข้าถึงความนิยมในยุคสมัยต่างๆ ของวัฒนธรรมล้านนามีการใช้พันธุ์ไม้อะไรบ้างที่มี ส่วนเกี่ยวข้องในการออกแบบลวดลายประดับ รวมถึงพัฒนาการและนำไปสู่การคลี่คลายลวดลายใน ศิลปะล้านนาอย่างไร ทั้งจะเป็นประโยชน์ในหลายๆด้าน ทั้งทางด้านงานศิลปกรรม และด้านสังคมและ วัฒนธรรม ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ ถือเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะโดยเชื่อมโยงกับธรรมชาติในท้องถิ่น อันมีพันธุ์กรรมพืชเข้าไปมีส่วนร่วมในการออกแบบและสร้างสรรค์งานตกแต่งในพุทธศาสนาในสังคม ล้านนา และสามารถพัฒนาองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาดังกล่าวออกมาในรูปแบบมรดกทางวัฒนธรรม ล้านนาสร้างสรรค์ โดยนำรูปแบบลวดลายที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ ไปใช้กับงานหัตถกรรมให้มี เอกลักษณ์เหมือนเช่นอดีตได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับสภาพสังคมยุคปัจจุบัน

7. กรอบแนวคิดของการวิจัยและนิยามศัพท์

“การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูลงหมึกในศิลปกรรมล้านนา” เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการเก็บข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ อันเกี่ยวเนื่อง กับการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูลงหมึก โดยใช้วิธีการศึกษาเนื้อหารายละเอียดในส่วนของพุทธ สัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์ สัมภาษณ์เชิงลึกพระภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และร่วม สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน

นอกจากนี้ยังจะศึกษาจากงานศิลปกรรม ทั้งในส่วนของงานจิตรกรรม งานประติมากรรม งาน ภาพพิมพ์ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ ถือเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนา และสามารถพัฒนาองค์ ความรู้ด้านภูมิปัญญาดังกล่าวออกมาในรูปแบบมรดกทางวัฒนธรรมล้านนาในอนาคต อันจะส่งผลให้ เกิดองค์ความรู้ลวดลายหม้อปูลงหมึก อันมีความเกี่ยวเนื่องกับพันธุ์กรรมพืชล้านนา ที่ปรากฏในพุทธ ศาสนา ดังรายละเอียดที่แสดงไว้ในแผนภูมิ 7.1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

8. นิยามศัพท์

หม้อปुरुณฆฏะ, ศิลปกรรมล้านนา, พุทธศิลป์ล้านนา

9. วิธีการดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง จึงกำหนดขั้นตอนวิธีการดำเนินงานดังนี้

9.1 ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เช่น หนังสือหรือเอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งข้อมูลภาคเอกสารได้จากห้องสมุดของทั้งภาครัฐ และเอกชน เช่น สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นต้น

9.2 การศึกษาภาคสนาม จะเป็นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ซึ่งจะได้มาซึ่งข้อมูล ลวดลายที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์ต่างๆ ภายในวัดรวมถึงการสัมภาษณ์ (ประกอบด้วยบุคคล กลุ่มคน องค์กรที่เกี่ยวข้อง)

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการเก็บข้อมูลตัวอย่าง ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่ปรากฏ ตามศาสนสถานต่างๆ ที่อยู่ในขอบเขตพื้นที่ 8 จังหวัด เพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลในแต่ละพื้นที่ ตามบริบท ทางด้านสังคมของชุมชน โดยใช้วิธีการศึกษาเนื้อหารายละเอียดของการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อ ปुरुณฆฏะลวดลายล้านนา เทคนิคการสร้างสรรค์งาน ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระภิกษุสงฆ์ ผู้นำ ชุมชน กลุ่มชาวบ้านในชุมชน กลุ่มนักวิชาการผู้รู้ โดยใช้แบบสอบถาม บันทึกภาพและการจดบันทึก

9.3 พื้นที่ในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล (ระบุจังหวัด/อำเภอ/ตำบล/สถานที่) เนื่องจากการ สํารวจเบื้องต้น โดยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาทั้งหมด 8 จังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบน ดังนี้

1) จังหวัดเชียงใหม่ 2) จังหวัดลำพูน 3) จังหวัดลำปาง 4) จังหวัดแพร่ 5) จังหวัดน่าน 6) จังหวัดแม่ฮ่องสอน 7) จังหวัดเชียงราย และ 8) จังหวัดพะเยา

9.4 การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ทำการวิเคราะห์ถูกต้อง จึงต้องจัดทำระบบโดยการ จัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้ ทั้งในส่วนของการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะ รูปแบบ ลวดลาย เทคนิคงานช่าง การสร้างสรรค์ลวดลาย และช่วงระยะเวลาในการสร้างสรรค์ เพื่อเตรียมทำ การวิเคราะห์ถึงพัฒนาการลวดลายพันธุ์กรรมพืช ตลอดจนเปรียบเทียบการใช้งานที่ได้จากแหล่งต่างๆ ก่อนนำข้อมูลที่ได้กลับไปศึกษาวิเคราะห์ถึงรูปแบบที่ส่งผ่านในงานศิลปกรรมต่างๆในพื้นที่เขตวัฒนธรรม ล้านนา

9.5 การสรุปผลงานวิจัยขั้นนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการเก็บข้อมูลตัวอย่าง การ นำเสนอการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะ ในวัฒนธรรมล้านนา ที่ปรากฏตามแหล่งต่างๆ รวมถึง เทคนิค อายุ ยุคสมัยตลอดจนถึงพัฒนาการของลวดลาย ทั้งในส่วนของงานพุทธศิลป์ และเทคนิคที่ ประดับงานสถาปัตยกรรม รวมถึงรูปแบบศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอเป็นลักษณะของการวิจัย แบบการประพันธ์และการพรรณาโวหารพร้อมภาพประกอบ

9.6 กระบวนการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล (อธิบายแต่ละขั้นตอน)

ที่	การดำเนินงาน	ประเภทของข้อมูล	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้	สถานที่	ระยะเวลา
1.	ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณชฎะ ในวัฒนธรรมล้านนา	- ข้อมูลด้านเอกสาร - ภาพถ่าย	- การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น	ห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ในจังหวัดเชียงใหม่	1 เดือน
2.	ศึกษาสภาพบริบทต่างๆ ของลายหม้อปुरुณชฎะ ที่ช่างนำมาสร้างสรรค์งานศิลป์ล้านนา รวมถึงเทคนิควิธี และรูปแบบของการตกแต่ง	- ภาพถ่ายลวดลายหม้อปुरुณชฎะ ใช้พันธุ์ไม้ มาสร้างสรรค์ลวดลายบนงานพุทธศิลป์ล้านนา	- การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น - การสัมภาษณ์เชิงลึก	วัด ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดเชียงใหม่	1 เดือน
3.	ศึกษาสภาพบริบทต่างๆ ของลายหม้อปुरुณชฎะ ที่ช่างนำมาสร้างสรรค์งานศิลป์ล้านนา รวมถึงเทคนิควิธี และรูปแบบของการตกแต่ง	- ภาพถ่ายลวดลายหม้อปुरुณชฎะ ใช้พันธุ์ไม้ มาสร้างสรรค์ลวดลายบนงานพุทธศิลป์ล้านนา	- การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น - การสัมภาษณ์เชิงลึก	วัด ในอำเภอต่างๆ ของ จังหวัดลำปาง	1 เดือน
4.	ศึกษาสภาพบริบทต่างๆ ของลายหม้อปुरुณชฎะ ที่ช่างนำมาสร้างสรรค์งานศิลป์ล้านนา รวมถึงเทคนิควิธี และรูปแบบของการตกแต่ง	- ภาพถ่ายลวดลายหม้อปुरुณชฎะ ใช้พันธุ์ไม้ มาสร้างสรรค์ลวดลายบนงานพุทธศิลป์ล้านนา	- การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น - การสัมภาษณ์เชิงลึก	วัด ในอำเภอต่างๆ ของ จังหวัดแพร่ วัด ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดน่าน	1 เดือน

5.	ศึกษาสภาพบริบท ต่างๆ ของลายหม้อ ปुरुณฆะ ที่ช่างนำมา สร้างสรรค์งานศิลป์ ล้านนา รวมถึง เทคนิควิธี และ รูปแบบของการ ตกแต่ง	- ภาพถ่ายลวดลาย หม้อปुरुณฆะ ใช้พันธุ์ ไม้ มาสร้างสรรค์ ลวดลายบนงานพุทธ ศิลป์ล้านนา	- การสำรวจ ข้อมูลเบื้องต้น - การสัมภาษณ์ เชิงลึก	วัด ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดลำพูน วัด ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัด แม่ฮ่องสอน	1 เดือน
6.	ศึกษาสภาพบริบท ต่างๆ ของลายหม้อ ปुरुณฆะ ที่ช่างนำมา สร้างสรรค์งานศิลป์ ล้านนา รวมถึง เทคนิควิธี และ รูปแบบของการ ตกแต่ง	- ภาพถ่ายลวดลาย หม้อปुरुณฆะ ใช้พันธุ์ ไม้ มาสร้างสรรค์ ลวดลายบนงานพุทธ ศิลป์ล้านนา	- การสำรวจ ข้อมูลเบื้องต้น - การสัมภาษณ์ เชิงลึก	วัด ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดพะเยา วัด ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดเชียงราย	1 เดือน
7.	ประมวลผล	รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ การใช้พันธุ์ไม้ประดับ ลายหม้อปुरुณฆะ ที่ปรากฏบนงานพุทธ ศิลป์ล้านนา เทคนิค/ การตกแต่ง/ช่วงอายุ และพัฒนาการของ ลวดลาย	เป็นลักษณะของ การวิจัยแบบการ ประพันธ์และการ พรรณนาโวหาร พร้อม ภาพประกอบ		1 เดือน
8.	ถ่ายทอดความรู้ เกี่ยวกับหม้อปुरुณฆะ ที่ปรากฏบนงานพุทธ ศิลป์ล้านนา ให้แก่ ชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง	- ข้อมูลที่ได้จากการลง พื้นที่	- การจัด นิทรรศการ แสดงผลงานวิจัย - หนังสือเรื่อง ปुरुณฆะ หม้อ ดอกในวัฒนธรรม ล้านนา	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้	1 เดือน

9.	สรุปผลการวิจัยและ ขยายผลสู่ภาคปฏิบัติ	จัดทำรูปเล่มรายงาน	- การสังเคราะห์ การวิเคราะห์ และสรุปผล - การนำเสนอ ผลงานวิจัย โดย การตีพิมพ์ บทความวิจัย	วารสารคณะจิตร ศิลป์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่	1 เดือน
----	--	--------------------	--	--	------------

ตารางที่ 1 แสดงกระบวนการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

10. ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

ตารางที่ 2 แผนการดำเนินงาน

วัตถุประสงค์	แผนงาน	ช่วงที่ 1		ช่วงที่ 2		ชื่อผู้ดำเนิน โครงการ ที่รับผิดชอบ
		เดือนที่ 1-3	เดือนที่ 4-6	เดือนที่ 7-9	เดือนที่ 10-12	
1. เพื่อสนอง พระราชดำริ ภายใต้โครงการ อนุรักษ์ พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช กุมารี	1.1 ศึกษาเอกสารที่ เกี่ยวข้องกับการใช้ พันธุ์ไม้ประดับลาย หม้อปुरुณชฎะ 1.2 ศึกษารูปแบบ ลวดลายหม้อ ปुरुณชฎะที่ปรากฏ ตามแหล่งวัฒนธรรม ต่างๆ	↔	↔			ฐานกรณ์ เครือระยา

วัตถุประสงค์	แผนงาน	ช่วงที่ 1		ช่วงที่ 2		ชื่อผู้ดำเนิน โครงการ ที่รับผิดชอบ
		เดือนที่ 1-3	เดือนที่ 4-6	เดือนที่ 7-9	เดือนที่ 10-12	
2. รวบรวม รูปแบบและ จำแนก พันธกรรมพีช ที่ ปรากฏในงาน พุทธศิลป์ ล้านนา	ศึกษารูปแบบ เทคนิค งาน อายุ และ พัฒนาการของ ลวดลายหม้อ ปुरुณชฎะ			↔		ฐานปรกรณ์ เครือระยา
3. เพื่อนำองค์ ความรู้ดังกล่าว ไปเผยแพร่ใน ลักษณะของสื่อ สิ่งพิมพ์	3.1 หนังสือเรื่อง ปुरुณชฎะ หม้อดอก ในวัฒนธรรมล้านนา 3.2 การจัด นิทรรศการแสดงผล งานวิจัย				↔	ฐานปรกรณ์ เครือระยา

ตารางที่ 2 แสดงแผนการดำเนินงาน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณฆะใน ศิลปกรรมล้านนา” ครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้รวบรวมหลักการ แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใน หลายด้าน รวมถึงความหมายที่แฝงไว้ในพุทธสัญลักษณ์แต่ละประเภท เพื่อสร้างความรู้และความ เข้าใจที่มีต่อลวดลายหม้อปुरुณฆะนั้นอย่างสมบูรณ์ ตลอดจนพัฒนาการของการใช้พันธุ์ไม้ใน ลวดลายดังกล่าวส่งผลต่อการขยายขอบเขตการศึกษาพุทธศาสนา สังคม วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อของคนในแต่ละช่วงเวลา โดยมีผลงานวิจัยที่สำคัญ ดังนี้

2.1) ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

- 2.1.1 สภาพการศึกษาลวดลายหม้อปुरुณฆะ
- 2.1.2 กำเนิดและความเป็นมาของปुरुณฆะ
- 2.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับลายปुरुณฆะ
- 2.1.4 อิทธิพลของศิลปะอินเดียที่มีต่อศิลปะไทย
- 2.1.5 ประวัติความเป็นมาของงานศิลปกรรมลายคำ
- 2.1.6 งานช่างล้านนา

2.2) แนวคิดเชิงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา

2.3) แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 สภาพการศึกษาลวดลายหม้อปुरुณฆะ

สภาพภาพในการศึกษารูปแบบของลวดลายหม้อปुरुณฆะ เท่าที่ทำการสืบค้นในเบื้องต้น มาแล้วนั้นพบรายงานการวิจัยของ วิมลศรี ลิ้มธนากุล ทำการวิจัยในปี 2530 เรื่อง บทวิเคราะห์ ปुरुณฆะ ที่สามารถเป็นแบบอย่างที่ทำให้เห็นภาพรวมของการศึกษา โดยการประมวลองค์ความรู้ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ มีมา อิทธิพล ความหมาย และการนำไปใช้ รวมถึงการประดับตกแต่ง ความเชื่อ และเรื่องของสุนทรียะ ของการนำเอามาใช้ในพระพุทธรูปศาสนา อันมีต้นกำเนิดมาจาก อินเดีย ต่อจากนั้นก็มาพร้อมกับเส้นทางการค้าขาย โดยเริ่มที่ศรีลังกา¹ กรอบกับการเดินทางไป

¹ วิมลศรี ลิ้มธนากุล, บทวิเคราะห์ปुरुณฆะ, (เชียงใหม่ : ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2539), หน้า 20.

ศึกษาพระพุทธศาสนาในศรีลังกา ของพระเถระล้านนาในอดีต² จึงได้รับเอาวัฒนธรรมความเชื่ออันถือเป็นปรัชญาศาสนาอันเกี่ยวเนื่องกับงานศิลป์ โดยออกแบบผ่านลวดลายปูลงหมู่ ลวดลายดังกล่าวมีความหมาย หมายถึง หม่อนน้ำอันมีน้ำเต็มบริบูรณ์ มีลวดคือไม้เลื้อย เลื้อยออกมาสองข้าง แสดงสัญลักษณ์ชีวิต และการสร้างสรรค์ เป็นคติความร่มเย็น ความสมบูรณ์พูนสุข และการสร้างสรรค์ ในล้านนา มักเรียกลวดลายดังกล่าวนี้ว่า หม้อดอก หรือ ลายหม้อดอก³ จึงถือเป็นการเข้ามาของพระพุทธศาสนา โดยผ่านนิกายลังกาวงศ์ และรับสืบทอดกันมา จนมาถึงในดินแดนล้านนา คติความเชื่อดังกล่าวจึงแพร่ขยายออกไป จนกลายเป็นแบบแผนของลายมงคล ที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบจิตรกรรมฝาผนังในวิหารพื้นเมือง เรียกว่า ลายคำ โดยใช้เทคนิคปิดทองล่องชาด กับอาคารสถานที่ในพุทธศาสนา เช่นวิหารโถง ทรงพื้นเมืองและเครื่องใช้ในพระพุทธศาสนา เช่น ทิเบตธรรม ธรรมมาสน์ เป็นต้น ตลอดจนพัฒนาการของรูปแบบลายหม้อปูลงหมู่ ที่นำไปใช้ให้เข้ากับศาสนสถาน รวมถึงงานประติมากรรมหุ่นต่ำ หุ่นสูง และงานสามมิติที่เป็นรูปหม้อปูลงหมู่ อันแสดงถึงอิทธิพลความเชื่อทางปรัชญาทางพุทธศาสนาจากประเทศอินเดียที่เข้ามาในดินแดนล้านนาโดยผ่านพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ในอดีต⁴

ผลงานที่น่าสนใจชิ้นหนึ่ง ที่เป็นข้อมูลเบื้องต้นได้ดีชิ้นหนึ่งที่ศึกษาถึงรูปแบบลวดลายประดับศาสนสถานในล้านนา ของรองศาสตราจารย์สุรพล ดำริห์กุล เรื่องลายคำล้านนา ที่ได้นำเสนอการจัดรูปแบบลวดลายและวิวัฒนาการของลวดลายล้านนา โดยแบ่งออกเป็นแต่ละยุคสมัย โดยมีตัวอย่างวิหารโถงที่จังหวัดลำปางซึ่งงานเหล่านี้ จัดอยู่ระหว่างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 – 24⁵ ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นถึงอิทธิพลต่างๆ การเข้ามาของวัฒนธรรมต่างถิ่น จนเรารับเอาเข้ามาและผสมผสานกันจนเป็นเอกลักษณ์ตน

นอกจากนี้ยังมีผลงานการวิจัยของ อาจารย์ภาณุพงษ์ เลาสสม เรื่องจิตรกรรมฝาผนังล้านนาซึ่งได้กล่าวถึงเทคนิคการทำลายคำ ในรูปแบบของจิตรกรรมลายทอง ภายในตัววิหารในเขตจังหวัดลำปาง ซึ่งหนึ่งในรูปแบบของการนิยมสร้างลวดลายจิตรกรรมคือ การทำลายหม้อปูลงหมู่ในตัววิหารรุ่นเก่า โดยเฉพาะวิหารที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 – 24⁶ เพราะนอกจากจะเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อเงื่อนไขการดำรงอยู่ของสังคมไทยในอดีตแล้ว ในมุมมองของปัจจุบันยังเห็นว่าจิตรกรรมฝาผนังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าในหลากหลายมิติ อาทิเช่น ในด้านเรื่องราว สามารถบ่งบอกถึงคติความเชื่อของชุมชนนั้นๆ รูปแบบและเทคนิค ก็แสดงให้เห็น

² สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, *ตำนานวัดป่าแดง*, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง, 2538), หน้า 12.

³ สุรพล ดำริห์กุล, *ลายคำล้านนา*, (กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2544), หน้า 450.

⁴ สรวิทย์ อ่องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*,. (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ช้างเผือก, 2529), หน้า 97.

⁵ สุรพล ดำริห์กุล, *ลายคำล้านนา*, (กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2544), หน้า 15.

⁶ ภาณุพงษ์ เลาสสม, *จิตรกรรมฝาผนังล้านนา*, (กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2541), หน้า 36–50

ถึงระดับพัฒนาการทางการช่าง และการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมอื่นๆ ส่วนการแสดงออกทางศิลปะนั้น ก็แฝงไว้ด้วยพลัง อารมณ์ ความคิดอ่าน และภูมิปัญญาเชิงช่าง ในกรณีของการออกแบบลวดลายหม้อปูรณฆฏะในแต่ละที่ แต่ละใบ หรือแม้แต่แต่ละด้าน ก็ยังมีความแตกต่างกันอันคงไว้ซึ่งพลังศรัทธา ของผู้ออกแบบ ของแต่ละสกุลช่าง⁷ ดังตัวอย่างการประดับตกแต่งผนังทั้งหมดมีการตกแต่งด้วยลายทอง ทำให้เกิดความงดงาม ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นภาพเชิงสัญลักษณ์ เช่นในส่วนของฝ้ายอยที่มีลักษณะเป็นกรอบไม้แบบลูกฟัก ช่วงบนที่ทำเป็นรูปหม้อน้ำปูรณฆฏะ ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนา แสดงถึงความสงบสุขร่มเย็นสมบุญพูนสุข แสดงสัญลักษณ์ของชีวิตและการสรรค์⁸ ซึ่งลักษณะของหม้อน้ำปูรณฆฏะที่วิหารจามเทวี วัดปงยางคกมีความโดดเด่นด้านฝีมือช่างชั้นสูง ที่ประดิษฐ์ลวดลายที่แตกต่างไม่ซ้ำกันได้อย่างลงตัว ด้วยฝีมือละเอียดอ่อนประณีต มีระเบียบ รักษาช่องไฟได้อย่างสม่ำเสมอ ตัวกรอบเป็นลายดอกไม้ที่เชื่อมสัมพันธ์กับลวดลายในโครงสร้างส่วนอื่นๆ⁹ จากงานวิจัยชิ้นนี้ ทำให้เห็นถึงการนำลวดลายไปใช้ให้เข้ากับรูปแบบ รูปทรงของตัววิหาร ซึ่งถือเป็นการออกแบบที่ดี สะสมประสบการณ์มานานพอสมควรกว่าจะมาถึงจุดนี้ได้ทั้งทางฝีมือเชิงช่าง การออกแบบลวดลาย การผูกกลวดลายเพื่อให้เข้า และตรงตามคติความเชื่อ ถือว่าต้องมีการปลูกฝังเรียนรู้ อีกทั้งยังต้องเข้าใจในความหมายเป็นอย่างดี ถึงจะสามารถคิดลายขึ้นมาใหม่ได้

ยุคของความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนา ในสมัยพระเจ้าติโลกราชนั้นได้มีการทำนุบำรุงพระศาสนาอย่างมากมาย รวมถึงการมีช่างฝีมือชั้นสูงเป็นจำนวนมากไว้คอยรับใช้ในราชสำนัก โดยได้ช่างฝีมือมาจากการทำสงคราม แล้วกวาดต้อนเข้ามาไว้ในเมืองเชียงใหม่ ในยุคนี้อาจเกิดความหลากหลายทั้งทางด้านสังคมเศรษฐกิจ การเมือง อันจะส่งผลถึงการพัฒนารูปแบบแบบแผนทางศิลปะให้เป็นแบบฉบับตนเอง โดยเฉพาะงานช่างฝีมือ ถือว่ามีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วและมากกว่าสมัยอื่น¹⁰

เมื่อพูดถึงวิหารวัดปงยางคก ที่มีการปิดทองล่องชาดในส่วนของการปิดทองล่องชาดในส่วนของซุ้มคันทอนล่าง ซุ้มคันทอนบน ท้องไม้ของแปลูกฟักช่องจั่วยอดไม้ปิดทองล่องชาด เป็นดาวดาราแบบล้านนา¹¹ และเรื่องราวของการประดับตกแต่งด้วยรูปหม้อปูรณฆฏะ หรือหม้อที่มีไม้เลื้อยว่าเป็นคติความเชื่อเรื่องความร่มเย็น ความสมบุญพูนสุข อันเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและการสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นลวดลายที่นิยมในอินเดียเมื่อ 2000 ปีที่ผ่านมา ทางศาสนาพราหมณ์ ถือว่าเป็นคุณสมบัติของพระสุริยวดี

⁷ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, *วิหารล้านนา*, (กรุงเทพฯ : ด้านสถาปัตย์, 2544), หน้า 103.

⁸ เสนอ นิลเดช, *ศิลปะล้านนาไทย*, (ไม่ปรากฏที่พิมพ์ : ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), (หนังสือที่ระลึกในงานฌาปนกิจนายจรงค์ พงศ์พิพัฒน์ และนางทิพย์ พงศ์พิพัฒน์, 21 มีนาคม 2521), หน้า 99.

⁹ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, *วิหารล้านนา*, (กรุงเทพฯ : ด้านสถาปัตย์, 2544), หน้า 151.

¹⁰ สุริยวดี อ่องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา.....*, หน้า 147.

¹¹ น. ณ ปากน้ำ และคณะ, *ศิลปะโบราณของไทย*, (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2521), หน้า 199.

และน้ำในหม้อ หมายถึงสตรีเพศ¹² การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการมองถึงระบบสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดผ่านงาน ศิลปกรรมล้านนา¹³

นอกจากนี้ ยังมีวิทยานิพนธ์อีกหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา รูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ เช่นงานของ กิรติ บุญเจือง เรื่อง ปรัชญาศิลปะที่จะกล่าวถึงความเชื่อ อุดมคติอันเป็นปรัชญาที่ออกมาด้วยงานศิลป์ ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย (ฉบับคู่มือนักศึกษา), ดร. พริยะ ไกรฤกษ์ ที่กล่าวถึงอิทธิพลของศาสนา การรับมาซึ่งลัทธิลังกาวงศ์ ตลอดจนประวัติศาสตร์ชาติสยาม จะเห็นได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับลวดลายหม้อปुरुณฆฏะในช่วงเวลาที่ผ่านมา ได้ช่วยเป็นกรณีศึกษาต่อยอดได้มากเพิ่มขึ้น¹⁴ อย่างไรก็ตามความรู้ที่ได้จากการศึกษาในช่วงเวลาที่ผ่านมา ยังไม่มีการเน้นศึกษา รวบรวมลวดลายหม้อปुरुณฆฏะมากเท่าไรนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเป็นองค์ประกอบที่ไม่สำคัญ และคนส่วนใหญ่ก็จะไม่รู้จักความหมายความสำคัญของลวดลาย รวมไปถึงรูปแบบแบบแผนการนำไปใช้และปรัชญาตามคติความเชื่อในพุทธศาสนา ดังนั้นจึงทำให้มีช่องว่างทางความรู้เกิดขึ้น เนื่องจากการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลายหม้อปुरुณฆฏะนั้นน้อยมาก ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะขาดการปลูกฝังการทำความเข้าใจในปรัชญาศาสนา และการรับอิทธิพลงานจิตรกรรมแบบไทยภาคกลางเข้ามามากในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา จึงทำให้องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อเดิม ขาดความต่อเนื่องทางด้านรูปแบบเอกลักษณ์ท้องถิ่น ประเภทงานจิตรกรรมลายคำ พื้นบ้านจนทำให้สูญหายไป รวมถึงการเข้ามามีบทบาทในดินแดนล้านนาของสยามประเทศ ในช่วงแผ่นดินของพระพุทธเจ้าหลวง รัชการที่ 5 ในราชวงศ์จักรี จึงทำให้ทำให้มีการปรับจากวัฒนธรรมท้องถิ่นกลับกลายเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมหลวง ทำให้ลวดลายดังกล่าวหมดความนิยมและหายไปโดยสังเกตได้จากการรับเอารูปแบบบริหารของไทยภาคกลางเข้ามาใช้มีมากขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้รูปแบบของตัววิหารไม้เดิมที่มีงานจิตรกรรมลายคำหมดความนิยมลงในเวลาต่อมา อนึ่งความไม่สงบที่เกิดขึ้นในดินแดนล้านนา ไม่ทำให้เกิดการสร้างสรรครูปแบบของลวดลายใหม่ๆ ในงานศิลปะในช่วงเวลานั้น แทบจะไม่ปรากฏขึ้นและเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับศิลปกรรมที่สร้างในช่วงเวลาแห่งความเจริญรุ่งเรืองของล้านนาแล้วจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าทั้งคุณค่าและปริมาณของศิลปกรรมในช่วงเวลานี้นั้นลดน้อยลงไปอย่างมาก¹⁵

¹² เรื่องเดียวกัน , หน้า 223.

¹³ เสนอ นิลเดช, ศิลปะล้านนาไทย....., หน้า 99.

¹⁴ พริยะ ไกรฤกษ์, ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย (ฉบับคู่มือนักศึกษา), . (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์ , 2525),

หน้า 124.

¹⁵ พริยะ ไกรฤกษ์, ศิลปวัตถุสำคัญในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์ , 2522),

หน้า 10.

งานเขียนบทความของ รองศาสตราจารย์วิวัฒน์ เตมียพันธ์ เรื่อง **“แนวทางการศึกษาค้นคว้าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น”** เป็นงานเขียนที่ชี้แนวทางการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมได้ดีที่สุด ซึ่งสรุปไว้สองแนวทางใหญ่ คือแนวทางของสถาปนิกที่มีพลังในตัวเองสูง และแนวทางการค้นคว้าด้วยวิธีการศึกษาที่เป็นขั้นตอน แนวทางแรกเป็นวิธีการระบบการวิจัยของศิลปินที่เป็นเองโดยธรรมชาติ เรียกว่าระบบอยู่เหนือระบบ หรือระบบที่ไม่เป็นระบบ วิธีนี้ศิลปินจะเลือกศึกษาเฉพาะงานที่ตนเองเห็นว่ามีคุณค่าโดยประสิทธิภาพของประสบการณ์ที่สั่งสมมาภายใน มักจะเลือกศึกษางานที่ตนเองเห็นว่ามีคุณค่าโดยประสิทธิภาพของประสบการณ์ที่สั่งสมมาภายใน มักใช้วิธีการร่างภาพอย่างฉับไวเพื่อบันทึกความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจในช่วงระยะเวลานั้นเอาไว้เป็นการย้ำเตือนความทรงจำและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในมิติเวลาหนึ่ง ไม่ให้หลงลืมเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจในช่วงเวลานั้นเอาไว้เป็นการย้ำเตือน เป็นส่วนช่วยจำในการตามความประสงค์ของผู้บันทึก การได้มาซึ่งข้อมูลนั้นศิลปินจะนำไปใช้ในการออกแบบของตนเองให้กว้างขึ้น การค้นคว้าส่วนตัวดังกล่าวมิได้มีวัตถุประสงค์จะเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแก่บุคคลทั่วไปได้รับทราบ แต่ก็มีสถาปนิกอีกกลุ่มหนึ่งที่ทำงานด้านลักษณะ นี้และประสงค์จะเผยแพร่คุณค่าของสิ่งที่ตนเองได้ค้นพบให้กับบุคคลอื่นรับรู้ร่วมกับตน ซึ่งจะใช้กลองบันทึก๓๗ในมุมต่างๆ ให้มากที่สุดของสถาปัตยกรรมที่ตนเองเห็นว่ามีคุณค่าพอและทำการเลือกคัดภาพที่ดีที่สุดหรือมีคุณค่ามากที่สุดมาพิมพ์เสนอ ภาพดังกล่าวถือว่าการประเมินคุณค่าจากประสบการณ์ที่มีคุณค่าของศิลปิน มุมนั้นเป็นมุมที่แสดงคุณค่าของอาคาร หรือคุณค่าในรายละเอียด จะอธิบายเนื้อหาคุณค่าของสถาปัตยกรรมประกอบกับคำบรรยายประกอบภาพที่มุ่งเน้นความคิดที่ศิลปินประจักษ์ทราบขณะทำการศึกษาสรรวจอาคารนั้นอยู่ สำหรับแนวทางที่สองเป็นการที่เป็นวิธีการของนักวิชาการการศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรม ทำการศึกษาด้วยระบบวิธีการวิจัยเป็นขั้นตอน โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีการเห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรม นอกจากนี้ความมุ่งหมายนี้อาจเป็นแนวทางในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นเป็นต้น

การศึกษาในเรื่องลวดลายประดับลัณนาในระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีความก้าวหน้าไปเป็นอันมาก แต่การศึกษาจะเน้นให้ความสนใจในลวดลายปูนปั้นประดับศาสนสถานอยู่ช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นส่วนมาก ทั้งนี้เนื่องจากว่าระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ลัณนามีความเจริญสูงสุดหรือที่เรียกว่า ยุคทองของลัณนาซึ่งลัณนาจะมีความเจริญมั่งคั่งมั่นคงทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองและการพระศาสนา จึงได้ปรากฏมีร่องรอยหลักฐานของสิ่งก่อสร้างและศาสนสถานเป็นอันมาก อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 – 21 ก็ยังปรากฏมีการศึกษาลวดลายปูนปั้นประดับศาสนสถานอยู่พอสมควร แม้ว่าศาสนสถานในระยะนี้จะมีไม่มากนัก ซึ่งส่วนใหญ่จะเหลืออยู่ในแถบเมืองเชียงแสนและมีส่วนที่เมืองเชียงใหม่ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22 – 23 ซึ่งเป็นยุคเสื่อมของลัณนาและพม่าได้เข้ามายึดครอง การศึกษาลวดลายประดับในระยะนี้มีน้อยมาก อาจเป็นเพราะว่ามีศาสนสถานในช่วงเวลานี้มีตัวอย่างอยู่ไม่มากนักหลังจากนั้นจะเป็น

การศึกษาลวดลายประดับอาคารทางศาสนาทั้งที่เป็นงานปูนปั้นและสลักไม้ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 24 – 25 แต่ก็มีไม่มากนัก อย่างไรก็ตามผลของการศึกษาลวดลายประดับศาสนสถานล้านนาในช่วงเวลาที่ผ่านมาก็นับว่าได้ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในงานศิลปกรรมล้านนาเป็นอย่างมาก

ลายพันธุ์พฤกษาที่อาจารย์มารุตเรียกว่า ลายเครือล้านนา และกล่าวว่าเป็นอิทธิพลจากลวดลายประดับเครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์หยวนและหมิงนั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป แต่มีคำอธิบายต่อว่า ช่างล้านนาคงได้นำมาดัดแปลงให้เป็นเอกลักษณ์โดยเฉพาะเทคนิคการปั้นปูนผสมน้ำมันที่เรียกกันในภาษาพื้นเมืองว่า สะต่ายจีน¹⁶

การศึกษาที่ละเอียดขึ้นของอาจารย์สันติ เล็กสุขุม ยังได้กล่าวถึงอิทธิพลศิลปะจีนที่ปรากฏตามกลุ่มลายแบบต่างๆ ได้แก่ ลายกลีบบัวที่มีลายประดับภายใน ลายดอกไม้เถาไม้ ลายรูปเหรียญตรา โดยเฉพาะลายดอกไม้คือ ลายดอกบัว ดอกโบตั๋น จะได้รับความนิยมและพัฒนาต่อเนื่องลงมาและยังเสนอว่านอกจากลายปูนปั้นแล้วยังมีลายปูนปั้นน้ำมันซึ่งพบเสมอในงานประดับรุ่นหลังที่มีลักษณะเป็นลายแผงซึ่งนิยมทำกันในศิลปะอยุธยาและรัตนโกสินทร์¹⁷

2.1.2 กำเนิดและความเป็นมาของปูรณฆฏะ

“ปูรณฆฏะ” เป็นรูปหม้อน้ำมีไม้เลื้อยหรือเป็นกระถางดอกไม้บูชา มีคติหมายถึงความร่วมมือความสมบูรณ์พูนสุข อันเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและการสร้างสรรค์ โดยคติของพราหมณ์เรียกว่า ปูรณฆฏะ หรือ ปูรณกลส ซึ่งถือกันว่าเป็นสมบัติของพระสรัสวดี น้ำในหม้อหมายถึงสตรีเพศ ไม้ดอกไม้เลื้อยแสดงความมั่งคั่งและการสร้างสรรค์¹⁸

ลักษณะปูรณฆฏะ หรือ ปูรณกลส ตามคติของชาวล้านนาแต่เดิมพบว่าชาวบ้านนิยมจัดหม้อดอกไม้บูชาพระพุทธรูป โดยจัดไว้บนหิ้งพระตามบ้านเรือน แม้ปัจจุบันจะเปลี่ยนรูปเป็นแจกันใส่ดอกไม้บูชาแทน แต่ก็ยังเรียกขานกันว่าหม้อดอกอยู่”

จากบทความที่คัดมา อาจแยกวิเคราะห์ห้อออกได้เป็น 2 ประเด็น คือประเด็นแรก เป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อตามคติของพราหมณ์ ซึ่งจะเกี่ยวโยงไปด้านคติความเชื่อในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ชีวิตและการสร้างสรรค์

¹⁶ เสนอ นิลเดช , ศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา , (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2528) หน้า 40 – 41.

¹⁷ สันติ เล็กสุขุม , ศิลปภาคเหนือ ทรัพยากรชัย – ล้านนา , (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2538) หน้า 178.

¹⁸ ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, จดหมายข่าวล้านนาศึกษา. (ไม่ปรากฏที่พิมพ์ : 2529), หน้า 24.

และประเด็นที่ 2 เป็นคติของชาวล้านนา ในเรื่องการบูชา ซึ่งเป็นคติของชาวพุทธตามความคิดของข้าพเจ้าเห็นว่าประเด็นที่ 2 นั้น น่าจะมีความเป็นไปได้มากกว่าเพราะมีความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกันกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวล้านนา อันเป็นกลุ่มสังคมที่สร้างงานนี้ขึ้นมา นานกว่าประเด็นแรก เพราะเรื่องของพราหมณ์แม้จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมไทยมาช้านาน แต่ก็เป็นการเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของไทยภาคกลางมากกว่า ถ้าทางเหนือจะรับมาก็เป็นการรับผ่านภาคกลางมาอีกที ซึ่งทำให้คติความเชื่อต่าง ๆ ที่มีมาแต่เดิมเจือจางลงไปมาก และเท่าที่สังเกตดูพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันเป็นประจำสม่ำเสมอในทางล้านนา มักจะเป็นคติทางพุทธกับผีมากกว่า จะเป็นพุทธกับพราหมณ์ ดังเช่นที่พบในภาคกลางและตามที่ได้มีการอ้างถึงพระสร้อยดิ้นเป็นเทพีในศาสนาฮินดู และกล่าวว่าความอุดมสมบูรณ์อันเป็นความหมายของปุณณฆะ เป็นคุณสมบัติของเทพีนี้นั้น ข้าพเจ้าก็ได้ติดตามไปค้นเรื่องราวจากหนังสือ “รูปเคารพในศาสนาฮินดู” ซึ่งเขียนโดย ผาสุก อินทรารุช ได้ความว่า

สร้อยดิ้นเป็นเทพีแห่งวิชาการมีความสัมพันธ์กับพระพรหม พระสร้อยดิ้นมีผิวกายสีขาวสวมอาภรณ์สีขาว สวมชฎามงกุฏและเครื่องประดับ ประทับนั่งปรือยืนบนดอกบัวสีขาว มี 2 กรหรือ 4 กร ถือพวงมาลัย หนังสือ ดอกบัวสีขาวและเครื่องดนตรี เป็นที่น่าสังเกตว่าสร้อยดิ้น บางทีก็ได้รับการยกย่องให้เป็นชายาของพระศิวะและพระวิษณุ

เมื่ออ่านดูข้อความแล้ว จะเห็นว่าไม่น่าเกี่ยวกับปุณณฆะ อันเป็นเรื่องของความสมบูรณ์แต่ประการใดเนื่องจากท่านเป็นเทพีแห่งวิชาการ ในพระหัตถ์ไม่ปรากฏว่าถือปุณณฆะ จะมีเกี่ยวข้องอยู่บ้างก็ตรงที่ท่านเป็นพระชายาของพระพรหมผู้สร้าง แต่ในบางที่ท่านก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นชายาของพระศิวะ หรือพระวิษณุซึ่งเป็นผู้ปกป้องรักษา และผู้ทำลายอีกด้วย ดังนั้นคติที่เกี่ยวข้องกับการบูชาซึ่งเป็นคติของพุทธ จึงควรได้รับการพิจารณามากกว่า(ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับคติของการบูชานี้จะได้ขยายความต่อไปในบทที่ว่าด้วยความเชื่อ) แต่ถ้าพิจารณาจากรูปทรงและลักษณะของลายแล้ว จะเห็นว่าลายมีความมีชีวิตมีการเจริญเติบโตและแสดงถึงความบริบูรณ์ในตัวเอง จากการสืบค้นพบว่าลายปุณณฆะชิ้นแรกที่พบในประเทศไทย สร้างราว พ.ศ. 900-1000 ที่ ต.จันเสน อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ เป็นของที่ได้มาจากอินเดียโดยอาศัยคติในการสร้างงานเป็นตัวเอง เราจึงไม่อาจปฏิเสธอิทธิพลของศิลปะอินเดียที่มีต่องานศิลปะไทยได้

ประการที่สอง จากความรู้ในเรื่องของปฏิมานวิทยา(iconography)นั้น ทำให้เราทราบว่าเทพองค์ที่ถือหม้อน้ำอยู่ในพระหัตถ์คือองค์อวโลกิเตศวรซึ่งเป็นเทพของผู้ที่นับถือพุทธศาสนาวัชรยาน รูปเคารพของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรมีหลายปางหลายพระนาม จะมีมงกุฏบนพระเศียร บนยอดมงกุฏจะมีรูปเคารพเล็กๆ ของพระอมิตาละเป็นที่สังเกต ในบรรดาวัตรูที่พระอวโลกิเตศวรนับถือ บางชิ้นก็มีอยู่เกือบเป็นประจำเช่นหม้อน้ำ (กัมณทล) บัวชมพู(ปัทมะ) และลูกประคำ (อักษมาลา) หม้อน้ำ(กัมณทล) นี้พระโพธิสัตว์มักถือในพระหัตถ์ซ้าย เป็นวัตรูที่หาได้ยากสำหรับพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรรูปมนุษย์ แต่หม้อน้ำนี้ก็ปรากฏอยู่เกือบเสมอแก่พระโพธิสัตว์อวโลกิเต

ศวรหลายกร และมักจะถืออยู่ในพระหัตถ์ที่ห้อยลง แต่อย่างไรก็ดีบางครั้งพระหัตถ์ที่ถือหม่อนน้ำก็ยกขึ้นและเกือบจะจดกับพระหัตถ์ที่ถือดอกบัว จึงทำให้เกิดมีการผสมที่อาจอธิบายได้โดยง่าย คือ พระอวโลกิเตศวรรูปหนึ่งที่มีพระหัตถ์ซ้ายถือแจกัน หรือหม่อนน้ำที่มีดอกบัวอยู่ภายใน ท่านผู้รู้ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า กัมณฑลก็คือ หม้อดินสำหรับบรรจุน้ำให้นักบวชได้ดื่มนั่นเอง¹⁹

เรื่องของหม่อนน้ำนี้พระสงฆ์ในพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันก็ยังถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสิ่งหนึ่งในแปดสิ่งหรือที่เราเรียกว่า เครื่องอัฐบริขารนั่นเอง ใช้ในการกรองน้ำสำหรับดื่ม

ประการที่สามเป็นเรื่องของความสวยงามการประดับตกแต่ง อาจารย์อุดม รุ่งเรืองศรี แห่งภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ท่านเป็นผู้มีความรอบรู้เกี่ยวกับเรื่องของลัคนาโดยเฉพาะเรื่องของตัวอักษรและงานนิพนธ์ของท่านก็ได้ตีพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือ 2 เล่มคือ เทวดาพุทธและเทวดาพระเวท ท่านได้ให้ความเห็นว่ารูปแบบที่พบกันอยู่ในปัจจุบันนั้นเป็นพัฒนาการของการประดับตกแต่ง มากกว่าจะเป็นเรื่องของความเชื่อในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นคติที่นำมาใช้อธิบายในภายหลัง โดยเริ่มแรกก็มีเพียงดอกไม้สำหรับบูชาเมื่อจะให้ดูงามก็นำมาใส่ไว้ในแจกัน จะให้ดูศักดิ์สิทธิ์ก็ใส่ไว้ในมือของเทพ²⁰

นอกจากนี้ท่านยังกรุณาให้ดูศัพท์หมวดที่เกี่ยวกับการประดับตกแต่งของลัคนาว่ามีอยู่มาก ข้าพเจ้าลองหาดูไม่พบว่ามีคำว่า ปุรณฆฏะ คำที่ข้าพเจ้าเห็นว่าใกล้เคียงคือ สดตมณฑกมลก – มณฑกใบไม้ และ อุทกฆฏะ – ไหน้ำ

ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าคนในสังคมนี้ไม่ยึดถือคติในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ที่มากับหม่อนน้ำ แต่ดึงเอามาเฉพาะรูปแบบ จากคำเรียกขานที่เปลี่ยนไป ปุรณ – บริบูรณ์ มาใช้ว่าหม้อดอกที่ใช้ในการบรรยายลักษณะอย่างตรงไปตรงมา การรับเอามาเป็นการรับเฉพาะเรื่องของความงามเท่านั้น ซึ่งลักษณะ และค่านิยมของความชื่นชมในความงามของชาวลัคนานั้นได้มีปรากฏมาช้านานแล้ว ดังมีปรากฏให้เห็นอยู่ในคำคมที่พูดกันอยู่เสมอว่า ตึกบ่ได้กิน บ่มีไผเอาไฟมาส่องต้อง ตึกบ่ได้แต่งได้ย่อง ปีน้องเป็นดูแคลน

จะเห็นได้ว่าคุณค่าของความงาม ได้ถูกนำมาใช้เป็นค่านิยมหลักของคนในสังคมนี้มาแต่สมัยโบราณ จะมีกินหรือไม่ จัดเป็นเรื่องรอง ขอให้ได้แต่งตัวสวยงามเอาไว้ก่อน ค่านิยมของความงามมีมาก่อนความอุดมสมบูรณ์ หรือความมีกิน ผิดกับค่านิยมของชาวอีสานที่จะเน้นเรื่องปากท้องมาก่อนอื่นใดทั้งหมด อาจเนื่องมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของทางภาคเหนือที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับภาคอีสานซึ่งแห้งแล้งอดยาก จึงเป็นผลทำให้แนวคิดค่านิยมในการประพฤติปฏิบัติมีความแตกต่างกันออกไป²¹

¹⁹ ม.จ.สุภัทรเดช ติศกุล, พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในอินเดีย. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์ , 2522), หน้า 357-359.

²⁰ อุดม รุ่งเรืองศรี, เทวดาพุทธ. (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ช้างเผือก, 2534), หน้า 27.

²¹ วิมลศรี ลิ้มธนากุล, บทวิเคราะห์ปุรณฆฏะ. (เชียงใหม่ : ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2530), หน้า 3.

ประการที่สี่ ตามความคิดของข้าพเจ้าเห็นว่าปุณณภุช อาจเป็นภาพจำลองจากของจริงแทน หม้อดอกที่ชาวบ้านเอามาบูชาพระ การทำเป็นลวดลายขึ้นมาก็ทำให้หม้อดอกอันใหม่นี้เป็นหม้อดอก ที่คงอยู่ตลอดเวลา ชาวบ้านไม่ต้องนำของสดมาเติมบ่อยๆ ได้ทั้งบุญได้ทั้งในแง่ของการประดับ ตกแต่งอาคาร เหมือนกับบางคนก็นำเอาแจกันดอกไม้ประดิษฐ์วางไว้ในห้องรับแขกเพราะซีเกียจ เปลี่ยนดอกไม้บ่อยๆ แล้วยังช่วยประหยัดเงินค่าดอกไม้อีกด้วย

ประการที่ห้า ตามหลักฐานที่ปรากฏอยู่ที่วัดจีนในประเทศไทย (วัดมังกรกมลาวาส กรุงเทพฯ) ก็พบว่ามีการทำลายแจกันดอกไม้ประดับอยู่ตามที่ต่างๆ เช่นกัน สอบถามจากเจ้าอาวาส ได้ความว่า เป็นการประดับเพื่อความสวยงามและยังเป็นเครื่องหมายแสดงถึงฤดูใบไม้ผลิอีกด้วย

จากรูปแบบที่พบ ไม่น่าจะเป็นการคลี่คลายมาสู่รูปแบบของลายปุณณภุช หรือ หม้อดอกใน ล้านนาได้ เพราะมีลักษณะเป็นศิลปะอย่างจีนอย่างเต็มตัวและลวดลายต่างๆ ที่ได้พบในล้านนาก็ไม่ พบว่ามีลักษณะดังกล่าวเลย

ประการที่หก จากการสอบปากคำของพระและชาวบ้าน ต่างก็ให้ความเห็นว่าเป็นการทำเพื่อ ความสวยงาม เพื่อใช้ประดับตกแต่ง (ถ้างานขึ้นไหนเป็นการซ่อมแซม ก็จะทำเลียนแบบของเก่า) ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับคติของความอุดมสมบูรณ์แต่ประการใด

ลายปุณณภุชนั้น แต่เดิมคงจะมีกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย เนื่องจากคติความเชื่อใน เรื่องความอุดมสมบูรณ์ แต่มาในสมัยปัจจุบัน เรื่องของคติความเชื่อคงจะลบเลือนลงไป จนเหลือ แต่ความสวยงามที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิมดังที่เคยมา²²

2.1.3 ความเชื่อกันเกี่ยวกับลายปุณณภุช

เนื่องจากสังคมไทยเราเป็นสังคมเกษตรความผูกพันของคนในสังคมกับธรรมชาติและ ความเชื่อในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์จึงตัดกันไม่ขาด เพราะเราต้องพึ่งพาธรรมชาติ โดยเฉพาะในเรื่อง “น้ำ” อยู่ตลอดเวลา

ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนแรกว่า ลายปุณณภุชมีกำเนิดมาจากความเชื่อในเรื่องของความ อุดมสมบูรณ์ และความร่มเย็นอันเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและการสร้างสรรค์ อันเป็นคติของ พราหมณ์ ส่วนในคติของพุทธนั้น จะหมายถึงการบูชา หากเราจะพิจารณาในแง่ของความเชื่อที่มี อยู่ในตัวลาย เราก็จำเป็นจะต้องยกเอาคติของพราหมณ์ขึ้นมาพิจารณาประกอบกันกับค่านิยม และแนวความคิดในเรื่องการพึ่งพาธรรมชาติที่มีอยู่ ความคิดของคนในสังคมไทยตัวอย่างที่แสดงให้เห็นของความเชื่ออันนี้ ยังได้ปรากฏในพิธีกรรมอื่น ๆ อีกหลายอัน (ซึ่งล้วนแล้วแต่มีกำเนิดมาจาก คติของฮินดูทั้งสิ้น หรืออาจจะเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่ได้มาจากพุทธแท้) เช่น พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีพืชมงคล พิธีทำบุญบังไฟ เพื่อเป็นการเตือนพระยาเถน

²² วัฒนศิริ ลิ้มธนากุล, บทวิเคราะห์ปุณณภุช. (เชียงใหม่ : ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2530), หน้า 4.

ให้ปล่อยฝนลงมาได้แล้ว หรือพิธีแห่นางแมว เพื่อขอฝนเป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของกิจกรรมที่แสดงออกมาโดยมีการจัดพิธีต่างๆ ขึ้นในขณะที่ปุรณฆฏะเป็นไปในเรื่องของลวดลาย แต่ก็มีกำเนิดมาจากความเชื่ออันเดียวกันนั่นเอง เพียงแต่แสดงออกมาคนละรูปแบบกันเท่านั้น

การที่คนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในล้านนา ยอมรับเอาลายปุรณฆฏะเข้ามาใช้อย่างง่ายดายนั้น ก็เนื่องมาจากคติความเชื่อที่มีอยู่ในลายสวดคล้องและตรงกับความเชื่อของชาวล้านนาเช่น

- ความเชื่อถือในเรื่องโชคกลางและความสมบูรณ์พูนสุข ลายปุรณฆฏะ หมายถึงทั้งความเจริญและความร่มเย็น(ความเชื่ออื่นที่มาสืบสนุน เช่น ความเชื่อในเรื่องชีวิต เรื่องผีบ้านผีเรือน ที่ว่าหากขุดหรือทำอะไรให้ผีโกรธไม่พอใจแล้วจะเดือดร้อนเป็นต้น

- ความเชื่อเกี่ยวกับน้ำและความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากเราเป็นสังคมเกษตร ต้องพึ่งพาธรรมชาติ จึงมีแนวโน้มที่จะรับเรื่องนี้เข้ามาได้ง่ายและนอกจากนี้แล้วยังเนื่องจาก

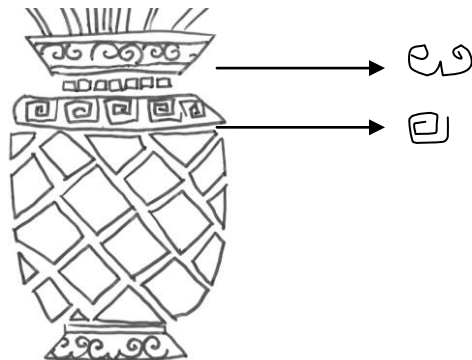
- ความสวยงามของตัวลาย ลักษณะของเส้นโค้งที่อ่อนหวาน ตรงกับทัศนะด้านความงามที่มีอยู่เดิม

- รูปทรงของหม่อนน้ำ เป็นสิ่งที่ช่างคุ้นเคยและพบเห็นอยู่เสมอในชีวิตประจำวัน ทำให้ช่างเกิดความมั่นใจในการสร้างสรรค์งาน โดยอาศัยประสบการณ์เป็นพื้นฐาน ซึ่งก็มีผลทำให้รูปแบบของงานมีความหลากหลาย และทำให้งานที่ออกมามีความสมบูรณ์ มีลักษณะที่งดงามถูกต้อง และเต็มไปด้วยความมีชีวิตชีวา

- ลายปุรณฆฏะเป็นลายที่ไม่ตายตัว สามารถดัดแปลงให้เข้ากับวัสดุและรูปทรงในรูปแบบต่างๆ ได้ ทำให้ยังมีการทำงานสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ (แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบออกไปบ้างแล้วก็ตาม)

ลักษณะของลวดลายที่นำมาใช้นั้น ดูแล้วก็เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหวมีการเจริญเติบโตและมีชีวิต อีกทั้งรูปทรงของหม่อนน้ำก็ยังอวบต้น มีลักษณะที่ป่องออกตรงช่วงกลาง เน้นให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ ความบริบูรณ์ของน้ำ ตรงกับความหมายของปุรณฆฏะ ซึ่งแปลได้ว่าหม่อนน้ำมีน้ำเต็มหรืออวบต้นใสของเต็มนั่นเอง

ที่วัดตะตึกเชียงม่วน จังหวัดลำปาง พบลายหม้อน้ำที่ตรงส่วนของปากทำเป็นลายจีน ลักษณะ
ดังนี้

ลายเส้นที่ 1 ลายหม้อน้ำวัดตะตึกเชียงม่วน จังหวัดลำปาง

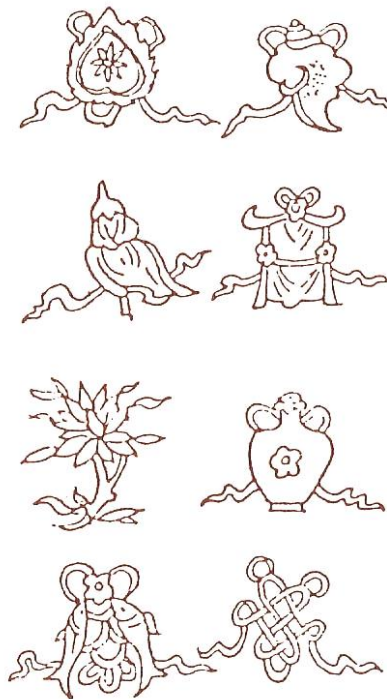
ซึ่งลายเหล่านี้ได้อิทธิพลมาจากลายของจีน (เป็นลวดลายที่ใช้ตกแต่งเครื่องสำริดในราชวงศ์
ซางและชู (Shang and Chou dynasties) มีความหมายว่าวกเวียนไปมา, วิถีทางที่วกวน อัน
หมายถึงแม่น้ำนั่นเอง ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า decoration of spirals and meanders จะด้วย
ความรู้ของช่างหรือด้วยความบังเอิญก็ตาม ความหมายของลวดลายที่นำมาใช้นั้น สามารถเข้ากัน
ได้กับคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณได้อย่างพอดี และยังเป็นการช่วยสนับสนุนความหมาย
ของลายให้เด่นชัดยิ่งขึ้นไปอีกด้วย

ในอินเดีย ลายที่ปรากฏว่าร่วมสมัยกับลายปुरुณฆฏะ ก็คือ ลายพระอาทิตย์ หม้อน้ำรวงผึ้ง
ศรีวิชัย ฉัตร หอยสังข์ จามรี แล่จามรี และพระจันทร์ อันเรียกรวมว่าเป็นสัญลักษณ์ของมงคลทั้ง
แปด และมีรูปของสัตว์คู่ เดิมตามกันนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายในศิลปะอินเดียสมัยคุงคะ ตั้งแต่
ประมาณ พ.ศ. 358 – 615 (ก่อน ค.ศ.185 ถึง ค.ศ.72) มาแล้ว

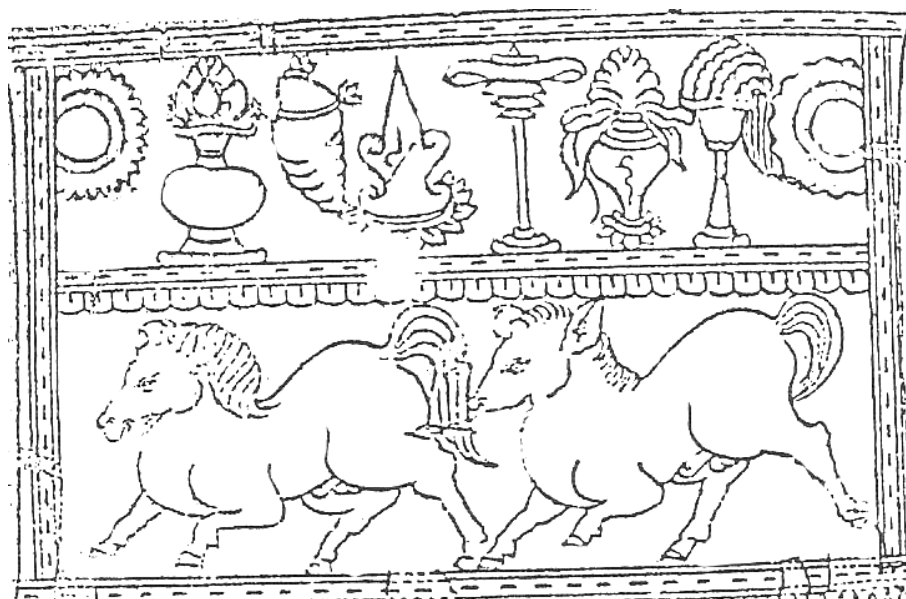
ในศิลปะจีนมีการใช้ริบบิ้นเข้าไปเกี่ยวข้องกับลวดลาย ซึ่งการใช้ริบบิ้นนี้ เป็นที่นิยมแพร่หลาย
มากทำให้ดูแล้วมีความรู้สึกอ่อนหวาน ตามแบบฉบับของความงามในศิลปะจีน มีการใช้ลักษณะทั้ง
แปด(ในพุทธศาสนา) เป็นเครื่องหมายแห่งโชคลาภที่สืบมาแต่พระบาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งก็ปรากฏ
ว่าได้มีได้มีการใช้ปुरुณฆฏะตามคติของอินเดีย เป็นหนึ่งในลวดลายมงคล 108 ประการ และปรากฏ
อยู่ในรอยพระพุทธรูปด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าสัญลักษณ์แห่งโชคลาภที่ดีก็หมายถึง มงคลนั่นเอง

นอกจากนี้ ในเรื่องของจำนวน จีนใช้สิ่งของแปดอย่างรวมเอาสัตว์คู่เข้าไปด้วย ในขณะที่
อินเดียใช้แปด แต่นำเอาสัตว์คู่เข้ามาเสริมในความหมายและคติความเชื่อเดียวกัน มีการใช้สิ่งของ
เหมือนกันหลายอย่างคือ

จีนใช้	แจกัน	อินเดียใช้	ปวงชมพู
“	หอยสังข์	“	สังข์
“	ร่มฉัตร	“	ฉัตร
“	สัตว์คู่ (ปลา)	“	สัตว์คู่ (ม้า)

ลายเส้นที่ 2 สัญลักษณ์แสดงแทนมงคลทั้งแปดของพุทธศาสนาในประเทศจีน

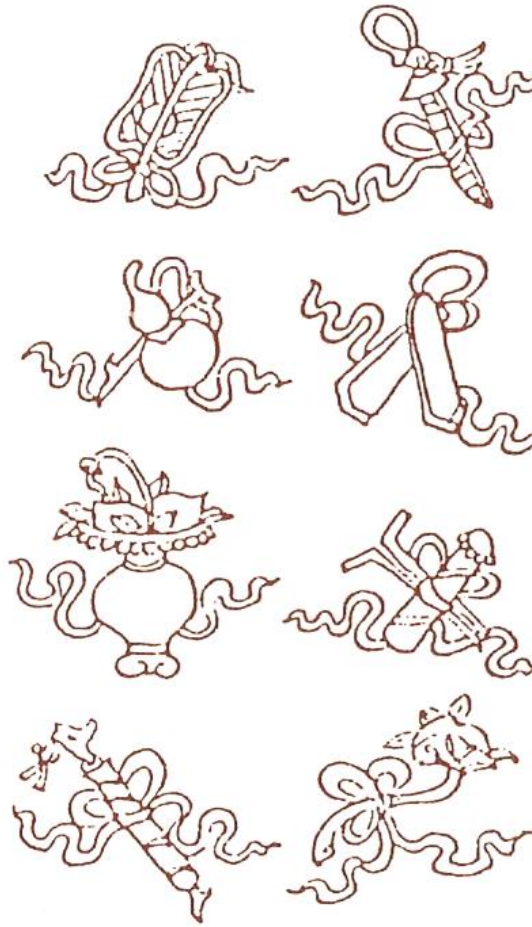
ลายเส้นที่ 3 สัญลักษณ์แสดงแทนมงคลทั้งแปดในประเทศอินเดีย

แต่การใช้ของอินเดียเป็นสิ่งที่มีความมาก่อนจีน คือประมาณปี พ.ศ. 350 – 615 ในขณะที่จีนมีการใช้สัญลักษณ์เมื่อประมาณ พ.ศ. 1000 กว่าปีมานี้เอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเป็นความพ้องกันโดยบังเอิญหรือมีต้นตอมาจากที่เดียวกันก็จะต้องทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ในจีนถ้ามีการใช้สัญลักษณ์แสดงแทนมงคลทั้งแปดเช่นเดียวกัน แต่เป็นเรื่องของทางพุทธศาสนา สัญลักษณ์ทั้งแปดนี้เข้าใจว่าจะจะเป็นเครื่องหมายแห่งโชคลาภที่ดีบนฝ่าพระบาทของพระพุทธเจ้า สัญลักษณ์ทั้งหมดทำจากไม้หรือดินเหนียว ตั้งไว้บนแท่นบูชาในวัดพุทธศาสนา สัญลักษณ์ทั้งแปดอย่างมี จักรหรือกงล้อ หอยสังข์ รมจักร ดอกบัว แจกัน ปลาหนึ่งคู่และเงื่อนปมที่ไม่สิ้นสุด บางครั้งสัญลักษณ์แปดอย่างในพุทธศาสนานี้หมายถึงโชคลาภที่ดีแปดประการด้วยและมักถูกนำไปใช้เป็นลวดลายตกแต่งเครื่องถ้วยชามในราชวงศ์ชิง บางครั้งก็ถูกนำไปผสมกับสัญลักษณ์บางอย่างในจำนวนแปดอย่างของลัทธิเต๋า แต่ตราบนเท้าที่มีการใช้สัญลักษณ์แปดชนิดนี้มา ก็ยังไม่ปรากฏว่าสัญลักษณ์อันไหนมีความสำคัญกว่ากัน แต่อย่างไรก็ดีการใช้สัญลักษณ์ผสมกันนี้มีน้อยมากในราชวงศ์หมิง

สัญลักษณ์แปดชนิดในลัทธิเต๋า สัญลักษณ์เหล่านี้เป็นของอมตะแปดชนิด คือ

1. พัดของ CHUNG GHUANG ซึ่งเป็นตัวแทนของทหาร
2. ดาบของ LU TUNG PIN ผู้ซึ่งมักปรากฏตัวโดยการถือแล้และเขาได้รับการยกย่องทั้งในฐานะนักศึกษาและผู้อุปถัมภ์ช่างตัดผม
3. น้ำเต้าของ LI TUH KUAI ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคนป่วย
4. เครื่องดนตรีของ TS' AO KUO CH' IN ซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์นักแสดง
5. กระเช้าดอกไม้ของ LAN TS'AI HO ซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์คนขายดอกไม้
6. กระบอกไม้ไผ่ และไม้สำหรับตี คือกลองชนิดหนึ่งพร้อมไม้ตีกลองเป็นของ CHANG KUO LAO
7. ขลุ่ยของ HAN HSIANG TZU ซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์นักดนตรี
8. ดอกบัวของ HO HSEIN KU ซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือในการจัดการดูแลบ้านเรือน

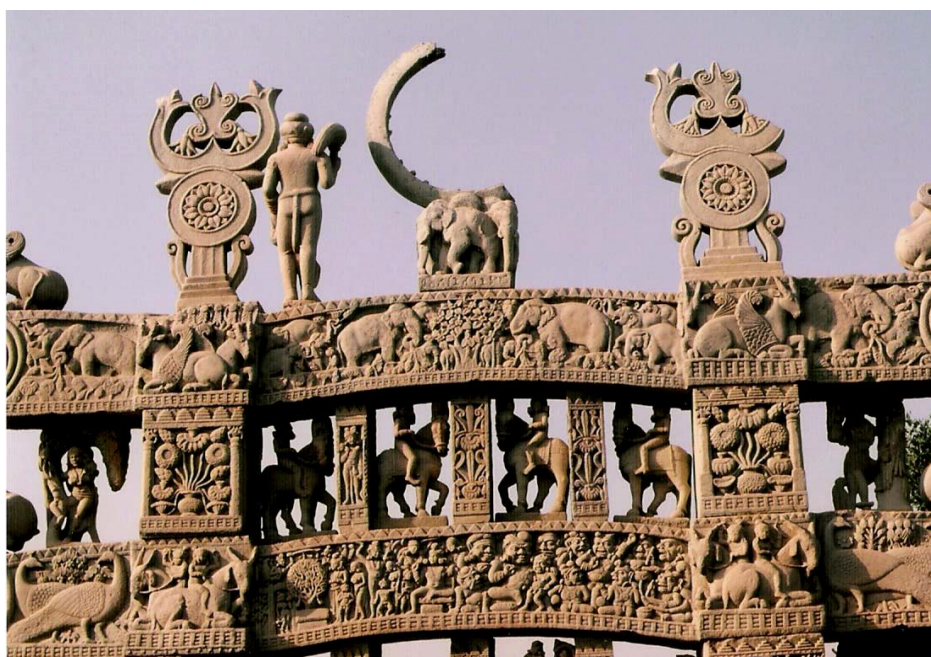
ลายเส้นที่ 4 สัญลักษณ์แสดงแทนมงคลทั้งแปดของลัทธิเต๋าในประเทศจีน

นิยายเกี่ยวกับแปดอมตะที่เป็นกลุ่มนี้ เข้าใจว่ามีต้นกำเนิดในราชวงศ์หยวน (ค.ศ.1280-1368) แต่อย่างน้อยที่สุดบางชนิดก็มีผู้รู้จักกันมาก่อนแล้วในฐานะที่เป็นอมตะในนิยายของลัทธิเต๋า ถ้าจะพิจารณาตามคติของพุทธและตีความไปว่าเป็นเรื่องของการบูชาแล้ว ลายปुरुณฆฏะก็เกิดขึ้นมา เนื่องจากความต้องการของช่างที่จะสร้างถวายเป็นพุทธรูปบูชา การที่เลือกลายก็เนื่องจากว่า ลายปुरुณฆฏะนั้นเป็นลายมงคล ที่จะบันดาลให้เกิดความมีโชคดีและความสวัสดิมีชัยตามความเชื่อ ที่มีมาแต่เดิมและตัวช่างเองยังจะได้รับผลบุญกุศล อันเป็นอานิสงส์ที่จะได้รับจากการสร้างงานอีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงมีความนิยมในการทำลวดลายปुरुณฆฏะกันอย่างแพร่หลาย

ในอีกความหมายหนึ่ง หม้อน้ำใช้เป็นสัญลักษณ์ของการให้ สังเกตว่าทุกครั้งที่การให้ทานจะมีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่เจ้ากรรมนายเวรและผู้ล่วงลับไปแล้ว การกรวดน้ำหรือการหลั่งน้ำเป็นการยืนยันเจตนาของการให้ครั้งนั้นจริง ๆ สมัยที่มีการสร้างสถูปสัญลักษณ์ (ประเทศอินเดีย) ในสมัยนั้นยังไม่มีการสร้างรูปพระพุทธรูปเจ้า แต่จะใช้สัญลักษณ์เช่นต้นโพธิ์ บังลังก์ ฉัตรและอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปองค์มาแทนในภาพสลักบนโบราณสถานมีการสลักเป็นภาพหุ่นดำ แสดงชาดก กัณฑ์มหาเวสสันดร และชาดกกัณฑ์อื่นๆ อีก 3 เรื่อง แต่ละตอนที่กล่าวถึงพระพุทธรูปเจ้า จะมีการ

ใช้สัญลักษณ์แทนซึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่ามหาเวสสันดรรู้เป็นทานกัณฑ์ ดังนั้นจึงปรากฏภาพของคณโท (หม้อน้ำ) ที่เป็นสัญลักษณ์ของการให้ทานอยู่ ถึงแม้ว่าเราจะไม่ทราบว่าเนื้อหาของภาพสลักนั้นเอ่ยถึงเรื่องราวใด ชาดกในตอนใด แต่เมื่อเห็นหม้อน้ำ เราสามารถทราบได้ทันทีว่าเป็นทานกัณฑ์

นอกจากนี้ยังปรากฏรูปปुरुณฆฏะ ที่บริเวณเสาทั้งสองข้างของโถระณะ ที่ใช้ประโยชน์จากรูปแบบ (ลายปुरुณฆฏะ) ทั้งทางด้านรูปทรง-เป็นการตกแต่งเพื่อความงาม และความหมาย-เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่เดินลอดโถระณะเจ้าไปนมัสการองค์สฤป

ภาพที่ 4 ลายหม้อปुरुณฆฏะที่สัจญจิ (Sanchi) เป็นรูปสลักหินแบบนูนต่ำบนโถระณะ

อายุสฤปสัจญจินี้ อยู่ในราวปี พ.ศ.200-310 ได้รับการแต่งเติมมาในหลายยุคหลายสมัย จนกระทั่งกลายเป็นรูปร่างอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สฤปสัจญจินี้จัดว่าเป็นงานพุทธศิลป์ในรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่สร้างด้วยศิลาเป็นชิ้นแรกด้วย

ส่วนความเชื่อในเรื่องความเป็นมงคลของลายปुरुณฆฏะนี้ ก็คงจะได้รับความนิยมน้อย เพราะพบว่าการปรากฏของลายปुरुณฆฏะอยู่เสมอในรูปแบบของงานที่แตกต่างกันออกไป และความเชื่อในคตินี้ยังคงสืบทอดไปสู่งานในสมัยต่อมาและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

หลักฐานของหม้อน้ำอันแรกทีพบ(ในอินเดีย)นั้น ยังไม่มีดอกไม้แต่เป็นหม้อน้ำที่พระคิเวถืออยู่ในพระกรข้างขวา สลักอยู่บนยอดของคิเวลิงค์ ซึ่งคิเวลิงค์อันนี้เป็นอันที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด และสำคัญที่สุด อยู่ที่วัดในเมืองคุชัมลัม ในมัทราส เป็นสิ่งที่มีลักษณะเหมือนธรรมชาติมาก สูงประมาณ 5 ฟุต ยอดเป็นรูปพระคิเวมี 2 กร แบกแคะและหม้อน้ำไว้ในพระกรข้างขวา ส่วนพระกรข้างซ้ายถือขวาน ประทับยืนบนป่าของคนแคระ ได้รับการกำหนดอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 4

ภาพที่ 5 ที่การ्ली (Karli) เป็นฐานของเสาอยู่ภายในถ้ำเจดีย์-Chaitya hall เป็นแกะสลักมีอายุอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาล หรือ พ.ศ. 300 โดยประมาณ

ภาพที่ 6 ที่ Jubbulpore Dist : Temple at Tigawa เป็นหัวเสารูปคนแคระยกหม้อปูลงพระ มีอายุอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 หรือ พ.ศ. 1043 โดยประมาณ

ภาพที่ 7 Gyaspur, Gwalior : Mala De Temple ; Pillars in Main Hall
อายุอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 10 หรือ พ.ศ. 1445 โดยประมาณ

ภาพที่ 8 Delhi : (Temple pillars of the 8th and 9th
Centuries re-created in the cloisters of the Guth Mosque)
เสาวิหารของคริสต์ศตวรรษที่ 8 และ 9 หรือ พ.ศ. 1343 – 1443 โดยประมาณ
เป็นลายประดับตกแต่งเสา ลักษณะเป็นภาพสลักนูนต่ำ

ภายในล้านนาเองก็มีการทำลายปูรณฆฏะสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง จากการสำรวจที่จังหวัดลำปาง พบว่าหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดของลายปูรณฆฏะ ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง มีอายุงานประมาณ ปี พ.ศ. 2044 เทคนิคกระดาษณลุลาย ลักษณะเป็นลายทองบนพื้นแดง ตกแต่งอยู่ที่ผนังด้านหลังพระประธานและบริเวณแผงคอสองด้านในวิหารของน้ำแต้ม

ลายปูรณฆฏะที่วิหารวัดปางยางคค อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง อายุของงานประมาณ พ.ศ. 2300 เทคนิคการเอากะดาษณลุลาย เป็นลายทองบนพื้นแดง ตกแต่งบริเวณคอสอง ยาวตลอดแนว

จังหวัดเชียงใหม่ปรากฏที่หอไตรวัดพระสิงห์วรวิหาร ซึ่งได้รับการบูรณะในสมัยของเจ้ากาวิโรรส เมื่อปี พ.ศ. 2412 และสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2470 ตามหลักฐาน – ป้ายที่บอกไว้ข้างหอไตร ใช้เทคนิคของกระดาษณลุลาย สีทองบนพื้นแดงเช่นเดียวกัน

นอกจากที่กล่าวมานี้ ยังมีงานอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งสร้างในรูปแบบและอายุเวลาที่แตกต่างกันไป เข้าใจว่าเรื่องของคติความเชื่อคงจะคลี่คลายลงไปมากแล้ว ใช้เทคนิคการฉลุไม้ เป็นลวดลายแล้วทาสี สังเกตว่าในงานรุ่นเก่าๆ จะใช้เทคนิคกระดาษณลุลายกันมาก

2.1.4 อิทธิพลของศิลปะอินเดียที่มีต่อศิลปะไทย

ปูรณฆฏะมีกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย ดังนั้นความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของความงาม (ตามแบบอินเดีย) จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะจะมีผลต่อความเข้าใจในเรื่องของสุนทรียะที่มีอยู่ในงานอย่างมาก ถึงแม้ว่าลายปูรณฆฏะที่เราทำการศึกษาจะเป็นลายที่ช่างไทยคิดขึ้น แต่ถึงกระนั้น วิญญาณของความเป็นอินเดียก็ยังคงปรากฏออกมาให้เราเห็นอยู่เสมอ

ในคำนำของหนังสือเรื่องศิลปะอินเดีย ของอาจารย์ มจ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ได้ทรงเขียนอธิบายเกี่ยวกับอิทธิพลของศิลปะอินเดียที่มีต่อศิลปะไทยเอาไว้ว่า “ศิลปะอินเดียมีอิทธิพลแก่ศิลปะในประเทศไทยเพียงไร ข้าพเจ้าหวังว่าคงจะเป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว โดยเฉพาะในศิลปะแบบอมราวดี คุปตะ หลังคุปตะ และปาละ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเหตุว่าศิลปะในประเทศไทย เป็นศิลปะในศาสนา และพุทธศาสนาตลอดจนศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทยเรานั้นก็สืบเนื่องมาจากประเทศอินเดียนั่นเอง เมื่อศาสนาแพร่เข้ามาารูปแบบของศิลปะก็ย่อมแพร่เข้ามาด้วย ศิลปะชั้นต้นในภาคเอเชียอาคเนย์จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับศิลปะในประเทศอินเดียมาก ต่อมาภายหลังเมื่อช่างพื้นเมืองมีฝีมือชำนาญยิ่งขึ้น ศิลปะในแต่ละประเทศจึงมีรูปร่างเปลี่ยนแปลงไปตามศิลปะของตน แต่ก็ยังคงรักษาอิทธิพลของอินเดียเอาไว้บ้าง เหตุฉะนั้นการเรียนรู้เรื่องศิลปะอินเดียจึงเป็นประโยชน์แก่การศึกษาในประเทศไทยไปในตัว²³

²³ มจ.สุภัทรดิศ ดิศกุล , ศิลปะอินเดีย , (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2528) หน้า 30 – 41.

ตามความรู้สึกของช่างอินเดีย รูปที่เห็นก็ไม่ใช่ส่วนสำคัญของวัตถุ นั่นสิ่งที่ช่างอินเดียประดิษฐ์ขึ้นไม่ใช่วัตถุที่ตนเห็นแต่เป็นวัตถุที่ตนรู้จัก ช่างอินเดียไม่ได้ลอกเลียนแบบจากธรรมชาติโดยตรง แต่ประดิษฐ์ตามสิ่งที่เขาเห็นขึ้นภายในจิตใจ สิ่งที่เห็นภายในจิตใจนี้แม้ว่าอาจตรงกับวัตถุที่รู้จักกัน แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ช่างอินเดียได้คิดขึ้น ด้วยเหตุนี้เราจึงอาจคาดคิดได้ว่าศิลปะอินเดียอาจกลายเป็นศิลปะที่ไม่มีรูปร่างเหมือนธรรมชาติ (Abstract Art) ไปได้โดยง่าย แต่ความจริงก็ไม่เป็นเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะว่าศิลปะอินเดียไม่ยอมรับรูปร่างที่ผิดไปจากธรรมชาติ ช่างอินเดียไม่ได้คิดค้นขึ้นเอง เขาเพียงแต่ใช้ความรู้ของเขาที่มีอยู่แล้วกับสิ่งที่มองเห็นได้ให้ประโยชน์ต่อความคิดเท่านั้น ศิลปะอินเดียจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กัวัตถุโดยตรง (Objective) และในขณะเดียวกันก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กัช่างโดยตรง (Subjective) ซึ่งลักษณะนี้ก็เป็นอยู่ในงานศิลปะไทยด้วย ศิลปะอินเดียจะให้ความสำคัญแก่สัดส่วนอันถูกต้องของรูปเท่ากับความรู้สึกอันเกิดขึ้นจากรูปนั่นเอง ในศิลปะอินเดียช่างไม่เคยแสดงความรู้สึกของตนเองโดยตรงเลย

นอกจากนี้ศิลปะอินเดียก็ไม่เคารพต่อกฎแห่งสุนทรีภาพอย่างสมบูรณ์ ความสำเร็จของศิลปะอินเดียขึ้นอยู่กัการผลิตวัตถุตามตำราและตามกัต่าง ๆ มากกว่า ศิลปะอินเดียทั้งหมดย่อมต้องใช้ประโยชน์ทางด้านศาสนา เมื่อเป็นดังนี้จะเห็นได้ว่าความงามของศิลปะอินเดียย่อมเสื่อมลงอย่างรวดเร็วเมื่อต้องผลิตศิลปะตามกฎหมายเช่นนี้ จึงไม่มีวัตถุชิ้นใดที่ผลิตขึ้นด้วยลักษณะเอกเทศของช่าง ช่างอินเดียที่มีความสามารถอย่างแท้จริงเท่านั้น จึงจะสามารถศิลปะวัตถุชิ้นเอกขึ้นมาได้ตามอย่างกฎหมายอันเข้มงวดเช่นนี้ ในขณะที่ของไทยเราเป็นไปอย่างสบาย(ตามนิสัยไทย) มีความยืดหยุ่น ไม่ขึ้นตรงต่อกฎหมายมากเท่าใดนัก กฎเกณฑ์เปรียบเสมือนแนวทางที่วางเอาไว้เท่านั้นช่างสามารถสอดแทรกอารมณ์ ความรู้สึก หักศนคติส่วนตัวที่มีอยู่ลงไปในงานอย่างค่อนข้างเปิดเผย เช่นเมื่อเราดูภาพจิตรกรรมฝาผนัง เราจะมองเห็นภาพชีวิตประจำวัน ภาพบุคคลในอริยาบถต่าง ๆ เป็นต้นว่าภาพของคนที่กำลังเล่นหมากรุก ภาพคนกำลังหยอกล้อเกี้ยวพาราสีกัน หรือแม้กระทั่งภาพของหมูหมากาไก่ ก็มีปรากฏในงานด้วย บางทีก็มีภาพเหมือนของตัวผู้วาดเอง ภาพเจ้าเมือง และบุคคลอื่นที่สามารถบอกได้จากภาพว่า คือใคร กฎเกณฑ์อย่างหลวม ๆ ของเราเปิดโอกาสให้ช่างได้แสดงฝีมือ ได้สอดสาลุกเล่นต่าง ๆ ลงไปในงาน และสามารถที่จะพลิกแพลงงานออกไปได้หลายรูปแบบ แม้ว่าจุดประสงค์หลักจะอยู่ที่การใช้สถาบันศาสนาเหมือนกันก็ตาม

กฎหมายแบบไม่ตายตัวในลักษณะนี้ เอื้ออำนวยให้ช่างได้มีโอกาสพัฒนาทั้งทางด้านความคิดและฝีมือออกไปเรื่อย ๆ นับว่าเป็นการสร้างควมพึงพอใจให้แก่ทั้งผู้สร้างงานและผู้ที่มาพบเห็น จากงานเราจะสามารถบอกได้ทันทีเลยว่างานชิ้นนั้นเป็นของช่างคนไหนเพราะช่างจะถ่ายทอดบุคลิก อารมณ์และลักษณะเฉพาะตัวที่มีอยู่ลงไปในงานที่ตนสร้างขึ้นด้วย

สุนทรียะที่เกิดขึ้นในงานไม่ใช่ความงามเพียงอย่างเดียว แต่ยังได้รวมไปถึงความแปลกหูแปลกตา (picturesqueness) และความน่าทึ่ง (sublimity) บางครั้งความน่าเกลียดน่ากลัว ถ้าก่ออารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้พบเห็นก็ถือว่าเป็นสุนทรียะได้เหมือนกัน

สำหรับสุนทรียะที่เกิดขึ้นในลวดลายปูนธรรมาสนั้น มุ่งเห็นที่ความงามเป็นประการสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับการประดับตกแต่งให้เกิดความสวยงาม ความพอเหมาะพอดี

ในอินเดียมักจะใช้หมอน้ำ (ปูนธรรมาสน์) เป็นส่วนหนึ่งของเสาและจะเน้นที่ตัวหมอนมากกว่าตัดดอกไม้ ในไทยไม่พบงานที่เป็นหัวเสาเลย ในขณะที่อินเดียพบมากแต่จะปรากฏเป็นลายตกแต่งบริเวณฐานเสาและตามส่วนต่างๆ ของอาคารมากกว่า ของไทยเรามีแนวโน้มที่จะเน้นดอกไม้ มีลักษณะไปทางการตกแต่ง มากกว่าที่จะเน้นความหมาย แต่ถ้าเราเห็นด้วยกับคติของการใช้หมอน้ำเป็นสัญลักษณ์ของการให้ การสร้างรูปปูนธรรมาสน์หมอน้ำที่ส่วนต่างๆ ของอาคารก็อาจหมายถึงการมอบถวายให้เป็นพุทธบูชา เป็นการอุทิศงานชิ้นนั้นให้แก่พระ เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์ต่อไปก็ได้ เพราะตามธรรมดา การสร้างของสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมาย่อมต้องทำจนสำเร็จเรียบร้อยแล้วจึงประดับการประกอบลายปูนธรรมาสน์ ลงไปอาจถือได้ว่าเป็นการเน้นย้ำถึงการถวายให้จริงๆ เช่นเดียวกับการหลั่งน้ำเพื่อแสดงเจตนาของการให้ทานหลังจากได้ประกาศด้วยวาจาแล้ว

ในเรื่องของวิธีการประดับตกแต่งไทยเราก็ได้รับจากอินเดียมาพอสมควร วิธีที่เป็นที่นิยมกันในศิลปะอินเดีย คือการใช้ลายแบบเดียวกันซ้ำๆ กัน บางครั้งก็ซ้อนกันขึ้นไปเป็นแถวตั้ง บางครั้งก็เรียงต่อกันไปเป็นแนวยาว แต่เรานิยมที่จะเรียงต่อกันในแบบหลังมากกว่างานที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลนี้อย่างเด่นชัดได้แก่ งานที่วัดพระธาตุลำปางหลวง ในวิหารน้ำแต้ม บริเวณฝาผนังด้านหลังพระประธาน และบริเวณด้านข้างขององค์พระ และงานที่วิหารวัดปางยางคก จ.ลำปาง เช่นกัน

ลายปูนธรรมาสน์ เป็นลายที่ใช้ในการประดับตกแต่ง ในการพิจารณาส่วนใหญ่จะเน้นที่ส่วนละเอียดปลีกย่อยของงาน แล้วจึงไปถึงภาพรวมของงานว่าเป็นอย่างไร มากกว่าที่จะมองรวมๆ โดยจัดให้เป็นส่วนประกอบของอาคารชิ้นหนึ่ง ในลักษณะที่เรามองเห็นว่ามีสัดส่วนอย่างไร สัมพันธ์กับอาคารหรือไม่ หรือมองเสาในวิหารว่าต้นใหญ่ไปเล็กไป วางห่างกันมากน้อยเพียงไร เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นความสัมพันธ์ก็ยังคงต้องมีอยู่ในกลุ่มของงานเอง และในบริเวณพื้นที่ที่งานนั้นปรากฏ ลายที่ผูกเป็นโครงรูปสี่เหลี่ยมก็มักปรากฏอยู่บนทับหลัง คอซอง บานหน้าต่าง ที่มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม ในขณะที่ลายรูปสามเหลี่ยมก็มักจะวางอยู่บนซุ้มประตูหน้าจั่วรูปสามเหลี่ยมหรือรูปครึ่งวงกลม เป็นต้น ส่วนมากแล้ว การจะผูกลายไปในลักษณะใด จะถูกบังคับโดยพื้นที่ที่ใช้รองรับงานนั้น ด้วยวิธีที่ทำสืบต่อกันมานานที่เรียกว่า ปิดทองร้องชาด หรือที่รู้จักกันในงานลายคำ

2.1.5 ประวัติความเป็นมาของงานศิลปกรรมลายคำ

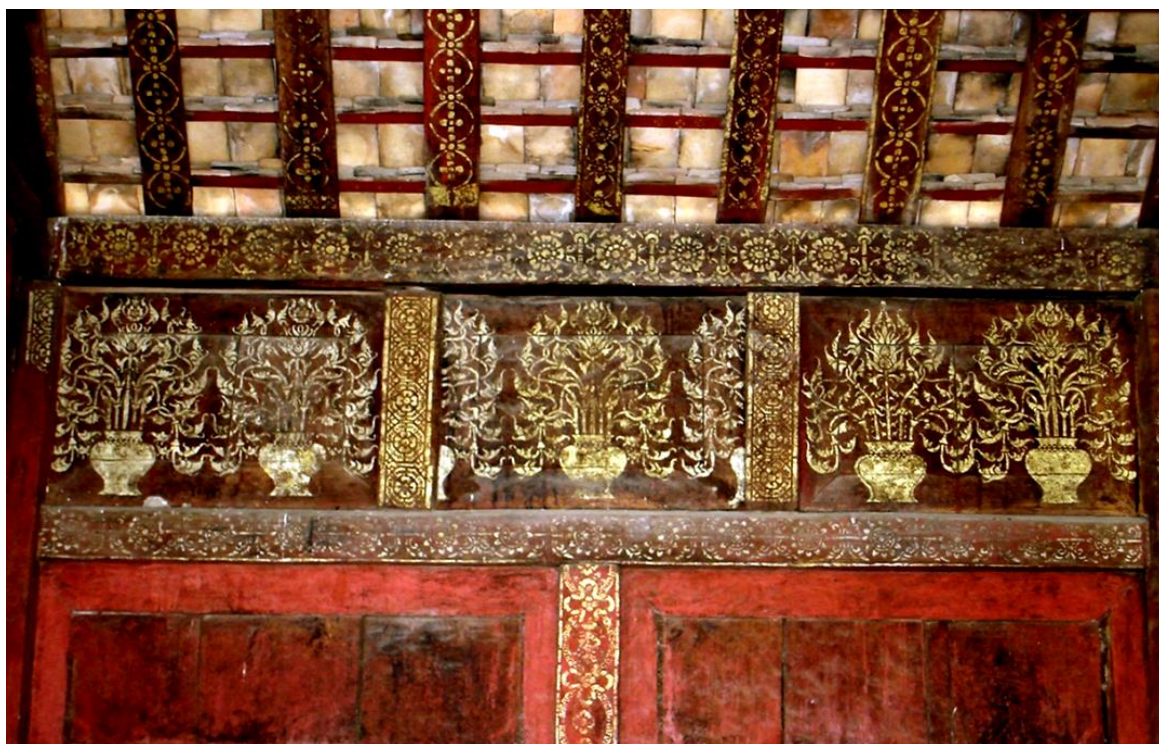
งานศิลปกรรมลายคำจะปรากฏมีอยู่ในล้านนามาตั้งแต่ครั้งใดยังไม่มีหลักฐานเป็นที่แน่ชัด แต่จากความเห็นของศาสตราจารย์ศิลป พีระศรีที่ได้กล่าวถึงประวัติของงานช่างไทยรักไทยไว้ว่า งานช่างรัก(Lacquer work) ของไทยนั้น เดิมมีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศจีน²⁴ ซึ่งความเห็นดังกล่าวจะสอดคล้องกับข้อความในหนังสือ Oxford Illustrated Encyclopedia of the Arts ที่กล่าวไว้ว่า งานช่างรัก(Lacquer work) นั้นมีจุดกำเนิดอยู่ในประเทศจีนซึ่งมีหลักฐานเก่าสุดเป็นชิ้นส่วนของงานหัตถกรรมโบราณที่มีอายุอยู่ในราว 700 ปีก่อนคริสตกาลและได้พบมีการใช้แพร่หลายในสมัยราชวงศ์ฮั่น (อายุราว 206 ปีก่อนคริสตกาลถึง ค.ศ. 220)²⁵ และในหนังสือเรื่อง Burmese Lacquer Ware ก็ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้เช่นเดียวกันว่าคนจีนรู้จักทำเครื่องรัก(Lacquer - ware) อย่างแพร่หลายก่อนชาติอื่นๆ มากกว่า 3000 ปีมาแล้ว ได้พบหลักฐานชิ้นส่วนของเครื่องรักในหลุมศพที่ฝังไว้เมื่อหลายพันปีมาแล้วและได้มีการทำติดต่อกันมาหลายยุคหลายสมัย

ต่อมาเทคนิคการทำเครื่องรักจึงได้แพร่หลายไปสู่เกาหลี เวียดนาม ญี่ปุ่นและแถบเอเชียอาคเนย์ เช่น ประเทศไทยและพม่า โดยเฉพาะพม่าได้รับกรรมวิธีการทำเครื่องรักจากจีนมาตั้งแต่สมัยปยู (Pyu) เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 11 – 15 โดยผ่านทางชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในมณฑลเสฉวนใกล้พรมแดนของพม่าซึ่งได้รับเทคโนโลยีนี้มาจากจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น ทั้งนี้มณฑลเสฉวนจะเป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญที่จะมีทั้งชาดและยางรัก นอกจากนี้ในมณฑลยูนนานก็รู้จักการการผลิตงานเครื่องรักเหล่านี้เป็นอย่างดีด้วย ต่อมากลุ่มชนทางตอนเหนือของน่านเจ้าเหล่านี้ได้อพยพลงมาสู่ดินแดนปยู ได้นำความรู้ในการผลิตเครื่องรักลงมาด้วย ดังได้พบหลักฐานเครื่องรักหรือเครื่องเงินของพม่าที่เก่าแก่ที่สุดเมื่อราว พ.ศ. 1817 ในเจดีย์มินกาลาเซติหรือมันตระเจดีย์ (Min - gala - Zei - de) สำหรับงานเครื่องรักหรือเครื่องเงินในล้านนานั้นคาดว่าน่าจะได้รับความรู้ดังกล่าวมาจากจีนในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับพม่า การทำเครื่องรักของชาวล้านนาคงมีมาช้านานแล้ว ดังหลักฐานในพงศาวดารพม่ากล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งพระเจ้าบุเรงนองยกทัพมายึดครองเมืองเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. 2101 นั้น ได้กวาดต้อนครัวเรือนและช่างฝีมือจำนวนมากไปไว้ที่พม่าหลายครั้งซึ่งในจำนวนนั้นมีช่างเครื่องรักรวมอยู่ด้วย ปัจจุบันส่วนหนึ่งของชาวล้านนาเหล่านั้นยังคงทำเครื่องรักอยู่ที่เมืองพุกาม และพม่าเรียกงานเครื่องรักชนิดนี้ว่า “โยนเถ่” แปลว่า เครื่องของคนโยนหรือยวนซึ่งหมายถึงชาวเชียงใหม่ตนเอง และในระหว่างที่พม่าปกครองล้านนา เมืองเชียงใหม่ต้องส่งเครื่องบรรณาการที่ประกอบด้วย ช้าง ม้า ผ้าไหม และเครื่องรักหรือเครื่องเงินไปให้พม่าด้วย หลักฐานดังกล่าวนี้สอดคล้องกับเรื่องราวที่สมเด็จพระยาคำมกราชาชนะภาพได้ทรงพิพนธ์ไว้ในหนังสือเรื่องเที่ยวพม่าว่า

²⁴ ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ตูลายรัตนน้ำ กรมศิลปากรจัดพิมพ์ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวพร 2503) หน้า 6.

“ได้ความรู้แปลกใหม่ในทางโบราณคดี เนื่องด้วยการทำของลงรัก
ในเมืองพม่าอย่างหนึ่งจะได้กล่าวไว้ตรงนี้ด้วย ฉันเห็นในหนังสือ
พงศาวดารพม่าฉบับหนึ่งว่า วิชาทำของลงรักนั้น พระเจ้าหงสาวดี
บุเรงนองได้ไปจากเมืองไทย (คือว่าได้ช่างรักไทยไปเมื่อตีกรุงศรีอยุธยา
ได้ใน พ.ศ.2112 ถ้าจริงดังนั้นก็พอสันนิษฐานได้ว่าครั้งนั้นได้ไปแต่วิธีทำ
ชักน้ำเกลี้ยงกับทำลายรดน้ำ จังมีของพม่าทำเช่นนั้นมาแต่โบราณ แต่
วิธีที่ชุดพื้นรักลงไปเป็นเป็นรูปภาพและลวดลายต่างๆ นั้น พวกช่าง
ชาวเมืองพุกามเขาบอกฉันว่าเพิ่งได้วิธีไปจากเมืองเชียงใหม่เมื่อชั้นหลัง”

จากหลักฐานที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดทำให้สันนิษฐานได้ว่าทั้งงานเครื่องรัก(Lacquer work)
และงานลายคำ(Gold Leaf Lacquer Decoration) ของล้านนา ซึ่งเป็นงานในกลุ่มช่างรัก (Lacquer
work) เหมือนกันนั้นคงได้รับความรู้เหล่านี้มาจากจีนและคงปรากฏมีอยู่ในภูมิภาคแถบนี้มาเป็นเวลา
ช้านาน²⁶

ภาพที่ 9 การใช้ลายหม้อปูรณฆฎะ ตกแต่งในวิหารจามเทวี วัดปงยางคก จังหวัดลำปาง

²⁶ สุรพล คำวิทย์กุล, ลายคำล้านนา,....., หน้า 20 – 22.

2.1.6 งานช่างล้านนา

ด้านงานจิตรกรรม

สน สีมাত্রัง (2526, 2.) ได้เสนอการแบ่งยุคของจิตรกรรมล้านนา ในโครงสร้างจิตรกรรมฝาผนังล้านนา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 อาณาจักรหริภุญชัยหรือลำพูน เป็นศูนย์กลางของความเจริญในบริเวณลุ่มน้ำปิง เชื่อว่าพระนางจามเทวีได้นิมนต์ พระสงฆ์ นับถือในพระพุทธศาสนาแบบหินยานมาจากอาณาจักรละโว้หรือลพบุรี เมื่อ พ.ศ. 1201 พระพุทธศาสนา จึงเข้ามาเผยแพร่อยู่ในบริเวณที่ต่อมากลายเป็นอาณาจักร มา และถูกเรียกว่านิกายพื้นเมือง สามารถแบ่งยุคสมัยศิลปะล้านนา ดังนี้²⁷

1. ศิลปะล้านนาตอนต้นหมายถึง แบบศิลปะล้านนาที่สร้างระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19–23 สมัยที่ มังรายทรงเป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์มังราย ระยะเวลา 2 ทศวรรษนี้ อาณาจักรล้านนามีความเจริญในหลักฐานของงานศิลปกรรมที่มีอายุเก่าแก่แต่ไปถึงยุคนี้พบน้อยมาก พบที่วัดอุโมงค์ บริเวณกรุภายใน เจดีย์ประธาน และภายในอุโมงค์ ที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะอยุธยาและศิลปะพุกาม ตลอดจน ลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์หยวน ด้วยเช่นกัน

2. ศิลปะล้านนาตอนกลาง หมายถึง ศิลปะล้านนาที่สร้างขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22–23 ใน ระยะเวลาดังกล่าวอาณาจักรล้านนามีสภาพเป็นเมืองขึ้นของพม่าต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลา 200 ปี บาง ช่วงเวลาสั้น ๆ ก็เป็นประเทศราชของอาณาจักรอยุธยา ตลอดระยะเวลา 200 ปี พม่าแต่งตั้งเจ้านาย ข้าราชการพม่าเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ และควบคุมหัวเมืองล้านนาทั้งหมด เป็นเหตุให้ปรากฏมืองาน สถาปัตยกรรม และงานประดับสถาปัตยกรรมแบบศิลปะพม่าแพร่หลายในล้านนาในช่วงเวลาดังกล่าว

3. ศิลปะล้านนาตอนปลายหมายถึง แบบศิลปะล้านนาที่สร้างขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 24 – 25 เล่นตั้งแต่อาณาจักรล้านนากลับมาเป็นประเทศราชของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งมารวมเป็น ภาคเหนือของไทยในปัจจุบัน ซึ่งงานจิตรกรรมฝาผนังล้านนาสมัยนี้ จะเป็นงานที่อยู่ใน แบบประเพณีนิยม หมายถึง งานที่สร้างขึ้นตามแบบแผนและแนวคิดที่เป็นมาดั้งเดิม (และมักมีนัยว่ายังไม่ถูกรอบจำกัดด้วยโลกแบบวิทยาศาสตร์หรือตะวันตก) ซึ่งจะมีทั้งภาพในเชิงสัญลักษณ์แบบ 2 มิติ และภาพเล่าเรื่องทรม องค์ประกอบแบบ 3 มิติ งานแบบ 3 มิติในจิตรกรรมแบบประเพณีนิยมนั้นจะมี

²⁷ สน สีมাত্রัง, โครงสร้างจิตรกรรมฝาผนังล้านนา, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526) หน้า 1–2

แบบอย่างของตนเอง โดยเฉพาะ คือมีลักษณะทั่วไปที่เป็นภาพมุมกว้าง เหมือนมองจากที่สูงเห็นกลุ่มภาพย่อยๆ จำนวนมาก วางซ้อนและเคียงกันอยู่เต็มพื้นที่ โดยจะมีแนวขอบฟ้าเป็นตัวปิดอยู่ปลายผนังตอนบน ภาพย่อยเหล่านี้จะมี ขนาดและรายละเอียดเท่ากันหมดทั้งผนัง ซึ่งจะต่างจากภาพเขียน 3 มิติของทางตะวันตกที่นิยมสร้างโดย เน้นความรู้สึกหรือระยะใกล้ไกล ตลอดจนรายละเอียดต่างๆ โดยยึด ข้อเท็จจริงตามตาเห็นเป็นหลัก เรามัก เรียกวิธีการสร้างความลึกแบบตะวันตกที่สมจริงนี้ว่า “แบบทัศนียวิทยา (perspective)”

แนวคิดและวิธีการสร้างภาพแบบทัศนียวิทยาซึ่งมาพร้อมกับฝรั่งนั้น ได้เริ่มมีอิทธิพลต่องานจิตรกรรมไทยภาคกลางก่อนในสมัยรัชกาลที่ 4 หรือตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมาขณะที่ทาง ล้านนาแม้จะมีการติดต่อกับชาวตะวันตกในช่วงเวลาที่ไม่ห่างกันนักก็ตาม แต่การมองโลกแบบตะวันตกจะ ปรากฏในภาพเขียนอย่างแท้จริงก็ล่วงเข้าปลายพุทธศตวรรษที่ 25 แล้ว การเปลี่ยนแปลงจากแบบ ประเพณีนิยมไปสู่แบบนิยมตะวันตกของจิตรกรรมฝาผนังล้านนานั้น เป็นการรับอิทธิพลผ่านทางกรุงเทพฯ หรือมีจิตรกรรมภาคกลางที่นิยมตะวันตกเป็นต้นแบบอีกทอดหนึ่งไม่ได้เกิดจากช่างพื้นเมืองนิยมเขียนตาม แบบอย่างของตะวันตกโดยตรง

ภานุพงษ์ เลาสสม (2541, 163.) ได้เสนอสกุลช่างและฝีมือช่างในจิตรกรรมล้านนา ไว้ในจิตรกรรมล้านนา ว่าจิตรกรรมฝาผนังแสดงออกซึ่งฝีมือและอารมณ์ของช่างเขียนโบราณได้ถ่ายทอดจินตนาการจาก เรื่องราวความเชื่อต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องราวจากประสบการณ์ของช่างเขียนโบราณพบเห็นในสภาพแวดล้อม ตลอดจนชีวิตประจำวัน ของผู้คนในยุคนั้น ปราสาทราชวัง บ้านเรือนลักษณะป่าเขาลำเนาไพร สัตว์นานาชนิดในธรรมชาติ ล้วนแต่ถูกบันทึกอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังทั้งสิ้น

จิตรกรรมฝาผนังล้านนามีสกุลช่างและฝีมือช่างเกิดขึ้น²⁸ ได้แก่

- 1.สกุลช่างลำปาง งานจิตรกรรมที่ปรากฏอยู่ในเขตจังหวัดลำปางในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง วิหารน้ำแต้ม อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22
- 2.สกุลช่างเชียงใหม่ คือ งานจิตรกรรมทั่วไปที่ปรากฏในเขตจังหวัดเชียงใหม่ มีความสัมพันธ์กันเองภายในกลุ่ม มีความต่อเนื่องทางรูปแบบงานศิลปะเช่นที่วัดพระสิงห์ วิหารลายคำด้านทิศเหนือเขียน เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 24

²⁸

ภานุพงษ์ เลาสสม, จิตรกรรมล้านนา. (กรุงเทพฯ : ตำนานสถาปัตย์, 2541), หน้า 162-163.

3.สกุลช่างเมืองน่าน รูปแบบงานจิตรกรรมที่มีเอกลักษณ์และสามารถถ่ายทอดสัญลักษณ์ของภูมิ ปัญญาชาวน่าน เรื่อง เครื่องแต่งกาย ความนิยม วิถีชีวิตท้องถิ่น นับว่าเป็นฝีมือของช่างพื้นบ้านที่มีชั้นเชิงสูง ในการจัดองค์ประกอบ การแก้ปัญหาเรื่องพื้นที่ว่าง การใช้โครงสีที่น่าสนใจ ภาพบุคคลที่ปรากฏ สามารถบ่ง บอกเรื่องราวด้วยภาพที่สมบูรณ์ที่สุด ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัวและ จิตรกรรมฝาผนังวัดเวียงตาม่อน อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25

4.ฝีมือช่างไทใหญ่ ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังวัดบวกรกรหลวง อำเภอเมือง จิตรกรรมฝาผนังวิหาร วัดท่าข้าม อำเภอแม่แตง และจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดป่าแดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดย จิตรกรรมวัดป่าแดดจะเก่ากว่าจิตรกรรมอีกสองแห่งเล็กน้อย คือราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ขณะที่อีกสองแห่ง มีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 25

5.ฝีมือช่างตามแบบศิลปะกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นฝีมือช่างท้องถิ่นล้านนาที่ยืมรูปแบบจิตรกรรม ศิลปะกรุงเทพฯ มาเขียนอีกทีหนึ่ง ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังวัดเสนาหิน จิตรกรรมหอไตรวัดช่างฆ้องและ จิตรกรรมฝาผนังด้านทิศใต้วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนังวิหารหลวงวัดพระธาตุลำปางหลวงและจิตรกรรมฝาผนังวัดเวียง จังหวัดลำปาง ซึ่งส่วนใหญ่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 25

6.ศิลปะพื้นบ้านล้านนา เช่น จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดสันทรายหลวง และจิตรกรรมในระเบียงคด วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 25 แล้ว

จิตรกรรมฝาผนังกลุ่มที่ 1-5 จัดเป็นกลุ่มงานแบบกึ่งคลาสสิก ถึงพื้นบ้าน คือช่างที่เขียนเป็นกลุ่มที่มี การสะสมความรู้และการสร้างสรรค์งานอย่างเป็นกระบวนการ (ตามกระบวนการแบบคลาสสิก) เพียงแต่ ระดับความรู้ที่สะสมและประสบการณ์ในงานศิลปะยังไม่พัฒนาจนเป็นแบบศิลปะที่มีแบบแผนซับซ้อนและ เครื่องครัด เช่นแบบคลาสสิกโดยแท้ ส่วนกลุ่มที่ 6 เป็นงานระดับฝีมือช่างที่ยังสะสมความรู้และพัฒนาแบบ แผนแห่งแบบศิลปะไม่เพียงพอ แต่มีคุณค่าทางการแสดงออกทางความคิดและอารมณ์อย่างตรงไปตรงมา เรียบง่ายและเข้าใจคนดู²⁹

²⁹ สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, รองศาสตราจารย์ หม่อมหลวง ชุตประวัติศาสร์สำหรับประชาชน โบราณคดีประชาชน : บทบาทการวิจัยต่อท้องถิ่นภาคเหนือ, (กรุงเทพฯ เมืองโบราณ, 2548), หน้า 22-23.

จากการสำรวจวัดร้างในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ นำโดย รศ.ดร. สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อ.ธวัชชัย ทำทอง มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และ อ.สุภาพกรณ์ เครือระยา มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ระหว่างปี 2561-2562 ได้ทำการสำรวจวัดร้างแสนาน ตามเอกสารที่ได้บันทึกไว้ว่า วัดร้างดังกล่าวตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกของวัดโลกโมฬี นอกจากนี้ยังพบว่าวัดร้างแสนาน ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากทางกรมศิลปากร จึงทำให้เห็นสภาพเจดีย์ร้างอยู่ท่ามกลางสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ โดยสภาพของเจดีย์ยังคงค่อนข้างเห็นเป็นองค์ชัดเจน รูปแบบของเจดีย์สามารถบ่งบอกรายละเอียดได้บางส่วน สิ่งที่ทำให้เราเห็นหลักฐานภาพจิตรกรรมล้านนาโบราณในสมัยพุทธศตวรรษที่ 21 ก็เพราะการขุดหาของมีค่าจากกรุจนกรุแตก ภาพเขียนฝาผนังภายในกรุของวัดร้างแสนานนั้น เขียนขึ้นเพื่อตกแต่งภายในกรุสีเหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็ก กว้าง 55 เซนติเมตร ยาว 140 เซนติเมตร และสูง 120 เซนติเมตร ซึ่งเป็นกรุชั้นใน ส่วนกรุชั้นนอก (กรุหลอก) จะมีการก่อปูนไม่ฉาบ ห่างออกมาจากกรุในด้านละประมาณ 40-45 เซนติเมตร โดยกรุดังกล่าวอยู่ในระดับตัวเรือนธาตุ สันนิษฐานว่าห้องดังกล่าวนี้ อาจจะเป็นที่บรรจุพระธาตุและเครื่องสักการะต่างๆ

สุภาพกรณ์ เครือระยา (2561, 87.) ได้เขียนในรายงานการสำรวจว่า จิตรกรรมดังกล่าวเป็นเทคนิคเขียนสีปูนเปียก ซึ่งเป็นเทคนิคที่นิยมกันในยุคโบราณ เพื่อให้งานจิตรกรรมนั้นติดทนนาน ดังนั้นภายในห้องกรุเราจึงเห็นเนื้อปูนที่กะเทาะออกมาสองชั้นคือชั้นแรกคือปูนฉาบ และชั้นที่สองคือชั้นปูนเปียกเพื่อเตรียมเขียนงานจิตรกรรม สีที่ใช้เขียนพบว่ามีเพียงสองสีที่ชัดเจน คือสีแดงและสีดำ ซึ่งน่าจะเป็นสีที่มาจากชาดและยางรัก อันเป็นวัตถุให้สีที่นิยมกันในยุคโบราณ ส่วนภาพเขียนเป็นภาพเทวดา 2 องค์ องค์แรกไม่สามารถระบุได้เนื่องจากมีการกะเทาะของปูนบริเวณส่วนองค์เทวดาพอดิ องค์ที่ 2 เป็นเทวดา 4 กร นั่นคือพระพรหมนั่นเอง

พระพรหมทรงเครื่องสวมขฎ्ฐามีรัศมี มือคู่แรกประนมมือไว้ มือคู่หลังกริตรกรายเหมือนถือช่อดอกไผ่แต่ไม่ชัดเจน นุ่งผ้าสะบัดพลีว รอบๆมีดอกไม้อยู่เป็นดอกโบตั๋น ส่วนฐานล่างสุดเป็นลายหม้อดอกบุรณฆฏะในหม้อเป็นดอกบัว ส่วนด้านบนเป็นลักษณะของรูปทรงสามเหลี่ยม ซึ่งจากการดูลายเส้นที่เลือนรางสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นรูปทรงของฉัตรหรือไม่ก็เป็นรูปทรงของเจดีย์ จิตรกรรมฝาผนังภายในกรุวัดร้างแสนาน ตามสภาพปัจจุบันนั้น อยู่ในสภาพที่ชำรุดลบเลือนมาก จนหลายคนเข้าใจว่าคงไม่มีภาพจิตรกรรมหลงเหลือ แต่จากการสำรวจครั้งนี้กลับพบหลักฐานของจิตรกรรมฝาผนังที่มีความสำคัญมากอีกชิ้นหนึ่งในล้านนา

ลวดลายประดับลัณนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20

ตัวอย่างของโบราณสถานลัณนาที่มีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 20 นั้นมีอยู่น้อยมาก ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับลวดลายประดับของลัณนาใน ระยะเวลาจึงมีไม่มากนัก ได้มีนักวิชาการทำการศึกษา และนำเสนอรายละเอียดบางส่วนไว้ในบทความเรื่อง “จะนำเจดีย์ลัณนาก่อน พุทธศตวรรษที่ 22 กับ “กระหนกลัณนา” จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา (2539, 163-169.) และงานวิจัยของผู้ช่วยศาสตราจารย์ หม่อมหลวงสุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ เรื่อง “งานปูนปั้นลัณนาสมัยราชวงศ์มังรายและยุคที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง เป็นการศึกษาลวดลายปูนปั้นประดับเจดีย์วัดอุ้มโอ(ร้าง) เจดีย์วัดป่าแดงหลวงและเจดีย์แปดเหลี่ยมที่ ถูกซ่อมแซม ในช่วงหลังของวัดสะตือเมือง เมืองเชียงใหม่ รวมทั้งคูฝียักษ์(ภูนายเก้) จังหวัดลำพูน สรุปได้ว่าลายกระหนกในช่วงเวลานี้ได้เริ่มคลี่คลายเปลี่ยนแปลงไป โดยลายกระหนกเริ่มบางมากขึ้น หัวกระหนกปลายหัวขมวดยังคงสับแต่ปลายแหลม ส่วนลวดลายกรอบซุ้มจะนำแบบหน้านางจาก ศิลปะสุโขทัยก็เริ่มแพร่หลายในลัณนา พบที่เจดีย์วัดป่าแดงหลวง เมืองเชียงใหม่ ความนิยม ลวดลายใบไม้และดอกไม้สอดเกี่ยวพันกันเริ่มปรากฏมีมากขึ้น ในระยะนี้ลวดลายภายในกาบบน กาบ ล่างและประจายามอก ก็เปลี่ยนไปเป็นลายใบไม้ดอกไม้ด้วย กรอบของกาบเองก็กลายเป็นกรอบที่มี วงโค้ง

ลวดลายประดับลัณนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21

ความงามกับความหมายของ ปูนปั้นวิหารวัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลาง ของการ ปกครองของพุทธศาสนาและศิลปกรรม เมืองเชียงใหม่ เจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งในพุทธศตวรรษที่ 21 เรียกว่า ยุคทองของลัณนา ต้นพุทธศตวรรษนั้นอยู่ในรัชกาลของพระเจ้าติโลกราช พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สังคายนาพระไตรปิฎก กระทำกันที่วัดเจ็ดยอด นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 8 ตั้งแต่พุทธ ศาสนาเกิดขึ้นมาในประเทศอินเดีย

วัดมหาโพธาราม คือชื่อเดิมของวัดเจ็ดยอด การที่เรียกว่า วัดเจ็ดยอด เพราะในวัดนี้มีวิหาร สำคัญซึ่งมีเจดีย์ตั้งอยู่บนลานหลังคารวม 7 องค์ องค์ที่เป็นประธานมีขนาดใหญ่ ก่อเป็นทรงศิขร และประจายมุมทั้งสี่ด้วยทรงเดียวกันแต่ขนาดเล็กกว่า ถัดมาทาง ด้านหน้าก่อทรงระฆัง ขนาดเล็กอีก คูหนึ่ง

วิหารแบบพิเศษหลังนี้เข้าใจว่าสร้างขึ้นในคราวสังคายนาพระไตรปิฎก คงเนื่องในโอกาสครบ 2,000 ปี ของพุทธศาสนา ด้วยรูปแบบของวิหารมีต้นเค้าที่สร้างขึ้นครั้งแรกในประเทศอินเดีย คือ

มหาวิหารที่พุทธคยา อันเป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ มหาวิหารแห่งนี้ได้รับการถ่ายแบบไป
ปรุ้งไว้ยังเมืองต่างๆ เช่นในประเทศพม่าสมัยเมืองพุกาม ที่เรียกว่า วิหารมหาโพธิ ซึ่งยังเป็นปัญหาอยู่
ว่า วิหารเจ็ดยอดของเมืองเชียงใหม่ ได้แรงบันดาลใจจากวิหารมหาโพธิที่เมืองพม่า หรือจากมหา
วิหารของเมืองพุทธคยา

วิหารเจ็ดยอดก่อด้วยศิลาแลง ผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จ ยื่นออกทางด้านหน้าอันเป็น
ทางเข้าสู่วิหาร (อยู่ด้านตะวันออก) ด้านหลังยกเก็จด้วยเช่นกัน ผังข้างทั้งสองยังเหลือประดับงาน
ปูนปั้น รูปเทวดาประคองอัญชลี ยืน หรือนั่งตามความเหมาะสมของพื้นที่ กล่าวคือพื้นที่ทางกว้างอัน
เป็นผนังส่วนกลางประดับแถวเทวดานั่งและพื้นที่ทางตั้งที่ยกเป็นเก็จประดับรูปเทวดายืน เพื่อให้รูป
เทวดาซึ่งมีขนาดเท่าคน มีน้ำหนักมาก ตรึงติดอยู่กับผนังโดยไม่หลุดร่วง ข้างจึงสกัดศิลาแลงที่ก่อ
เป็นผนังให้ลึกเข้าไป ตามรูปรอยของเทวดาที่จะปั้นและก่ออิฐฝังไว้ในพื้นที่ส่วนที่สกัด ออกเพื่อเป็น
แกนสำหรับพอกปูนปั้นเป็นรูป ด้วยเหตุนี้รูปปั้นจึงติดอยู่กับผนังได้ (อย่างไรก็ตามเทวดาบางรูปก็
ชำรุด บ้างก็หลุดร่วงลงมาแล้ว)

เทวดาเหล่านี้มีพระพักตร์คล้ายคลึงกันวงพระพักตร์ยาวรี คล้ายรูปไข่ จึงยังอาจเกี่ยวข้องกับ
อิทธิพลของศิลปะสุโขทัยที่แพร่หลายขึ้นมาตั้งแต่เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 20 แล้ว พระวรกายอิม
สมบูรณ์ได้สัดส่วน ทรงเครื่องประดับมากมายด้วยรูปแบบหลากหลาย หลาย เช่น มงกุฏ กรองคอ สังวาล
ภูษา เป็นต้น คงจำลองหรือดัดแปลงจากเครื่องทรงในราชสำนักของสมัยนั้น รูปแบบของเครื่องทรง
เครื่องประดับเหล่านี้ ชวนให้คิดว่าอาจเกี่ยวข้องกับที่มีอยู่ในศิลปะสุโขทัย พม่า และจีน เป็นต้น

ผนังหรือพื้นหลังของรูปเทวดามีลายรูปดอกไม้ใบไม้เป็น กลุ่ม มีลายประดิษฐ์เป็นแถบพลีว
ประกอบอยู่ด้วยแสดงถึงอิทธิพลศิลปะจีน ซึ่งไม่เพียงแพร่หลายอยู่ในศิลปะล้านนาเท่านั้น แต่ยัง
ปะปนอยู่ในงานประดับของศิลปะสุโขทัยและศิลปะพม่าด้วย

ความงามของงานปูนปั้นประดับจะมีได้นั้นต้องสอดคล้องกับส่วนที่ได้รับการประดับด้วย งาน
ประดับที่วิหารเจ็ดยอดนี้ แต่ความเก่าแก่ของงานประดับแห่งนี้ทำให้บางส่วนชำรุดร่วงลง ที่เหลือ อยู่
บางส่วนมีคราบดำที่ผิวปูน ทำให้สังเกตเห็นได้ไม่ชัดเจนว่าพระวรกาย ที่ได้สัดส่วนมีความกลมเกลี้ยง
เมื่อพินิจดูร่วมกับอารมณ์เครื่องประดับที่ปั้นโดยมีรายละเอียดเล็กๆ ประกอบอยู่ด้วยกันก็จะเห็น
ความงามอันเกิดจากความแตกต่างระหว่างพื้นผิวที่กลมกลิ้งของ พระวรกายกับพื้นผิวของลวดลายที่

ประดับ พื้นผิวเรียบของผนังก็ได้รับการประดับเป็นกลุ่มเป็นจังหวะ ด้วยลายรูปดอกไม้ที่กลีบคลี่บานไปไม้พลิกพลิ้วเลียนแบบธรรมชาติ นี่คือการแตกต่างของพื้นผิวด้วยกัน

ความงามที่เกิดจากวิธีเช่นนี้ พบเสมอในงานประดับของศิลปะล้านนา จนเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งด้วย โดยทั่วไปแล้วงานปูนปั้นประดับช่วยลดพื้นที่ว่างของพื้นผิว ในงานสถาปัตยกรรม ช่วยให้พื้นที่เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงเพิ่มความงามให้แก่สถาปัตยกรรม และมีอยู่เสมอที่ใช้งานประดับเพื่อเป็นสื่อบอกเรื่องราวด้วย

รูปเทวดามีพื้นหลังรูปดอกไม้ของผนังวิหารเจ็ดยอดตลอด คล้องกับมูลเหตุที่สร้างวิหาร เพื่อเป็นที่ระลึกถึงการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า ดังเรื่องราวในพุทธประวัติ (เช่น พระปฐมสมโพธิกถา) กล่าวถึงเหล่าเทวดามาชุมนุมกันเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ท่ามกลางดอกไม้สวรรค์ที่โปรยลงมา ซึ่งช่างก็ได้ปั้นประกอบไว้ด้วยเหตุการณ์ ในพุทธประวัติตอนดังกล่าวได้รับความนิยมมาก แม้ในจิตรกรรมฝาผนังของสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็นิยมเขียนกัน เรียกว่า ภาพเทพชุมนุม โดยมักมีภาพดอกไม้สวรรค์ เป็นฉากหลังด้วยเช่นกัน

ประติมากรรมลายพรรณพฤกษา

ลวดลายหน้ากระดานรูปดอกไม้ อาทิ ดอกบัว ดอกกาบอก (ภาคกลางเรียก ดอกจอก) ในกรอบคดโค้งรูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม (ที่เรียกว่าลายกรอบช่องกระจก) แสดงถึงอิทธิพลจากลายประดับเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2539, 95–99.) ดังปรากฏในงานปูนปั้นประดับเจดีย์วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน เชียงราย เป็นต้น

ทั้งนี้นับรวมลายกลีบบัวมีไส้ซึ่งได้พบเสมอในงานประดับของศิลปะล้านนา ต้นแบบคงมาจากลวดลายประดับในศิลปะจีนซึ่งได้กล่าวมาบ้างแล้วว่าลวดลายชนิดนี้เริ่มปรากฏตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่ง ทำสืบต่อมาในสมัยราชวงศ์หยวน เป็นที่นิยมแพร่หลายในรัชกาลจักรพรรดิวันหลี่ (Wan-Li) ในราชวงศ์หมิง ในศิลปะไทยความนิยมลวดลายประดับนี้มีต่อเนื่องยาวนานลงมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา อนึ่งลายดอกโบตั๋นก็ได้รับความนิยมมากเช่นกัน ใช้ในงานปั้นประดับทั่วไป จนแม้ยอดซุ้มของเจดีย์ทรงปราสาทยอดของวัดสองพี่น้อง จังหวัดเชียงราย

ด้านงานลวดลายล้านนา

สุรพล ดำริห์กุล (2544) ได้เขียนใน ลายคำล้านนา กล่าวถึงงานจิตรกรรมลายคำ เป็นรูปแบบหนึ่งของงานลวดลายปิดทอง ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศิลปะล้านนา มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาพัฒนาการของรูปแบบ และลวดลายเกี่ยวกับลายคำ โดยเฉพาะลวดลายพรรณพฤกษานานาชนิด ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา จนถึงพุทธศตวรรษที่ 25 ที่ได้มีลวดลายดอกไม้ประดิษฐ์ในงานลายคำ ทำให้เข้าใจความคิดและจินตนาการของผู้คนชาวล้านนาได้ดีขึ้น

นอกจากนี้การศึกษางานศิลปกรรมลายคำประดับอาคารทางศาสนาของล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 - 24 ได้พบว่าตัวอย่างของงานลายคำที่ปรากฏอยู่ในอาคาร ทางศาสนาล้านนา จะมีอายุเริ่มต้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 - 24 ซึ่งมีเหลืออยู่เพียง จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ วิหารพระพุทธ กับวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตูลำปางหลวง วิหารวัดโหล่หิน อำเภอเกาะคาวิหารวัดเวียง อำเภอดอยเตบ วิหารวัดปางยางคก อำเภอห้างฉัตร วิหารโคมคำวัดพระธาตุเสด็จ กับ วิหารวัดคะตึกเชียงม่วน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และวิหารปราสาท อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลของการวิจัยสรุปได้ดังนี้

วิหารล้านนาโดยทั่วไปแล้วจะนิยมการประดับตกแต่งภายในด้วยลวดลายลงรักปิดทอง ซึ่งภาษาถิ่นของล้านนาจะเรียกว่า “ลายคำ” งานศิลปกรรมลายคำเหล่านี้จะประดับ อยู่ในพื้นที่สำคัญต่างๆ ของวิหาร เช่น ในบริเวณตัวไม้โครงสร้างเครื่องบนของวิหาร หรือที่เรียกว่า ซ่อม้าตั้งไหม เสาววิหารตลอดจนผนังภายในวิหารและแผงไม้คอสอง อย่างเป็นระเบียบสอดคล้องต้องกัน อันเป็นความงดงามที่ให้ความรู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธาและความสุขสงบนับเป็นแบบแผนของงานศิลปกรรมล้านนาอย่างหนึ่ง ที่พบอยู่เสมอการศึกษาในครั้งนี้ได้พบว่าทั้งหมดของงานศิลปกรรมลายคำล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 - 24 นั้น จะมีลักษณะเป็นลวดลายปิดทองบนพื้นสีแดงชาด หรือที่เรียกว่างานปิดทองรองชาด

สืบสกุล ชื่นชม (2560) ได้กล่าวในสื่อดิจิทัลลวดลายล้านนาและสืบสานอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการศึกษารูปแบบลวดลายล้านนา ภายในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงเชิงศิลปกรรมและอนุรักษ์ พบว่าที่มีความ ลวดลายศิลปะยุคทอง ยุคถูกปกครองโดยพม่าและยุคประเทศราชของสยามในเชิงศิลปกรรมและการอนุรักษ์ ลวดลายล้านนามีความสัมพันธ์กับ

ประวัติศาสตร์ล้านนาตั้งแต่ก่อนก่อตั้งจนถึงยุคประเทศราชของสยามประเทศ ซึ่งจากการศึกษาประกอบด้วยลวดลายที่เป็นลวดลายดั้งเดิม เช่น ลวดลายมงคล ลวดลายพันธุ์พฤกษา

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2551, 290.) ได้กล่าวในศิลปะล้านนาว่า ลวดลายล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ลักษณะกรอบลายเป็นหยักโค้ง กลางลายเป็นลายดอกไม้และใบไม้เหมือนธรรมชาติ ในลักษณะของดอกโบตั๋น ที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากศิลปะจีน พบว่าได้รับความนิยมอย่างมากในศิลปะล้านนา เรียกรวมนๆว่า “ลวดลายพรรณพฤกษา” หรือมีชื่อเฉพาะในศิลปะล้านนาว่า “ลายเครือล้านนา”

วรัญญ์กั บัณยสุรัตน์ (2535, 127.) ได้เขียนไว้ในรายงานวิจัย จากการศึกษาหน้าบันวิหารแบบล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ ถึงลวดลายพรรณพฤกษาที่มีความนิยมในการนำมาประดับหน้าบันมากที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งลวดลายพรรณพฤกษาก่อได้เป็น 2 ประเภท คือ 1. ลวดลายดอกไม้และใบไม้ และ 2. ลวดลายเครือเถา สำหรับลวดลายดอกไม้ใบไม้ ได้แก่ลายดอกพุดตาน ใบพุดตาน ดอกบัว ดอกทานตะวัน(บัวผัด) ดอกจันทร์ ดอกตาข่ายประด ดอกกำกอก ดอกพิกุล เป็นต้น ส่วนประเภทลายเถา จะเป็นลายเถาก้านขด ลายเครือเงาะหัวขอด และลายเครือเถาผสม ซึ่งลายเครือมักจะแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้การผูกมัดลวดลายยังมีลูกไม้ประกอบด้วย เช่นลูกหมาก เป็นต้น

ฐาปกรณ์ เครือระยา (2560, 127.) ได้เขียนไว้ในรายงานวิจัย จากการศึกษาและรวบรวมรูปแบบลวดลายชุดโบราณ ของเครื่องเงิน บ้านนันทาราม เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเงินจังหวัด เชียงใหม่ ได้จำแนกลวดลายชุดโบราณ โดยสามารถแบบหน้าที่ของลายได้ 2 ส่วน คือ ลายหลัก และลายรอง โดยลายหลัก ทำหน้าที่ตกแต่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของเครื่องเงิน จะอยู่ในตำแหน่งที่เห็นชัด บริเวณพื้นที่หลัก โดยจะชุดลวดลายในกลุ่มลายดอกเครือ ไม่ว่าจะเป็นลายดอกกุหลาบ ลายบานใบ ลายจี๋หุบ เป็นต้น ส่วนลายรอง ทำหน้าที่เสริมให้ชิ้นงานสมบูรณ์มากขึ้น เช่นในส่วนของก้นภาชนะ ก็มักจะนำกลุ่มลายดอกกลอย ลักษณะดอกต่างๆ ทั้งดอกมะเขือ ดอกแก้ว ดอกหญ้า ดอกกรักเร่ เป็นต้น ส่วนพื้นที่ขอบภาชนะ ก็จะใช้กลุ่มลายดอกเรียง เช่น ลายกาบบัว ลายกาบบัวต่างเงา ลายเส้นไหม ลายจี๋หุบต่อดอก เป็นต้น ไปใช้เพื่อให้งานสมบูรณ์สวยงาม

ฐาปกรณ์ เครือระยา (2561, 80.) ได้เสนอในดอกเอื้องในพิธีกรรม วัฒนธรรมและความเชื่อล้านนา ถึงการปรากฏลวดลายดอกกล้วยไม้ (ดอกเอื้อง) ในงานศิลปกรรม งานพุทธศิลป์

ล้านนาว่า ในด้านมิติทางด้านสุนทรียศาสตร์ การที่บุคคลใดมองเห็นถึงความงามของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำสิ่งเหล่านั้นมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์โดยมุ่งเน้นให้เกิดความงามในมิติอื่น นั่นคือความเข้าใจในเรื่องของความงาม การมองเอื้องสายแล้วนำความงามที่เกิดขึ้นมาออกแบบเป็นผ้าทอที่เรียกว่าลายคั้วะดอกเอื้อง นั่นคือความงามทางสุนทรียศาสตร์เช่นกัน

ลวดลายดอกเอื้องที่ถูกนำมาประดับที่บิณฑรรณ ด้วยเทคนิคงานปิดทองล่องชาด เป็นการจำลองช่อดอกเอื้องจากธรรมชาติได้อย่างสวยงามและลงตัว การนำลายนี้มาเป็นส่วนหนึ่งของการประดับงานพุทธศิลป์ในทางพุทธศาสนานั้น โดยเฉพาะที่บิณฑรรณที่เป็นงานพุทธศิลป์ที่ใช้เก็บพระธรรมคัมภีร์ต่างๆ จึงถือว่าเป็นการบูชาพระธรรม โดยใช้ช่อดอกเอื้องที่เป็นดอกไม้วิเศษ เป็นตัวแทนของดอกนพปพันธุ์ในการบูชา โดยมีเทวดาถือช่อดอกเอื้องพนมมือ หรือไม้ก็เป็นภาพของช่อดอกเอื้องปักลงในหม้อดอกบุรณฆฏะ สัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ นั่นคือช่วงโบราณการมองเห็นถึงความงาม จนเกิดเป็นลวดลายช่อดอกเอื้องในแบบต่างๆ คือความเข้าใจในความงามและมีสุนทรีย์

วิทยา พลวิฑูลย์ (2555, 30.) ได้ศึกษาลวดลายคุณโลหะ ประดับพระธาตุเจดีย์ เสนอใน แด่มเส้นเขียนสายลายคำจั้งโก่ พบรูปแบบลวดลายคุณโลหะที่น่าสนใจ ซึ่งลวดลายส่วนใหญ่เป็นลายดอกประจำยามลี้กลีบ ภายในกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน จัดอยู่ในลายกาบหรือลายประจำยามรดดอก ผูกลายด้วยลายกนกล้านนา ลายเครือล้านนา ลายพรรณพฤกษา ผสมผสานกับลายพระพุทธรูป ลายเทพ และลายสัตว์มงคลต่างๆ ซึ่งแสดงถึงความเชื่อและการถวายเป็นพุทธบูชาในบุญญาของอานิสงส์ในการถวายเป็นพุทธบูชา ประดับไว้ซึ่งประศาสนา

2.2) แนวคิดเชิงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา

การศึกษาวิหารล้านนา ของ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ (2539)³⁰ ได้กล่าวถึงวิหารในเชิงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาว่าเป็นอุบายเพื่อให้ผู้พบเห็นได้ตีความหมาย และปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนาเพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพาน โดยสัญลักษณ์ที่เป็นองค์ประกอบของวิหารล้านนาสร้างขึ้นมาจากวรรณกรรมทางศาสนา คือ ไตรภูมิจักรวาล จักรวาลที่ปณี โดยวิหารมักแสดงเรื่องราวของภูมิจักรวาล มีส่วนของเขาพระสุเมรุ เขาสัตตบริภัณฑ์ ผ่านโขงพระพุทธรูปในวิหาร ปราสาทเพ็ญบนหลังคาวิหาร การจำลองเขาสัตตบริภัณฑ์ผ่านสัตตภัณฑ์ที่จุดเทียนด้านหน้าพระพุทธรูป เรื่องราวของป่าหิมพานต์ถ่ายทอดผ่านลวดลายประดับตกแต่งวิหาร เช่น หน้าบัน เสาคู่ แฉก เป็นต้น และได้ศึกษาวิหารล้านนา³¹ มุขเหตุในการสร้างวิหารในสมัยพุทธกาลไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นที่พำนักของพระภิกษุ มีอานิสงส์ในการสร้างวิหารถึงนิพพาน ส่วนคติความเชื่อในการสร้างวิหารล้านนาคือเป็นที่ประดิษฐานพระรัตนตรัย ด้วยความสมบูรณ์ของวิหารล้านนาจึงมีการศึกษาลวดลาย สัญลักษณ์และคติความเชื่อของส่วนประดับตกแต่งวิหาร คือ ภาพอดีตพุทธเจ้า เทพเทวา สัตว์ประหลาดต่างๆ ลายพันธุ์พฤกษา และลวดลายสิริมงคล ที่บอกถึงลักษณะพิเศษเฉพาะของศิลปกรรมล้านนา รูปแบบที่พบ และคติในการสร้างภาพต่างๆในพุทธศาสนา ตามหลักฐานทางเอกสาร คัมภีร์ พระธรรมคำสอน

ศิริชัย ธนทิติย์ (2542)³² ได้ทำการรวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับความหมายของส่วนประดับสถาปัตยกรรมจากเอกสารที่มีอยู่แล้ว นำมาจัดกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายที่ถูกต้องเนื่องจากเป็นอุบายในการอบรมหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา โดยผู้ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนาสามารถเรียนรู้คัมภีร์ธรรมได้ด้วยตนเอง และจากการศึกษาได้พบว่าพุทธสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ช่างสร้างขึ้นด้วยกระบวนการสืบทอดตามระบบของกลุ่มช่าง ทำให้สามารถมองได้หลายมุมในความเข้าใจที่ต่างกัน ไม่อาจชี้ชัดได้ว่าเป็นอะไรที่แน่นอน เป็นสิ่งที่แฝงด้วยจิตวิญญาณและศรัทธาของผู้สร้างซึ่งสามารถทำความเข้าใจ และสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

³⁰ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. "สัญลักษณ์แห่งองค์ประกอบศิลปกรรมวิหารล้านนา." รวมบทความประชุมงานชาติ เรื่องไทยศึกษา ครั้งที่ 6. (เอกสารประกอบการประชุม, 2539), 20 หน้า.

³¹ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. วิหารล้านนา. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544), 368 หน้า.

³² ศิริชัย ธนทิติย์. ความหมายของส่วนประดับสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาของล้านนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ : รายงานการวิจัย. (เชียงใหม่ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), 227 หน้า.

การศึกษาสัตตภัณฑ์ในเชิงสัญลักษณ์ โดย มาณพ มานะแซม (2545)³³ เป็นการแปลความหมายร่วมกับการอนุรักษ์โดยนำเรื่องราวและรูปแบบของสัตตภัณฑ์ มาออกแบบฟอนสัตตภัณฑ์ ในส่วนสัญลักษณ์ของสัตตภัณฑ์ เป็นเชิงเทียนสำหรับปักเทียน 7 เล่ม ซึ่งมีความสอดคล้องกับคติจักรวาล ซึ่งมีภูเขาสัตตบริภัณฑ์ 7 ลูก เป็นวงล้อมรอบเขาพระสุเมรุศูนย์กลางของจักรวาล ในการสร้างสัตตภัณฑ์ คือ สัญลักษณ์ของภูเขาสัตตบริภัณฑ์ทั้ง 7 มีตำแหน่งที่ตั้งหน้าเชิงพระประธาน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุ ศูนย์กลางของจักรวาล การจุดเทียนบนสัตตภัณฑ์เสมือนการให้แสงสว่างส่องไปยังทวีปทั้ง 4 ที่อยู่ด้านนอก หมายถึงเหล่าพุทธศาสนิกชนที่มาบำเพ็ญบุญภายในวิหารนั้น นอกจากนี้ยังได้ศึกษาสัญลักษณ์ของลวดลายที่ปรากฏบนสัตตภัณฑ์ที่เป็นลวดลายสัตว์ เช่น นาค เหรา ครุฑ ราหู นกหัสดีลิงค์ สัตว์ประจำปีเกิด ลวดลายเทพ รุกขเทวดา นางฟ้า ยักษ์ และลวดลายพันธุ์พฤกษาต่างๆ ส่วนปัญหาในปัจจุบันคือมีการเลิกใช้สัตตภัณฑ์โดยรับการใช้โตะหมุ่มบูชา มาตั้งหน้าพระประธานแทนที่ ทำให้สัตตภัณฑ์จำนวนไม่น้อยถูกขายไปเพื่อใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งอาคารสถานที่ของโรงแรม

นอกจากนี้การศึกษาคติไตรภูมิจักรวาล ที่มุ่งเน้นวัตถุประสงค์ในการประกาศความยิ่งใหญ่และพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นผลงาน วิทยานิพนธ์ของ กรกนก รัตนวรารณ (2545)³⁴ โดยศึกษาการจัดวางผังวัดสำคัญในล้านนาตามผังจักรวาล ที่ให้ความสำคัญของตำแหน่งที่ตั้งและทิศทางของสถาปัตยกรรมภายในวัด ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเป็นศูนย์กลางและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยการสร้างวัดตามคติจักรวาลมีความชัดเจนขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา เมื่อกษัตริย์ได้ส่งเสริมความเจริญทางพุทธศาสนาจึงเกิดคติจักรวาลขึ้นในเมืองหลวง ซึ่งเมืองชายขอบจะมีความเคร่งครัดน้อยลง โดยจะคำนึงถึงความเหมาะสมกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยผังวัดที่มีคติจักรวาลที่ชัดเจนได้แก่ วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดพระสิงห์ วัดพระธาตุหริภุญไชย มีเจดีย์เป็นศูนย์กลางของวัดแทนสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุ มีกำแพงแก้วและซุ้มโขงเป็นที่กำหนดดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ ให้ความสำคัญกับทิศใต้ในฐานะเป็นที่ตั้งของชมพูทวีป

³³ มาณพ มานะแซม. คติเรื่องสัตตภัณฑ์สู่ภูมิธรรมล้านนา. (เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), 115 หน้า.

³⁴ กรกนก รัตนวรารณ. จักรวาลคติในการวางผังวัดหลวงล้านนา : สัญลักษณ์สะท้อน อำนาจรัฐในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), 145 หน้า.

ส่วนความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ สมคิด จิระทัศนกุล (2546)³⁵ ได้ศึกษาคติสัญลักษณ์และความหมายของซุ้มประตู หน้าต่าง ในฐานะช่องเปิดของสถาปัตยกรรมไทย เป็นการแปลความหมายในเชิงสถาปัตยกรรม ด้านการออกแบบ ซึ่งมีความหมายถึงสัญลักษณ์ของความหวัง อิศราภาพ โอกาส และการเปลี่ยนสถานภาพใหม่ของชีวิต จึงนำมาสู่การออกแบบและสร้างสรรค์เป็นเกราะป้องกันในลักษณะของความเชื่อ ความศรัทธา และพิธีกรรม นอกจากนี้ยังได้นำไปเชื่อมกับความเชื่อด้านโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ ซึ่งล้วนเป็นการรับคติและแนวคิดมาจากอินเดียและเขมร โดยผู้เขียนได้เสนอแนวคิดใหม่ในหลายมุมมองเกี่ยวกับการวิเคราะห์คติ ความหมายของประตูหน้าต่างร่วมกับลักษณะของอาคารที่สร้างขึ้น เพื่อศาสนาแล้วยังใช้เพื่อวิถีชีวิตเกษตรด้วย เช่น การสร้างวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออกและมีมุขเด็จด้านหน้าอาคาร เพื่อทำนายฤดูแล้งที่เปลี่ยนไปตามช่วงเวลา ซึ่งการกล่าวถึงคติ สัญลักษณ์ต่างๆ โดยผู้เขียนในตอนท้ายของผลงานเกี่ยวกับซุ้มประตู หน้าต่าง ว่า ถึงแม้จะเป็นองค์ประกอบย่อยในสถาปัตยกรรมไทย แต่กลับมีความสำคัญอย่างยิ่งในการแสดงออกทั้งเชิงรูปธรรมและนามธรรม บนวิถีชีวิตและจิตวิญญาณแบบไทยๆ อย่างมีความหมายที่ลึกซึ้งและสมบูรณ์

ผลงานวิจัยที่สนับสนุนทฤษฎีทางศิลปะเรื่องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและการถ่ายทอดเรื่องราว ทั้งทางพุทธสัญลักษณ์และพุทธศิลป์ว่าขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงหรือกระแสที่เกิดขึ้นในสังคมของ สันติ เล็กสุขุม (2548)³⁶ กล่าวถึงปรัมปราคติในพุทธศาสนาซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างงานพุทธสัญลักษณ์ เป็นการถ่ายทอดอุปมาที่สอดแทรกอยู่ในคำสั่งสอนของศาสนาเพื่อให้เกิด ความศรัทธา ความเชื่อมั่นในเรื่องบาปบุญคุณโทษ และเป็นที่มาของรูปแบบงานช่างที่ได้กลายเป็นแบบแผน ประเพณี มีกฎเกณฑ์ ด้านงานจิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณีนิยมถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นปรัมปราคติ คือ พระอดีตพุทธเจ้า นิทานชาดก พุทธประวัติ และไตรภูมิโลกสัตฐาน ต่อมา มีการเพิ่มเรื่องราวเกี่ยวกับพระสงฆ์และคนสามัญ เช่น ประวัติพระสาวก พระสาวิกา อุบาสก อุบาสิกา เอกทัตตะ ฐุดงควัตร วรรณกรรมประชาชน มหรสพประชาชน ส่วนการคลี่คลายเรื่องราว การแสดงออกทางปรัมปราคติแนวใหม่เกิดขึ้น เมื่อมีการปรับโลกทัศน์และทัศนคติทางสังคม ทำให้มี

³⁵ สมคิด จิระทัศนกุล. คติ สัญลักษณ์ และความหมายของ ซุ้มประตู-หน้าต่าง ไทย. (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 424 หน้า.

³⁶ สันติ เล็กสุขุม. จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 : ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548), 336 หน้า.

การบันทึกเรื่องราวเหล่านั้นลงในงานจิตรกรรมฝาผนังซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 3 จะเกิดการเขียนรูปในแนวเหมือนจริงปรากฏอยู่ด้วย

งานวิจัยสำคัญตามที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น จึงเป็นงานที่มุ่งการศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ที่ได้ทำการศึกษาเชิงพัฒนาการ การพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ และการสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อ ศาสนา สังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ซึ่งผลงานการศึกษาที่ผ่านมาทั้งหมดนั้นได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา เพื่อรวบรวมเป็นองค์ความรู้ สำหรับการเผยแพร่เพื่อพัฒนาการจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนการพัฒนาในเชิงพาณิชย์ให้เกิดความรู้และนำไปใช้ได้เหมาะสม เช่น การเพิ่มมูลค่าของแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น ไปพร้อมกับการเสริมสร้างคุณค่าของงานพุทธสัญลักษณ์ และงานด้านพุทธศาสนาที่มีอยู่ในเชิงการอนุรักษ์และพัฒนาต่อไป

ศาสตราจารย์ แสง จันทร์งาม นักปรัชญาด้านศาสนาได้กล่าวถึงความหมายของระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้าใจในสิ่งที่เป็นนามธรรมให้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมไว้ว่า สัญลักษณ์ทางศาสนา หมายถึง “สิ่งที่เป็นรูปธรรม ที่ศาสนิกเลือกเอามาใช้แทนองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งของศาสนา ที่เป็นรูปธรรมแต่ไม่ปรากฏแก่ปราสาทสัมผัส หรือที่เป็นนามธรรม”³⁷ และ เอเดรียน สโนดกราส ได้สรุปการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ ไว้ว่า³⁸

(1) สัญลักษณ์ไม่สามารถแสดงความหมายได้กระจ่าง เนื่องจากเป็นโลกเหนือประสบการณ์ที่ไม่สามารถอธิบายด้วยคำพูดได้

(2) สัญลักษณ์มีความหมายในแนวดิ่ง คือ ระดับชั้นที่สูง ระดับชั้นที่ต่ำ สามารถสะท้อนถึงกันได้ ใช้ทดแทนกันได้ ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน และในแนวนราบ สัญลักษณ์เป็นการเชื่อมประสานแบบแผนหลายอย่างอยู่ด้วยกัน ซึ่งไม่ทำให้สัญลักษณ์ลดความสำคัญลงไปได้ แต่ทำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นการสร้างบูรณาการ มิใช่การลดทอนให้เหลืออย่างเดียว และการเปรียบเทียบหรือหาความแตกต่างระหว่างความหมาย 2 ประการของสัญลักษณ์ มิใช่เพื่อลดทอนความหมายทั้งสองลง เป็นความหมายดั้งเดิมเพียงความหมายเดียว แต่เพื่อค้นหากระบวนการที่ทำให้โครงสร้างทางสัญลักษณ์สามารถแสดงความหมายหลากหลายได้

³⁷ แสง จันทร์งาม. ศาสนาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2534), หน้า 173.

³⁸ เอเดรียน สโนดกราส. สัญลักษณ์แห่งพระสอุป. หน้า 4.

ส่วนการศึกษาสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมโดย Victor Turner นักมานุษยวิทยานั้นได้กล่าวถึง “สัญลักษณ์สำคัญ” ของพิธีกรรมที่มีคุณสมบัติ คือ³⁹

(1) มีความหมายโดดเด่นและชัดเจน (Condensation) หรือสัญลักษณ์อันหนึ่งประกอบด้วย ความหมายหลายๆ อย่าง

(2) ความหมายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unification) สัญลักษณ์สำคัญ คือ รูปแบบที่รวมกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสิ่งๆ นั้น กับคุณลักษณะตามความเป็นจริง หรือความคิดที่ถูกกำหนดไว้

(3) ความหมายของสัญลักษณ์สำคัญจะแบ่งเป็นสองขั้ว (Polarization) คือ

(3.1) ขั้วอุดมคติ (Ideological Pole) หมายถึง องค์ประกอบทางจริยธรรม และระเบียบของสังคมที่เป็นหลักสำคัญในการจัดองค์กรทางสังคม การรวมกลุ่มและบรรทัดฐาน ค่านิยม ที่ยึดถือกันเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมนั้น

(3.2) ขั้วความรู้สึก (Sensory Pole) คือ รูปแบบที่เห็นได้ชัดเจนที่สัญลักษณ์นั้นสื่อออกมาโดยตรง ซึ่งความหมายมักจะเป็นไปตามปรากฏการณ์และกระบวนการทางธรรมชาติ ทางที่เป็นเหตุเป็นผลในทางจิตวิทยา

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2552) ได้รวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ด้านงานพุทธสัญลักษณ์และงานพุทธศิลป์ ที่ถ่ายทอดความรู้ด้านคติธรรม ตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา เพื่อให้บริการความรู้ที่ถูกต้อง สร้างโอกาสและส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้าถึงและเกิดการเรียนรู้จากสื่อสารสนเทศอย่างเท่าเทียม สามารถนำไปพัฒนาการศึกษาเพื่อให้ประชาชนเป็นคนดี มีคุณธรรม เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม นำไปต่อยอดเพื่อพัฒนาความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ ศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานที่ที่น่าสนใจ ส่งเสริมด้านการพาณิชย์และการท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดรายได้และพัฒนามาตรฐานชีวิตของคนในท้องถิ่นได้ รวมทั้งเป็นการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ ความหวงแหนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมอันเป็น

³⁹ สุริยา สมุทรคุปต์ และ พัฒนา กิตติอาษา. “สัญลักษณ์สำคัญ (Dominant Symbols) ในบุญบั้งไฟอีสาน : การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา.” สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟ การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา. (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2533), หน้า 5-37. (อ้างอิงจาก Victor Turner. (1967). Forest of Symbols : Aspects of Ndembu Ritual.)

แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์(Creative Economy) และแนวคิดเมืองสร้างสรรค์(Creative City)

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ปัจจุบันยังไม่มีข้อกำหนดคำนิยามของเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นทางการขึ้นอยู่กับการนำไปปรับใช้ให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่างๆ โดยความหมายอย่างง่ายของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ซึ่งนิยามโดย John Howkins คือ “การสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดของมนุษย์” และสาขาการผลิตที่พัฒนาไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ จะเรียกว่าอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ซึ่งหมายถึง “กลุ่มกิจกรรมการผลิตที่ต้องพึ่งพาความคิดสร้างสรรค์เป็นวัตถุดิบสำคัญ” ทั้งนี้หน่วยงานและรัฐบาลของประเทศต่างๆ ได้ให้คำนิยามของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ไว้ดังนี้ สหราชอาณาจักร เป็นประเทศต้นแบบที่ได้รับการยอมรับให้เป็น “ศูนย์กลางความสร้างสรรค์ ของโลก” (World Creative Hub) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ดังนี้ “เศรษฐกิจที่ ประกอบด้วยอุตสาหกรรมที่มีรากฐานมาจากความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล ทักษะความชำนาญ และ ความสามารถพิเศษ ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างความมั่งคั่งและสร้างงาน ให้เกิดขึ้นได้ โดยที่สามารถส่งผ่านและส่งผ่านจากรุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา” องค์การยูเนสโก (UNESCO) เน้นบริบทของทรัพย์สินทางปัญญาว่า “ประกอบไปด้วย อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมและศิลปะทั้งหมด ทั้งในรูปแบบสินค้า และบริการที่ต้องอาศัยความพยายามในการสร้างสรรค์งานไม่ว่าจะเป็นการท ำขึ้นมาโดยทันทีใน ขณะนั้นหรือผ่านกระบวนการผลิตมาก่อน องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก ได้ยึดนิยามที่นำเสนอโดยกระทรวงวัฒนธรรม สื่อ และการ กีฬาของสหราชอาณาจักรว่า คือ “อุตสาหกรรมที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ ความชำนาญ และ ความสามารถที่มีศักยภาพในการสร้างงานและความมั่งคั่ง โดยการผลิตและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา” องค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและพัฒนา ได้ให้ความหมายในบริบทของการขับเคลื่อนการ พัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า “เป็นแนวความคิดในการพัฒนาและสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยใช้สินทรัพย์ที่เกิดจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์” โดยสรุป ความหมายของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” มีองค์ประกอบร่วมของแนวคิดการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การส่งผ่านความรู้ของสังคม และเทคโนโลยี/ นวัตกรรมสมัยใหม่

ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในบริบทประเทศไทย โดยสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจ และ สังคมแห่งชาติ (2554) คือ การพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการสร้างและใช้องค์ความรู้ ความคิด สร้างสรรค์ และทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การส่งเสริม ความรู้ของสังคม เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในการผลิตสินค้าและบริการใหม่เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ทางเศรษฐกิจ โดยมี เป้าหมายเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ตามกรอบแนวคิดใน การพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ของไทย

แนวคิดเมืองสร้างสรรค์(Creative City) “เมือง” ที่มีความพร้อมสำหรับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ หรือ “เมืองสร้างสรรค์” ตามนิยามที่ การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและพัฒนา (UNCTAD – Conference on Trade and Development) ให้ไว้ใน (United Nations, 2008) หมายถึง เมืองที่มี กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ หลากหลายเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจและสังคม ของเมืองนั้นๆ และ ต้องประกอบไปด้วยรากฐานที่ มั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม มีการรวมกลุ่มกันอย่างหนาแน่นของ คนทำงานสร้างสรรค์และมี สภาพแวดล้อมที่ดึงดูดการลงทุนเพราะความยั่งยืนของสถานที่ในเชิง วัฒนธรรม

ชาร์ลส์ แลนดรีย์ได้กล่าวไว้ว่าคนและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีส่วนสำคัญที่ทำให้เมืองเป็นพื้นที่ ของความคิดสร้างสรรค์และทำให้เกิดพลวัตขึ้นในสังคมเมือง ดังนั้นความเป็นท้องถิ่นที่สื่อสาร ออกมา ทางศิลปะในรูปแบบต่างๆ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นทรัพยากรสร้างสรรค์ ซึ่ง เป็น ส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้ความเป็นเมืองสร้างสรรค์ของแต่ละท้องถิ่นมี เอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ แตกต่างกันไป ริชาร์ด ฟลอริดา กล่าวได้ว่า กลุ่มมวลชนสร้างสรรค์ (Creative Class) เป็นกลุ่มคนที่ เป็น กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีความสำคัญอย่างยิ่ง “เมือง” ต่างๆ จึงต้อง แข่งขัน กันเพื่อดึงดูด รักษาและสร้างกลุ่มมวลชนสร้างสรรค์ด้วยการพัฒนาสภาพแวดล้อมเมือง การพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานและกลไกทางธุรกิจที่เอื้อต่อการลงทุนและพัฒนาธุรกิจสร้างสรรค์ และให้ ความสำคัญกับส่วนที่สำคัญที่สุดคือ การรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและวางแนวทางการพัฒนา ที่ยั่งยืน เพื่อให้เมืองมีความพร้อมในเชิงเอกลักษณ์และบรรยากาศทางวัฒนธรรมที่มีความ หลากหลายควบคู่ไป กับการพัฒนาเมืองด้านกายภาพ กล่าวโดยสรุป เมืองสร้างสรรค์จึงไม่ใช่เรื่อง ของการปรับปรุงภูมิทัศน์หรือการพัฒนาเมืองใน เชิงท่องเที่ยวเพียงด้านเดียว แต่เป็นเมืองที่มีพื้นที่ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดกิจกรรมทาง เศรษฐกิจ จากความคิดสร้างสรรค์และเป็นแหล่งรวม นักคิดและผู้ประกอบการสร้างสรรค์จาก ทั้งใน และต่างประเทศที่มาประกอบกิจการและก่อให้เกิด

การจ้างงานสร้างรายได้และเพิ่มศักยภาพในการ แข่งขันให้กับเศรษฐกิจของเมืองและประเทศเพราะ องค์ประกอบหลักของเมืองสร้างสรรค์คือ เหล่า ผู้ประกอบการสร้างสรรค์หรือนักคิดที่เปรียบเหมือน สินทรัพย์สำคัญของ เมืองที่สามารถเคลื่อนที่ไปได้ ทั่วโลกที่แสวงหาสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการ อยู่อาศัยและประกอบธุรกิจสร้างสรรค์ (ศูนย์ สร้างสรรค์งานออกแบบ ส านักงานบริหาร และ พัฒนาการความรู้ (องค์การมหาชน), 2554)

2) UNESCO กล่าวถึง เมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ว่าเป็นการร่วมมือระหว่างชุมชน ท้องถิ่นและภาครัฐในการสร้างสรรค์เมืองผ่านการพัฒนาสภาพแวดล้อม โครงสร้างทางสังคม ระบบ โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการน าสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ตลอดจนจารีตประเพณีของท้องถิ่นมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อน าสู่การเป็นเมืองที่ มีบรรยากาศ ที่เอื้อต่อการสร้างธุรกิจหรืออุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative Industry) โดย องค์ประกอบสำคัญ ของเมืองสร้างสรรค์ได้แก่

(1) การสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้แก่เมือง (Cultural Identity)

(2) การสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมให้มีความเปิดกว้าง (Diversity & Open Society) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่

(3) การรวบรวมนักคิดและผู้ประกอบการสร้างสรรค์ (Talent/Creative Entrepreneur) เพื่อรวบรวมผู้มีความคิดสร้างสรรค์ในการผสมผสานวัฒนธรรม และภูมิ ปัญญา ท้องถิ่นเข้ากับเทคโนโลยี วัฒนธรรม และการจัดการด้านธุรกิจที่ก่อให้เกิดการจ้าง งานและกำลังซื้อ สินค้าหมุนเวียนเป็นกลไกให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ

(4) การสร้างพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก (Space & Facility) โดยจะต้องสร้าง โครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอและมีคุณภาพช่วยก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการผลิตนัก คิด และ ธุรกิจสร้างสรรค์

(5) การบริหารจัดการเมือง (Management) องค์การของภาครัฐและเอกชนจะต้อง มี วิสัยทัศน์ในการพัฒนาเมืองโดยเป็นองค์กรที่มีความยืดหยุ่น และทำงานประสานกันเพื่อ นำไปสู่เป้าหมายได้อย่างสร้างสรรค์ โดยมีแนวทางในการปรับปรุงเมืองเพื่อให้เป็น Creative City โดยการผสมผสานประวัติศาสตร์ และความคิดสร้างสรรค์ให้เมืองมีความผสมผสานกัน

3) UNCTAD ได้จัดประเภทธุรกิจหรืออุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative Industry) ออกเป็น 9 ประเภท โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถูกจัดอยู่ในการให้บริการเชิงสร้างสรรค์ (Creative services) ดังรูปที่ 2 -8- ที่มา: UNCTAD, 2008. สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของไทยไว้ 4 ประเภท

การจัดการโดยชุมชนมีส่วนร่วม งานศึกษาการจัดการโดยชุมชนมีส่วนร่วมพบงานของ กนิษฐา อุ่นถาวร และคณะ (2545) ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของ ชุมชนบริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยาน แห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ที่ ส.ล 8 (หนองแม่นา) จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมใน การตั้งทีมนักวิจัยท้องถิ่นทำการศึกษาข้อมูล สำรวจ ทรัพยากรธรรมชาติภายในท้องถิ่น เพื่อรวบรวม เป็นองค์ความรู้ของท้องถิ่น และพบว่าชาวบ้านมี ศักยภาพ และมีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยว รูปที่2 การจัดประเภทอุตสาหกรรมเชิง สร้างสรรค์ เชิงนิเวศภายในท้องถิ่นได้อย่างดี แต่ปัญหาที่พบคือ ชาวบ้านยังมีขีดจำกัดในเรื่อง การตลาด และการ ประชาสัมพันธ์

ส่วนงานศึกษาเรื่อง การตอบสนองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ วชิร ชูรักษา (2548) ศึกษา 2 ประเด็น ได้แก่ ปัญหาทางด้านการท่องเที่ยว ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่นรวมถึงสาเหตุและแนวทางการ แก้ไขโดยการจัดประชุมกลุ่ม มีตัวแทนจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าร่วม สรุปได้ว่าประเด็น ปัญหาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประกอบด้วยปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน โครงสร้างพื้นฐานไม่เพียงพอและยังขาดมาตรฐาน ประชาชนขาดความรู้และ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ขาดแผนปฏิบัติการท่องเที่ยว ขาดงบประมาณ ขาด มาตรฐานการบริการและความสะดวก และชุมชนขาดจิตสำนึก และประเด็นที่สองประเมินศักยภาพ ของ อบต. พบว่า ท้องถิ่นยังขาดความรู้และความเข้าใจ เจ้าหน้าที่และงบประมาณไม่เพียงพอ รวมถึงขาดการประสานงานที่ดีระหว่างชุมชนและองค์กร และมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการส่งเสริม ความรู้และ ความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของ อบต. ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและจัดทำแผน ท่องเที่ยว สร้างความร่วมมือและเครือข่ายกับภาครัฐ เอกชน และชุมชน

เช่นเดียวกับงานของ สมชาย เลี้ยงพรพรรณ (2548) กล่าวถึงบทบาทขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน ท้องถิ่นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น หน่วยงานปกครองที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่นมากที่สุด จึงเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญ

ต่อการพัฒนาท้องถิ่นในทุกๆ ด้าน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทด้านการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในด้านความสะอาดในการ เข้าถึงแหล่ง อันได้แก่ เส้นทางคมนาคม ยานพาหนะ ป้ายบอกทาง ด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาดในแหล่ง เช่น ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ สาธารณะ สถานที่จอดรถ ท่าเทียบเรือ สถานที่พักผ่อน ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ห้องน้ำและการดูแลรักษาความปลอดภัย ด้าน สภาพแวดล้อมของแหล่ง ควรมีการป้องกัน และดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ ระบบนิเวศ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปกรรมของท้องถิ่นให้อยู่ใน สภาพสมบูรณ์ ด้านคุณค่าและความสำคัญ ควรมี มาตรการดูแลรักษาคุณค่าทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรม ด้านการตอบรับของคนในท้องถิ่น ควร ดำเนินการให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของ แหล่งท่องเที่ยว เต็มใจต้อนรับ นักท่องเที่ยว ร่วมมือในการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ด้านการ จัดการ โดยให้การศึกษาหรือการ สื่อความหมาย เช่น มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว วิทยากร ป้ายความรู้ สื่อสิ่งพิมพ์ จุดชมวิว การดูแล รักษาสิ่งแวดล้อมและองค์การในการจัดการ

ทางด้านสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2549) กล่าวถึง การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยอธิบายความหมายของ “เครือข่าย” ว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ และการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพา จนกระทั่งการสร้าง พลังและอำนาจการต่อรอง และมีการขยายความสัมพันธ์ไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น เป็นความร่วมมือและ การเปิดรับของฝ่ายต่างๆ ที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการท ากิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ และเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมและกระบวนการกลุ่มที่เป็นการ ระดมทรัพยากรในการสร้างพลังและอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น

ยกตัวอย่างกรณี เชียงใหม่เมืองสร้างสรรค์ (Chiang Mai Creative City) เป็นการริเริ่มเพื่อ พัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ ซึ่งหมายถึงเมืองที่ซึ่งวัฒนธรรมและ กิจกรรม สร้างสรรค์ผสมผสานเข้าด้วยกันเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจและสังคมของเมืองนั้น การริเริ่ม ครอบคลุมไม่เพียงเฉพาะกลุ่มธุรกิจสร้างสรรค์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการพัฒนาเมือง การศึกษา การวิจัยและพัฒนาและนวัตกรรม ตลอดจนการร่วมมือผู้มีส่วนร่วมบางส่วนได้เน้นความสำคัญใน ภาคไอ ทีซอฟต์แวร์ และส่วนดิจิทัล เนื่องจากเป็นส่วนที่มีการเติบโตอย่างสำคัญ และเป็นตัว เปิดทางให้แก่ ภาคอื่น ยิ่งไปกว่านั้น ภาคไอทีนี้ยังมีศักยภาพสูงในการก่อให้เกิดการถ่ายทอด เทคโนโลยี สร้างมูลค่าเพิ่มและดึงดูดการลงทุนเพิ่มเติม สำหรับภาคสำคัญที่มีอยู่แล้ว อย่างเช่น การ

ท่องเที่ยว (เช่น การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์) หัตถกรรม (เครื่องประดับ เครื่องเงิน เซลาดอน เครื่องปั้นดินเผา และสิ่งทอ) อาหาร อุตสาหกรรมการเกษตร และการสาธารณสุข ยังเป็นหนึ่งในเป้าหมายและสามารถยกระดับขึ้นโดยใช้การออกแบบ กระบวนการไอทีนวัตกรรมบนเทคโนโลยีและการคิดสร้างสรรค์ได้

นอกจากนี้เชียงใหม่โดยการสนับสนุนจากกระทรวงวัฒนธรรม จะสมัครเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์สากล ซึ่งตั้งขึ้นโดยยูเนสโก ในฐานะเมืองแห่งงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน โดยมุ่งเน้นไปที่หัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Craft and Folk Art) ร่วมกับเมืองในเครือข่ายอันได้แก่ คานาซาวา (Kanazawa) ประเทศญี่ปุ่น อีชีออน (Icheon) ประเทศเกาหลี ซานตาเฟ (Santa Fe) ประเทศสหรัฐอเมริกา และอัสวัน (Aswan) ประเทศอียิปต์ โดยเชียงใหม่ จะเป็นเมืองแรกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เข้าร่วมเครือข่ายดังกล่าว การสมัครเข้าร่วมเครือข่ายฯ ในครั้งนี้ยังสอดคล้องกับการที่เชียงใหม่ได้รับคัดเลือกจากกรม ทراثึยสินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ ให้เป็น 1 ใน 10 เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ สอดคล้องกับโครงการครีเอทีฟลันนา (Creative Lanna) ภายใต้ความร่วมมือของ ศูนย์ส่งเสริม อุตสาหกรรมภาคที่ 1 กระทรวงอุตสาหกรรม หอการค้าจังหวัด 4 จังหวัด (เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน) และวิทยาลัยศิลปะสื่อและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ประเภทและแบบการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาเพื่อสนองพระราชดำริภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยการศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา ซึ่งสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาในรูปแบบของมรดกทางวัฒนธรรมล้านนาในอนาคต โดยใช้วิธีการเขียนอธิบายความพรรณนาและบันทึกภาพถ่าย โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ซึ่งเป็นการวิจัยในลักษณะที่สำรวจการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในรูปแบบงานช่าง โดยการลงพื้นที่ภาคสนามและเก็บข้อมูล ในพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆ ด้วยตนเองของนักวิจัย โดยมีกระบวนการวิจัยดังต่อไปนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ด้านเนื้อหา

3.1.2 ด้านพื้นที่ในการวิจัย

3.1.3 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.3 การจัดข้อมูล

3.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.5 การนำเสนอผลการวิจัย

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ด้านเนื้อหา

1. การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา
2. การสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาในรูปแบบของมรดกทางวัฒนธรรมล้านนาในอนาคต

3.1.2 ด้านขอบเขตพื้นที่

งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปูรณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา ซึ่งสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาในรูปแบบของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่มุ่งสร้างการรับรู้ไปพร้อมกับการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อที่เกิดขึ้น เพื่อนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปเผยแพร่ในลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ โดยมีขอบเขตพื้นที่ศึกษาได้แก่ 8 จังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งได้แก่จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา จังหวัดเชียงราย จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และจังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.1.3 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้กลุ่มประชากรที่เป็นรายบุคคลเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 20 รูป/คน ดังนี้

กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) ได้แก่ กลุ่มผู้ที่มีความรู้ ความสามารถที่จะให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ และถูกต้อง ได้แก่

1. พระสงฆ์ ภายในพื้นที่ที่ศึกษา จำนวน 5 รูป
2. ผู้นำท้องถิ่น(Local leaders) ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน, นายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 5 คน
3. ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพันธุ์กรรมในพื้นที่ที่ทำการศึกษา จำนวน 10 คน

กลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาครั้งนี้คัดเลือกจากชุมชนที่มีวัด/อาคารทางศาสนสถานโบราณ ซึ่งน่าจะปรากฏการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปูรณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา เพื่อใช้ประกอบการศึกษาครั้งนี้ได้ โดยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาทั้งหมด 6 จังหวัด ดังนี้

1. วัดในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ทำการสำรวจ 85 แหล่งข้อมูล ดังนี้
 - อำเภอจอมทอง ได้แก่ 1) วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร 2) วัดพระบาทหัวเสือ 3) วัดบ้านแปะ
 - อำเภอฮอด ได้แก่ 1) วัดร้างเจดีย์สูง 2) วัดหลวงฮอด 3) วัดร้างดอกเงิน 4) วัดร้างดอกคำ
 - อำเภอหางดง ได้แก่ 1) วัดท่าคว่ำวัง 2) วัดหางดง 3) วัดบ้านถวายเป็น 4) วัดขุนคง 5) วัดต้นเกว๋น 6) วัดทุ่งฮ้อหลวง
 - อำเภอสันป่าตอง ได้แก่ 1) วัดบ้านเปียง 2) วัดป่าลานทุ่งด้อม 3) วัดมงคลทุ่งเป้า
 - อำเภอแมริม ได้แก่ 1) วัดสะลงงใน

- อำเภอแม่แตง ได้แก่ 1) วัดม่อนผาแดง 2) วัดเมืองกี้ด 3) วัดสบเปิง 4) วัดท่าข้าม 5) วัดดอนเจียง 6) วัดสันป่ายาง 7) วัดหนองก่าย
- อำเภอดอยสะเก็ด ได้แก่ 1) วัดชัยสถาน(ป่าเส้า) 2) วัดร่องขี้เหล็ก 3) วัดดอยสะเก็ด
- อำเภอสันทราย ได้แก่ 1) วัดแท่นผาหลวง 2) วัดป่าแดด 3) วัดเมืองวะ 4) วัดเมืองซอน 5) วัดเมืองเลน 6) วัดข้าวแท่นหลวง 7) วัดแม่แก้ดหลวง 8) วัดแม่ดาว
- อำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ 1) วัดอุโบสถ 2) วัดป่าจี้ 3) วัดพระธาตุ ดอยคำ 4) วัดเจ็ดยอด 5) วัดสวนดอก 6) วัดป่าแดง 7) วัดอุโมงค์ 8) วัดราเปิง 9) วัดโลกโมฬี 10) วัดศรีภูมิ 11) วัดชมพู 12) วัดช้างฝ้อง 13) วัดอยู่ทรายคำ 14) วัดดัมภัย 15) วัดพระสิงห์ 16) วัดปราสาท 17) วัดผาป่อง 18) วัดศรีเกิด 19) วัดทุ่งยู 20) วัดชัยพระเกียรติ 21) วัดลำภา 22) วัดอุโมงค์ 23) วัดดวงดี 24) วัดบ้านปิน 25) วัดหมื่นล้าน 26) วัดพันอ้น 27) วัดดอกคำ 28) วัดดอกเอื้อง 29) วัดเชียงมั่น 30) วัดควรคำม้า 31) วัดหม้อคำตวง 32) วัดมณเฑียร 33) วัดเชียงยืน 34) วัดนันทาราม 35) วัดหมื่นสาร 36) วัดศรีสุพรรณ 37) วัดพ่อนสร้อย 38) วัดช้างแต้ม 39) วัดเจดีย์หลวง 40) วัดเจ็ดลิน 41) หมื่นตุม 42) วัดทรายมูลเมือง 43) วัดทรายมูลพม่า 44) วัดล้ามช้าง 45) วัดอุปคุต 46) วัดแสนฝาง 47) วัดบุปพาราม 48) วัดเซตะวัน 49) วัดมหาวัน 50) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่

2. วัดในเขตจังหวัดลำพูน ทำการสำรวจ 23 แหล่งข้อมูล ดังนี้

- 1) วัดพระธาตุทริภุญชัย 2) วัดประตูป่า 3) วัดบ้านหลุก 4) วัดตันแะ
- 5) วัดป่าขาม 6) วัดล้ามช้าง 7) วัดเชียงยืน 8) วัดสันดอนลอม
- 9) วัดหนองเงือก 10) วัดป่าซางงาม 11) วัดบ้านเรื่อน 12) วัดเกาะกลาง
- 13) วัดกู่ปาลาน 14) วัดกู่ขาว 15) วัดดอนหลวง 16) วัดทาขุมเงิน 17) วัด หนองสร้อย 18) วัดหมูเป็ง 19) วัดดงถาญี 20) วัดป่าปวย 21) วัดสันกำแพง 22) วัดฉางข้าวน้อยใต้ 23) วัดบ้านไธ้

3. วัดในเขตจังหวัดลำปาง ทำการสำรวจ 129 แหล่งข้อมูล ดังนี้

- อำเภอเกาะคา 1) วัดดอยน้อย 2) วัดท่าผา 3) วัดท่าช้าง 4) นางแตง 5) วัดนาเวียง 6) วัดศาลาบัวบก 7) ศาลาเม้ง 8) วัดพระธาตุจอมปิง

9)วัดสองแควเหนือ 10)วัดนาภิรม 11)วัดนาแสง 12)วัดหาดปู่ด้าย
 13)วัดไชยาทุ่งล้อม 14)วัดนางเหลียว 15)วัดพระธาตุลำปางหลวง
 16)วัดม้าเหนือ 17) วัดศาลาไชย 18)วัดศาลาหลวง 19) วัดไหล่หิน
 20) วัดวังพร้าว

- อำเภอแจ้ห่ม 1)วัดผาแดงหลวง 2)วัดศรีหลวง 3) แจ้คอน 4)วัดทุ่งผึ้ง
 5)วัดสาแพะ 6) วัดแม่ตานอก 7)วัดทุ่งคา 8)วัดแม่สุก 9)วัดห้วยแหน
 10) วัดอักษิชัยคีรี
- อำเภอเถิน 1) วัดเขาแก้ว 2) วัดดอยป่าตาล 3) วัดปากทอง
 4) วัดสันป่าหนาด 5)วัดดอยน้อย 6)ล้อมแรด 7) วัดเวียง 8) เหล่าน้อย
 9) วัดเหล่าหลวง 10)วัดอุมลอง 11) วัดนาบ้านไร่
- อำเภอเมืองปาน 1)วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน 2)วัดสบลี่ 3) วัดบ้านถ้ำ
 4) วัดปลายนาหลวง 5) วัดขอใต้ 6) วัดขอหัวช้าง 7)วัดทุ่งล้าน
- อำเภอเมืองลำปาง 1) วัดกล้วยหลวง 2) วัดชมพูหลวง 3)วัดนาก่วมใต้
 4)วัดลำปางกลาง 5)วัดศรีหมวดเกล้า 6) วัดตันธง 7)วัดพระเจ้าทันใจ
 8) วัดวังหม้อ 9)วัดช้างเผือก 10)วัดสาหลวง 11)วัดท่าซัว 12)วัดม่อนกระตัง
 13)วัดทุ่งใจ 14) วัดทุ่งมานใต้ 15)วัดทุ่งมานเหนือ 16)บ้านเป้า
 17)วัดหนองร่อง 18)วัดพระธาตุเสด็จ 19)วัดบ้านผึ้ง 20)วัดบ้านลึก
 21) วัดบ้านเอื้อม 22) วัดสบเฟือง 23) วัดปงแสนทอง 24)วัดปากกล้วย
 25) วัดป่าตันกุ่มเมือง 26) วัดลำปางกลาง 27) วัดป่าฝาง 28)วัดพระบาท
 29) วัดม่อนจำศีล 30) วัดม่อนล้านฐาน 31)วัดศรีชุม 32)วัดเขาแก้ว
 33) วัดตันตอง 34) วัดม่อนคีรีชัย 35) วัดช้างแด่ม 36)วัดดอกบัว
 37) วัดดอกพร้าว 39)วัดนางเหลียว 40)วัดปงสนุกใต้ 41)วัดปงสนุกเหนือ
 42) วัดประตูดั้นผึ้ง 43)วัดประตูปอง 44)วัดศรีบุญโยง 45)วัดศรีล้อม
 46) วัดแสงเมืองมา 47) วัดหัวข่วง 48) วัดท่าครวน้อย 49) วัดเกาะ
 วาลูการาม 50) วัดเชียงราย 51) วัดน้ำล้อม 52) วัดคะตึกเชียงม่วน
 53) วัดบุญยืน 54)วัดป่าดัวะ 55)วัดป่ารวก 56)วัดหมื่นกาด 57) วัดเซตวัน
 58) วัดสวนดอก 59) สถานีรถไฟนครลำปาง
- อำเภอแม่ทะ 1) วัดดอนไฟ 2)วัดนากวาง 3) วัดนาพาน 4)วัดบ้านหลุก
 5)วัดบ้านเหมียง 6)วัดศรีอ้วน 7)วัดตอแก้ว 8)วัดน้ำใจ 9)วัดบ้านหนอง
 10)วัดป่าจำ 11)วัดนาตหลวง 12)วัดปงหอดศาล 13)วัดป่าตันหลวง
- อำเภอแม่พริก 1) วัดผาปิงหลวง ตำบลผาปิง

- อำเภอวังเหนือ 1) วัดทุ่งฝู่ง 2)วัดบ้านก่อ ตำบลวังใต้
 - อำเภอสบปราบ 1) วัดปงกา ตำบลแม่แก้วะ
 - อำเภอเสริมงาม 1) วัดนางอย ตำบลเสริมซ้าย 2)วัดปงหลวง
 - อำเภอห้างฉัตร 1) วัดปงยางคก 2) วัดสันหนองบง 3) วัดบ้านเหล่า 4) วัดยางอ้อย 5) วัดป่าเหียง 6) วัดนาบัว 7) สถานีรถไฟห้างฉัตร
 - อำเภองาว 1)วัดน้ำล้อม
 - อำเภอแม่เมาะ 1)วัดหัวฝาย 2) สถานีรถไฟปางป๋วย 3) สถานีรถไฟแม่จาง
4. วัดในเขตจังหวัดแพร่ ทำการสำรวจ 20 แหล่งข้อมูล ดังนี้
- อำเภอสูงเม่น 1) วัดพระหลวง 2) วัดสูงเม่น 3) วัดกาเดเหนือ
 - อำเภอเมือง 1) วัดหลวง 2)วัดศรีชุม 3) วัดพระบาทมิ่งเมือง 4) วัดพระนอน 5) วัดชัยมงคล 6) วัดดงเหนือ 7) วัดดอนหัน 8) วัดทุ่งกวาว 9) วัดทุ่งน้ำว 10) วัดแม่คำมี 11)วัดวุฒิมงคล 12) วัดสร้างโคก 13) วัดสวนเขื่อน 14) วัดเสด็จ
 - อำเภอลอง 1)วัดด้าม่อน 2)วัดห้วยอ้อ 3)วัดเวียงต้า
5. วัดในเขตจังหวัดน่าน ทำการสำรวจ 16 แหล่งข้อมูล ดังนี้
- 1) วัดภูคำ 2)วัดพระธาตุแช่แห้ง 3) วัดพญาวัด 4) วัดภูมินทร์ 5)วัดช้างค้ำ 6)วัดหัวข่วง 7) วัดพระเกิด 8)วัดพญาภู 9)วัดหนองบัว 10)วัดหนองแดง 11)วัดร่องแ่ง 12) วัดเป็งสะกัต 13)วัดดอยมูลบ้านเฮี้ย 14)วัดนาหวาย 15) วัดต้นแหลง 16) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน
6. วัดในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำการสำรวจ 14 แหล่งข้อมูล ดังนี้
- อำเภอขุนยวม 1) วัดคำโน 2) วัดประตูเมือง 3)วัดม่วยต่อ 4) วัดเมืองปอน 5)วัดต่อแพ
 - อำเภอเมือง 1) วัดกลางทุ่ง 2)จองคำ 3) วัดก้ำก่อ 4) วัดปางล้อย 5)วัดพระธาตุดอยกองมู 6) วัดพระนอน 7) วัดม่วยต่อ 8)วัดหัวเวียง 9) วัดปางหมู
7. วัดในเขตจังหวัดพะเยา ทำการสำรวจ 6 แหล่งข้อมูล ดังนี้
- 1) วัดลี 2) วัดหลวงราชสิญฐาน 3) วัดศรีโคมคำ 4) วัดตุนใต้ 5) วัดไชย อาวาส 6) วัดบุญยืน

8. วัดในเขตจังหวัดเชียงราย ทำการสำรวจ 10 แหล่งข้อมูล ดังนี้
- 1) วัดไร่แม่ฟ้าหลวง 2) วัดพระแก้วเชียงราย 3) วัดมิ่งเมือง 4) วัดศรีบุญเรือง
 - 5) วัดจำเมือง 6) วัดสถานพระธาตุคู่บุญ 7) วัดเจ็ดยอด 8) วัดเซตวันพระนอน
 - 9) วัดมุงเมือง 10) วัดเจริญเมือง

เมื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม สามารถกำหนดขอบเขตที่มาของข้อมูล จากพื้นที่ที่ลงไปสำรวจ และเก็บข้อมูลภาคสนาม และปรากฏวัด/แหล่งข้อมูล 303 แห่ง ใน 8 จังหวัด ที่ใช้ข้อมูลในงานวิจัยได้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ชุมชนในเขตจังหวัดเชียงใหม่	85 แห่ง
2. ชุมชนในเขตจังหวัดลำพูน	23 แห่ง
3. ชุมชนในเขตจังหวัดลำปาง	129 แห่ง
4. ชุมชนในเขตจังหวัดแพร่	20 แห่ง
5. ชุมชนในเขตจังหวัดน่าน	16 แห่ง
6. ชุมชนในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน	14 แห่ง
7. ชุมชนในเขตจังหวัดพะเยา	6 แห่ง
8. ชุมชนในเขตจังหวัดเชียงราย	10 แห่ง

3.2 วิธีการทำการวิจัย

3.2.1 เครื่องมือและการรวบรวมข้อมูล

1. การสำรวจเพื่อบันทึกและจัดทำฐานข้อมูลแหล่งที่มีการบันทึกการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณงูในศิลปกรรมล้านนา จากเอกสารรายงานที่เกี่ยวข้อง และการสอบถามผู้รู้ในท้องถิ่น
2. การสัมภาษณ์ ใช้ประกอบการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบลวดลาย การนำไปใช้เชิงสัญลักษณ์ ความเชื่อ เทคนิคการสร้างงาน ตลอดจนอายุของลวดลายในแต่ละช่วงสมัย
3. กล้องถ่ายภาพการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณงูในศิลปกรรม เพื่อใช้ประกอบการบรรยาย

ภาพที่ 4-5 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลหม้อปูลงพระ

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปูลงพระในศิลปกรรมล้านนา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-25 และพัฒนาการของลวดลายพันธุ์กรรมพืช ด้านรูปแบบ ความเชื่อเชิงสัญลักษณ์ รวมถึงงานวิจัยที่ได้มีการศึกษาไว้แล้ว จากนั้นรวบรวมและสรุปเพื่อใช้ในขั้นตอนการจัดการต่อไป

การศึกษาข้อมูลภาคสนาม จากการสัมภาษณ์บุคคลภายในเขตพื้นที่การศึกษาในเขตจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดพะเยาและ

จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ชาวบ้าน เจ้าอาวาสวัด และผู้มีความรู้เกี่ยวกับการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูรณฆฏะ ในเขตพื้นที่ที่ได้ศึกษา รวมถึงวิถีชีวิตสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในวัด/ชุมชนนั้นๆ โดยใช้วิธีการดังนี้

การสังเกตการณ์ โดยการสำรวจภาคสนามและทำการบันทึกข้อมูลรายละเอียดรูปแบบการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูรณฆฏะในศิลปกรรมล้านนาและเทคนิคการสร้างงาน

การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการดำเนินการวิจัยประกอบเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของการสร้างสรรค์งานลวดลาย ความเชื่อเกี่ยวกับลวดลาย รูปแบบของลวดลาย ชื่อของลวดลายในท้องถิ่นต่างๆ รวมไปถึงรูปแบบการนำไปประดับศิลปกรรมล้านนา

3.2.3 การจัดการข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาภาคเอกสารและภาคสนามแล้ว จะนำข้อมูลที่ได้อธิบายเรียงและบรรยายตามความเหมาะสม ด้วยการอธิบายความพรรณนาพร้อมแสดงภาพประกอบ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

3.2.3.1 ระยะเวลาก่อนทำการวิจัย โดยการ

1. การคัดเลือกวัดและการเข้าถึงชุมชน ใช้แนวคิดที่ว่าผู้ศึกษาเข้าไปเก็บข้อมูล คือการทำ การสืบค้นการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูรณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา ให้กับพระสงฆ์และชุมชนนั้นๆ โดยทำให้ชาวบ้านรับรู้ว่าคุณศึกษามาเก็บข้อมูล บันทึกภาพ สัมภาษณ์รายละเอียด เพื่อใช้ข้อมูลดังกล่าวประกอบการศึกษา

2. การบูรณาการนักวิจัยเข้ากับชุมชน พาตัวไปทำความคุ้นเคยรู้จักสนิทสนมกับคนในชุมชน โดยการพูดคุย สัมภาษณ์ สามารถทำงานในกระบวนการแบบ PAR ได้

3.2.3.2 ระยะเวลาทำการวิจัย

1. ประสานงานกับวัดและชุมชน เพื่อเข้าทำการศึกษารูปแบบต่างๆ ของชุมชนนั้นๆ ค้นหา รูปแบบการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูรณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา พร้อมสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมของคนในชุมชน

2. การประมวลผลข้อมูลและจัดหมวดหมู่ประเภทของลวดลายที่ปรากฏในงานศิลปกรรมล้านนา ด้วยอายุสมัย เทคนิค และอิทธิพลของลวดลาย ซึ่งเป็นข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการลงพื้นที่

3.2.3.3 ระยะเวลาทำแผน เพื่อกำหนดทิศทางโครงการและรูปแบบการนำเสนอผลงานด้วยระยะเวลาที่มีอยู่จำกัด

1. จัดกิจกรรมและสร้างกระบวนการเรียนรู้ การบันทึกลวดลายหม้อปูรณฆฏะในศิลปกรรมล้านนาแก่ผู้ที่สนใจในรูปแบบนิทรรศการและการสื่อสารทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2. การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ เพื่อนำไปสู่การจัดทำหนังสือ

3.2.3.4 ให้นำแผนไปสู่การปฏิบัติ โดยการจัดนิทรรศการและเผยแพร่ทำหนังสือ ถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ต่อไป อันจะส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่อไปอย่างเป็นระบบ รวมถึงการให้บุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้อธิบายที่มาและความหมายของใช้พื้นที่ไม้ประดับลายหม้อปูรณฆฏะในศิลปกรรมล้านนาชนิดนั้นๆ

3.2.3.5 ระยะติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นระยะทุกเดือน รวมถึงการลงพื้นที่ พบปะกับคนในชุมชน เพื่อการเสวนาพูดคุยและสัมผัสถึงสังคมวัฒนธรรมภายในชุมชนสร้างความไว้วางใจให้กับคนในชุมชนในฐานะบุคคลภายนอกที่เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชน นอกจากนั้นต้องมีการนำเสนอผลการดำเนินงานสู่วงกว้าง ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

3.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ทำให้การวิเคราะห์ถูกต้อง จึงต้องจัดทำระบบ โดยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้ ทั้งในส่วนจากรูปแบบลวดลาย อายุสมัย เทคนิคการสร้างงาน พัฒนาการของลวดลาย และพื้นที่ที่ได้จากการสำรวจ เพื่อเตรียมทำการวิเคราะห์ถึงความเชื่อของสังคม นั้นๆ ตลอดจนเปรียบเทียบลวดลายที่ได้จากแหล่งต่างๆ ก่อนนำข้อมูลส่วนหนึ่งที่ได้กลับไปเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการใช้พื้นที่ไม้ประดับลายหม้อปูรณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา

3.2.5 การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอผลงานวิจัย โดยการตีพิมพ์บทความวิจัยในวารสารที่มีค่า TCI ที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะและวัฒนธรรม เช่น วารสารวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้จะส่งตีพิมพ์บทความในวารสารที่อยู่ในฐานแล้ว อาจจะจัดทำบทความบริการวิชาการตีพิมพ์ในสำนักศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยสำคัญๆ ในจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วย เช่นวารสารร่มพะยอม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วารสารศิลปะและวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นต้น

บทที่ 4

การเก็บรวบรวมรูปแบบของการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ ศึกษาบริบททางด้านต่างๆ และรูปแบบของการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา รวมถึงประวัติความเป็นมา รูปแบบเทคนิคการสร้างงานอายุสมัย จากพื้นที่ที่ทำการศึกษา 8 จังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงราย ซึ่งรูปแบบการนำเสนอจะใช้วิธีการเขียนอธิบายความพรรณนาและแสดงภาพประกอบเพื่อการรับรู้และเข้าใจมากขึ้น โดยมีหัวข้อดังนี้

- 4.1 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 4.2 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่
- 4.3 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดลำพูน
- 4.4 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดลำปาง
- 4.5 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดแพร่
- 4.6 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดน่าน
- 4.7 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดพะเยา
- 4.8 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

4.1 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าวัดในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจ 14 แหล่งข้อมูล โดยคัดเลือกจากวัดที่มีอาคารศาสนสถานโบราณ อายุ 70 ปี ขึ้นไป และวัดที่ยังปรากฏงานพุทธศิลป์ ที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายพรรณพฤกษา จาก 2 อำเภอ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 อำเภอขุนยวม ได้แก่

1) วัดคำโน ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะประดับเจดีย์ศิลปะแบบไทใหญ่ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้น มีช่อดอกโลหะปักตรงกลางหม้อดอก และงานดอกกลุ่ลลายประดับอาคารที่เรียกว่าปานต่อง ปานซอย นอกจากนี้ยังมีช่องลมไม้ฉลุเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา มีช่วงอายุตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งเป็นกลุ่มของลวดลายประดิษฐ์

2) วัดประตูเมือง บ้านประตูเมือง ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ โดยใช้เทคนิคงานเขียนสี อายุ 70 ปี ประดับตัวอาคารจอนวิหารภายในวัดซึ่งมีช่วงอายุตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นลวดลายประดิษฐ์

ภาพที่ 6 ลายหม้อดอก โดยใช้เทคนิคงานเขียนสี วัดประตู่เมือง อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3) วัดม่วยต่อ บ้านขุนยวม ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรากฏ ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ โดยใช้เทคนิคงานตอกฉลุลายฉลุโลหะ ปานทอง ปานชอย ออกแบบ ลายเป็นลายเครือเถาจัดอยู่ในหมวดลวดลายประดิษฐ์ ประดับเป็นซุ้มหน้าพระประธานในจอยรวมไปถึงหัวตุงตำซ่อน ที่ถูกฉลุเป็นลวดลายหม้อปुरुณฆฏะด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังปรากฏ ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะประดับเจดีย์ศิลปะแบบไทใหญ่ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้น ซึ่งอายุของงานในลักษณะดังกล่าว อยู่ในช่วงอายุกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา

ภาพที่ 7 งานฉลุลายหม้อปुरुณฆฏะ วัดม่วยต่อ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

4) วัดเมืองปอน บ้านเมืองปอน ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ประดับหน้าบันศาลา เป็นงานไม้แกะสลัก

5) วัดต่อแพ บ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรากฏ
ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะประดับเจดีย์ศิลปะแบบไทใหญ่ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้น มีช่อดอกโลหะ
ปักตรงกลางหม้อดอก ซึ่งอายุของงานในลักษณะดังกล่าวอยู่ในช่วงอายุกลางพุทธศตวรรษที่
25 ลงมา

ภาพที่ 8 งานปูนปั้นรูปหม้อปुरुณฆฏะ
วัดต่อแพ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

4.1.2 อำเภอเมือง

1) วัดพระธาตุดอยกองมู ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรากฏ
ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะประดับเจดีย์ศิลปะแบบไทใหญ่ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้นมีช่อดอกโลหะปัก
ตรงกลางหม้อดอก ซึ่งลวดลายดังกล่าวไม่สามารถระบุสายพันธุ์กรรมพืชได้

2) วัดจองคำ จองกลาง ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรากฏลวดลาย
หม้อปुरुณฆฏะประดับเจดีย์ศิลปะแบบไทใหญ่ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้นมีช่อดอกโลหะปักตรง
กลางหม้อดอก ซึ่งลวดลายดังกล่าวไม่สามารถระบุสายพันธุ์กรรมพืชได้ จัดอยู่ในหมวด
ลวดลายประดิษฐ์ในยุคหลัง ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา

ภาพที่ 9 งานปูนปั้นรูปหม้อปูลม
วัดจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3) วัดก้ำก่อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรางค์ลวดลายหม้อปูลมประดับเจดีย์ศิลปะแบบไทใหญ่ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้นมีช่อดอกโลหะปักตรงกลางหม้อดอก ซึ่งลวดลายดังกล่าวไม่สามารถระบายสีด้วยพู่กันได้ จัดอยู่ในหมวดลวดลายประดิษฐ์ในยุคหลัง ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา

4) วัดปางล้อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรางค์ลวดลายหม้อปูลมประดับเจดีย์ศิลปะแบบไทใหญ่ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้นมีช่อดอกโลหะปักตรงกลางหม้อดอก ซึ่งลวดลายดังกล่าวไม่สามารถระบายสีด้วยพู่กันได้ จัดอยู่ในหมวดลวดลายประดิษฐ์ในยุคหลัง ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา

5) วัดกลางทุ่ง ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการสำรวจปรางค์ลวดลายหม้อปูลมประดับเจดีย์ศิลปะแบบไทใหญ่ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้น มีช่อดอกโลหะปักตรงกลางหม้อดอก ถือเป็นงานประติมากรรมลอยตัวรูปหม้อดอกที่มีความสวยงามและสมบูรณ์ มีอายุช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมาวัดม่วยต่อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 10 งานปูนปั้นรูปหม้อปูลม
วัดกลางทุ่ง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

6) วัดพระนอน ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

7) วัดหัวเวียง ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

8) วัดปางหมู ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปรากฏลวดลายหม้อปูลมประดับเจดีย์ศิลปะแบบไทใหญ่ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้นมีช่อดอกโลหะปักตรงกลางหม้อดอก ซึ่งลวดลายดังกล่าวไม่สามารถระบายสีลงบนพื้นผิวได้ จัดอยู่ในหมวดลวดลายประดิษฐ์ในยุคหลัง ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมาด้วยเช่นกัน

4.2 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าวัดในเขตจังหวัดเชียงใหม่ มีแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจ 85 แหล่งข้อมูล โดยคัดเลือกจากวัดที่มีอาคารศาสนสถานโบราณ อายุ 70 ปี ขึ้นไป และวัดที่ยังปรากฏงานพุทธศิลป์ ที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายพรรณพฤกษา ที่สามารถระบุพันธุ์กรรมได้ จาก 9 อำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้ ดังนี้

4.2.1. อำเภอจอมทอง ได้แก่

- 1) วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ต. บ้านหลวง อ. จอมทอง จ. เชียงใหม่ ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่ประดับตกแต่งงานศิลปกรรมภายในวัด ไม่พบลวดลายดังกล่าว
- 2) วัดพระบาทห้วยเสือ ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง จ. เชียงใหม่ และ
- 3) วัดบ้านแปะ ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ. เชียงใหม่ ไม่ปรากฏลวดลายดังกล่าว

4.2.2. อำเภอฮอด ได้แก่

- 1) วัดร้างเจดีย์สูง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันไม่เหลือสภาพของวัด เป็นโบราณสถาน ปรากฏเฉพาะลวดลายปูนปั้นลายพรรณพฤกษางานศิลปกรรมล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษ ที่ 22 ซึ่งไม่ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ
- 2) วัดหลวงฮอด บ้านหลวงฮอด ตำบลฮอด อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อ พ.ศ.2425 และเป็นวัดร้างในเวลาต่อมา เมื่อปี พ.ศ. 2507 น้ำจากเหนือเขื่อนภูมิพลเกิดเอ่อท่วมจึงได้อพยพวัดมาสร้างใหม่ในที่ตั้งปัจจุบัน จึงไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้
- 3) วัดร้างดอกเงิน ตำบลฮอด อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดร้าง ไม่เหลือสภาพของอาคารศาสนสถาน แต่วัดดังกล่าวในอดีตมีการค้นพบโบราณวัตถุภายในกรุห้องพระธาตุหนึ่งชิ้นนั้นคือ ภาพพระพุทธรูปฮอด วัดดอกเงิน ถือเป็นพระพุทธรูปที่นับว่าเก่าแก่ที่สุดที่พบในประเทศไทย ได้มาจากการขุดกรุพระเจดีย์ วัดดอกเงิน อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยกรมศิลปากรในโครงการสำรวจทางโบราณคดีเหนือเขื่อนภูมิพล เมื่อปี พ.ศ. 2503 จึงไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้
- 4) วัดร้างดอกคำ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดร้างที่ได้รับผลกระทบจากน้ำจากเหนือเขื่อนภูมิพลเกิดเอ่อท่วม เมื่อปี พ.ศ. 2507 จึงเป็นเขตโบราณสถานตามสภาพในปัจจุบัน

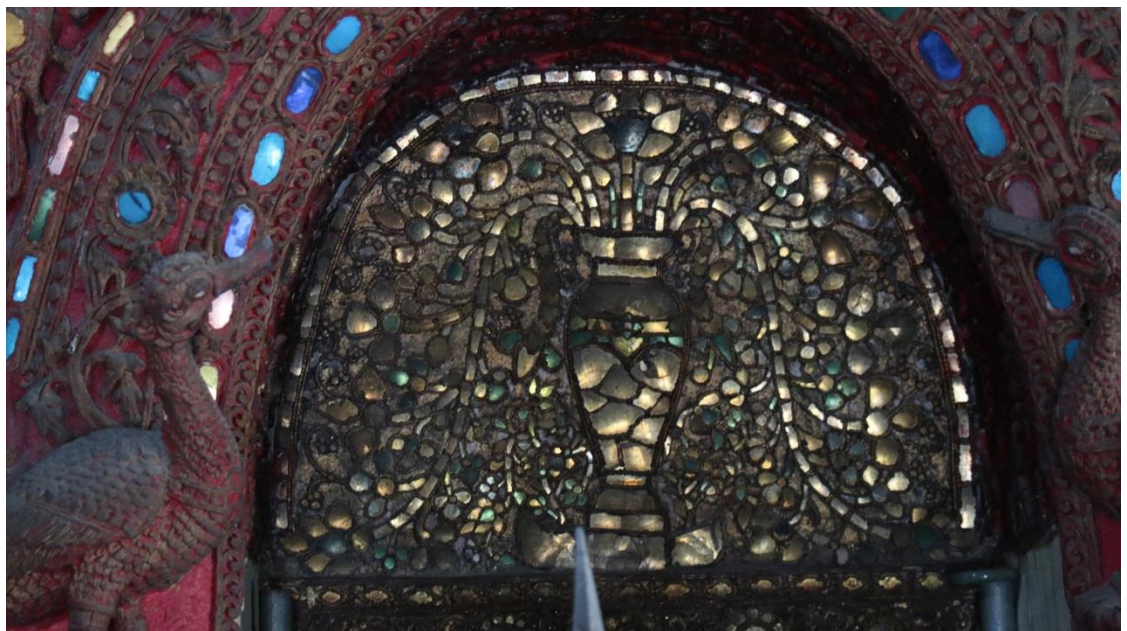
4.2.3. อำเภอหางดง ได้แก่

1) วัดท่าวัดคำวัง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ บันทึกภาพถ่ายงานไม้แกะสลักและงานปูนปั้นบริเวณหน้าบัน งานจิตรกรรมเขียนสี รวมถึงงานลายคำประดับภายในวิหาร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลวดลายพรรณพฤกษาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงหมู่ที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้

2) วัดหางดง ตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพันธุ์พฤกษาส่วนใหญ่เป็นงานปูนปั้น เสาภายในวิหารเป็นเสากลม ปรากฏลวดลายปูนปั้นพรรณพฤกษาและลายสัตว์ป่าหิมพานต์ ทารักปิดทอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลวดลายพรรณพฤกษาในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงหมู่ที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้

3) วัดบ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงหมู่ที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้

4) วัดขุนคอง ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายหม้อปูลงหมู่ ประดับประดาของพระเจ้าในวิหาร เทคนิคงานประดับกระจกจีนปั้นรักสมุก จัดเป็นลวดลายช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ที่เป็นรูปหม้อปูลงหมู่ มีรูปช่อดอกไฟล่อออกมาจากปากหม้อ ซึ่งยังคงเป็นลักษณะของดอกบัว

ภาพที่ 11 ลายหม้อปูลงหมู่ วัดขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

5) วัดต้นเกว๋น ต.หนองควาย อ.หางดง จังหวัดเชียงใหม่ บันทึกภาพถ่ายงานไม้แกะสลักและงานปูนปั้นบริเวณหน้าบัน รวมถึงงานลายคำประดับภายในและงานเขียนลายรักและชาดเป็นลายดาวเพดาน ถือเป็นการเก็บภาพรวมลวดลายพรรณพฤกษาในช่วงพุทธ

ศตวรรษที่ 25 ที่ส่วนใหญ่เป็นลวดลายประดิษฐ์ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพุ่มไม้ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

6) วัดทุ่งอ้อหลวง ตำบลหารแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพุ่มไม้ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

7) วัดเจริญราษฎร์ (วัดร้องแห่) ตำบลหนองแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ บันทึกภาพถ่ายงานปูนปั้นบริเวณภายในกุฏิพระเจ้า ถือเป็นลักษณะการประดับหม้อดอกปูลงพุ่มไม้ทั้งสองข้างพระประธาน เป็นรูปหม้อปูลงพุ่มไม้ มีรูปช่อดอกไฟล่อออกมาจากปากหม้อ ซึ่งยังคงเป็นลักษณะของดอกบัว ซึ่งลวดลายดังกล่าวในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 12-13 ลายหม้อปูลงพุ่มไม้ วัดเจริญราษฎร์ (วัดร้องแห่)อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

4.2.4. อำเภอสันป่าตอง ได้แก่

1) วัดบ้านเปียง ตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

2) วัดป่าลานทุ่งด้อม บ้านป่าลาน ตำบลทุ่งด้อม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาบริเวณมณฑปพระนอน ซึ่งเป็นงานปูนปั้นประดับกระจกจีน จัดเป็นลวดลายช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

3) วัดมงคลทุ่งแบ้ง ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

4.2.5. อำเภอแม่ริม ได้แก่

1) วัดสะลงงใน อำเภอแม่ริม จ. เชียงใหม่ ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลลวดลายพรรณพฤกษาที่ประดับตกแต่งภายในเสาวิหาร พบว่าลวดลายดังกล่าวเป็นเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา แต่ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

4.2.6. อำเภอแม่แตง ได้แก่

1) วัดม่อนผาแดง อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่ โบราณสถานเป็นลักษณะของวิหารล้านนา อายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา ภายในประกอบด้วยงานศิลปกรรมช่างพม่า โดยเฉพาะดาวเพดานที่เป็นลวดลายพรรณพฤกษา ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

2) วัดเมืองกื๊ด อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่ ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่ประดับตกแต่งงานพุทธศิลป์ คือลัทธิฐานภายในวิหาร เทคนิคงานลายคำ ช่วงอายุพุทธศตวรรษที่ 25 ตอนปลายซึ่งเป็นลวดลายประดิษฐ์

3) วัดสบเปิง อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่ มีอุโบสถกลางทุ่งนา เป็นเสนาสนะของวัดสบเปิงที่มีมาแต่ดั้งเดิม มากกว่า 100 ปี ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับหน้าบัน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

4) วัดท่าข้าม อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับหน้าบันด้วยเทคนิคงานไม้แกะประดับกระจกจีนเป็นลายหม้อดอกปुरुณฆฏะ และงานลายคำประดับเสาวิหารลายหม้อดอกปुरुณฆฏะ ซึ่งลวดลายดังกล่าวเป็นรูปหม้อปुरुณฆฏะ มีรูปช่อดอกโผล่ออกมาจากปากหม้อ ซึ่งยังคงเป็นลักษณะของดอกบัว จัดอยู่ในช่วงอายุพุทธศตวรรษที่ 25 โดยดอกบัวเป็นลวดลายประดิษฐ์เป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 14 ลายหม้อดอกปูลมชฎะ เทคนิคงานไม้แกะประดับกระจกจีน วัดท่าข้าม อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่

ภาพที่ 15 ลายหม้อดอกปูลมชฎะ เทคนิคงานลายคำประดับเสาวิหาร วัดท่าข้าม อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่

5) วัดดอนเจียง อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่ อายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับธรรมมาสน์ด้วยเทคนิคงานลายคำ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมซึ่งไม่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

6) วัดสันป่ายาง อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมซึ่งไม่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้ พบแต่ลวดลายพรรณพฤกษา ที่ประดับตกแต่งงานพุทธศิลป์ คือหีบธรรมภายในวิหาร ช่วงอายุพุทธศตวรรษที่ 25 ตอนปลายซึ่งเป็นลวดลายประดิษฐ์

7) วัดหนองก่าย อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่ ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลลวดลายพรรณพฤกษา ที่ประดับตกแต่งงานพุทธศิลป์ คือหีบธรรม อาสนา และธรรมมาสน์ภายในวิหาร เป็นงานลวดลายคำ ช่วงอายุพุทธศตวรรษที่ 25 ตอนปลาย ซึ่งไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมซึ่งไม่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

4.2.7. อำเภอดอยสะเก็ด ได้แก่

1) วัดร่องขี้เหล็ก อ.ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ ปรากฏลายหม้อปูลมซึ่งประดับเหนือซุ้มประตูเหนือทางเข้าออกวิหารจำนวน 3 ลาย เทคนิคงานปูนปั้นโดยปั้นเป็นลายเครือดอกโพล์ออกมาจากปากหม้อ ซึ่งไม่สามารถระบุชนิดพันธุ์ไม้ได้ ประดับตกแต่งด้วยการทาสี ระบุปี พ.ศ. 2471 จัดอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 16 ลายหม้อปูลม วัดร่องขี้เหล็ก อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

2) วัดดอยสะเก็ด อ.ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระ
ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้ พบแต่ลวดลายพรรณพฤกษา ที่ประดับตกแต่งงานพุทธศิลป์
ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ที่ส่วนใหญ่เป็นลวดลายประดิษฐ์

4.2.8. อำเภอสันทราย ได้แก่

1) วัดแท่นผาหลวง อ.สันทราย จ. เชียงใหม่ ปรากฏงานลายคำประดับภายในวิหาร ซึ่ง
ส่วนใหญ่เป็นลวดลายพรรณพฤกษา นอกจากนี้ยังปรากฏลายหม้อปูลงพระประดับวิหาร ด้วย
เทคนิคงานลายคำ โดยเป็นงานทำซ้ำวางเรียงกันเป็นแนวยาว รูปแบบยังคงเป็นดอกบัวโผล่ออก
จากปากหม้อ แต่เริ่มเป็นลักษณะของดอกไม้ประดิษฐ์บ้างแล้ว ซึ่งมีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่
24 ตอนปลาย

ภาพที่ 17 ลายหม้อปูลงพระ วัดแท่นผาหลวง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่

2) วัดป่าแดด อ.สันทราย จ. เชียงใหม่ ไม่ปรากฏลวดลายที่ใช้ได้ในงานวิจัย ส่วนใหญ่
เป็นลวดลายพรรณพฤกษาประกอบกับตัวสัตว์ อายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

3) วัดเมืองซอน อ.สันทราย จ. เชียงใหม่ ปรากฏงานลายคำประดับธรรมมาสน์
ภายในวิหาร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลวดลายพรรณพฤกษาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏ
รูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

4) วัดเมืองเส้น อ.สันทราย จ. เชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่
สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้เนื่องจากได้รับการบูรณะใหม่

5) วัดข้าวแท่นหลวง อ.สันทราย จ. เชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อ
ปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

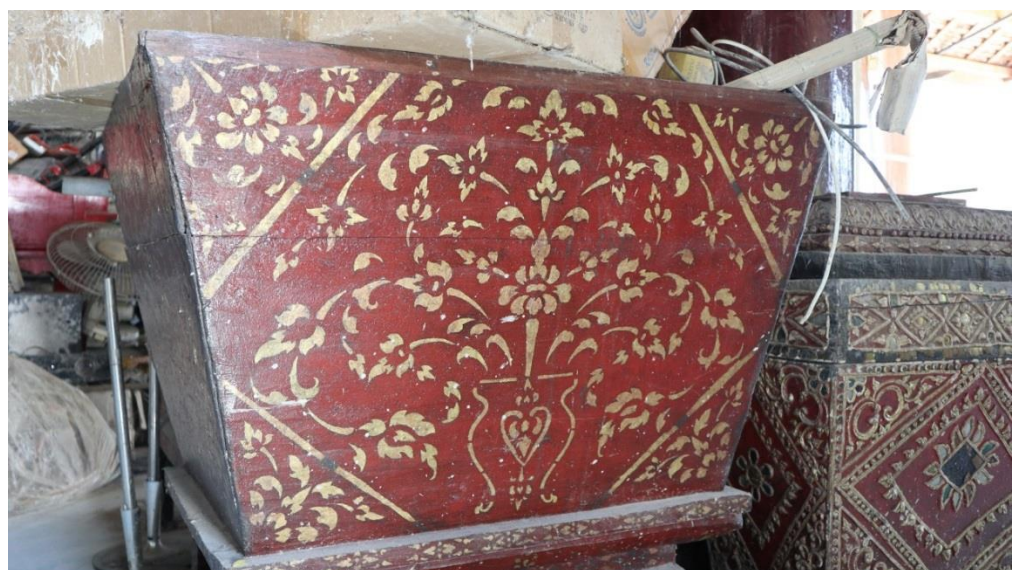
6) วัดเมืองวะ อ.สันทราย จ. เชียงใหม่ ปรากฏงานปูนปั้นบริเวณหอธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลวดลายพรรณพฤกษา และปรากฏลายหม้อปูลงพระระดับหอธรรม ด้วยเทคนิคงานปูนปั้นประดับกระจก ซึ่งมีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ตอนต้น

ภาพที่ 18 ลายหม้อปูลงพระ ระดับหอธรรม วัดเมืองวะ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่

7) วัดแม่แก้ดหลวง อ.สันทราย จ. เชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลวดลายพรรณพฤกษาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

8) วัดแม่คาว อ.สันทราย จ. เชียงใหม่ ปรากฏลายหม้อปูลงพระประดับหีบธรรมเป็นลายประดิษฐ์ ซึ่งอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 19 ลายหม้อปูลงพระประดับหีบธรรม วัดแม่คาว อ.สันทราย จ. เชียงใหม่

4.2.9. อำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้แก่

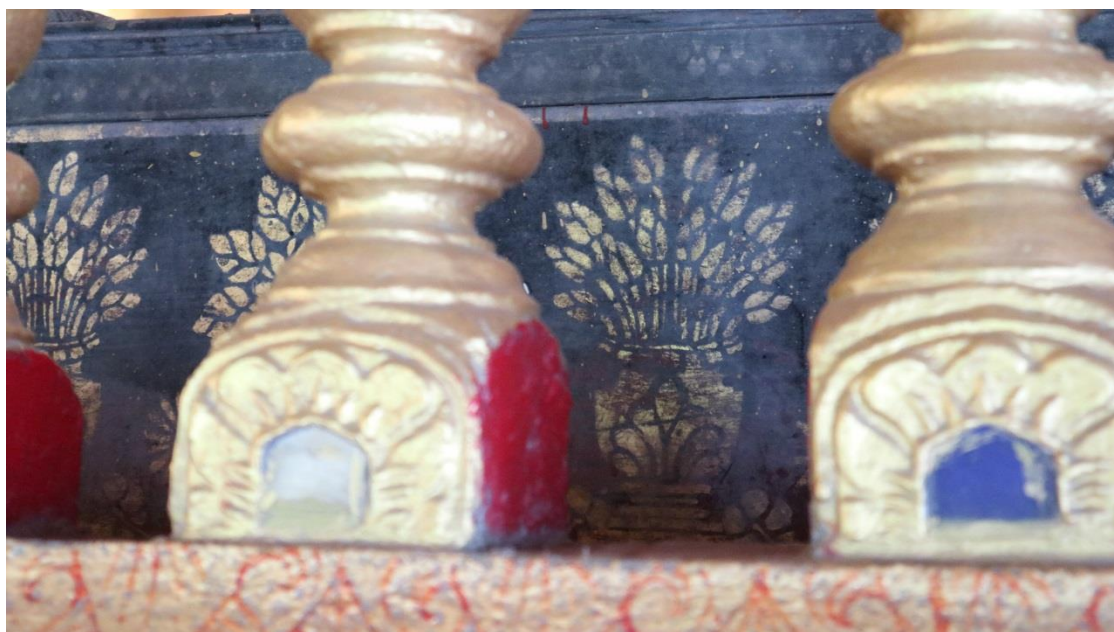
1) วัดอุโบสถ ต.แม่เหียะ บันทึกภาพถ่ายงานไม้แกะสลักบริเวณหน้าบัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลายพรรณพฤกษา ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัยได้

2) วัดป่าจี้ ต.แม่เหียะ บันทึกภาพถ่ายงานไม้แกะสลักและงานปูนปั้นบริเวณหน้าบัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลายพรรณพฤกษาเช่นกัน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัยได้

3) วัดพระธาตุตุ๋นคำ ตำบลแม่เหียะ ภายในปรากฏงานลายคำ และเป็นลวดลายพรรณพฤกษาทั่วไป ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัยได้

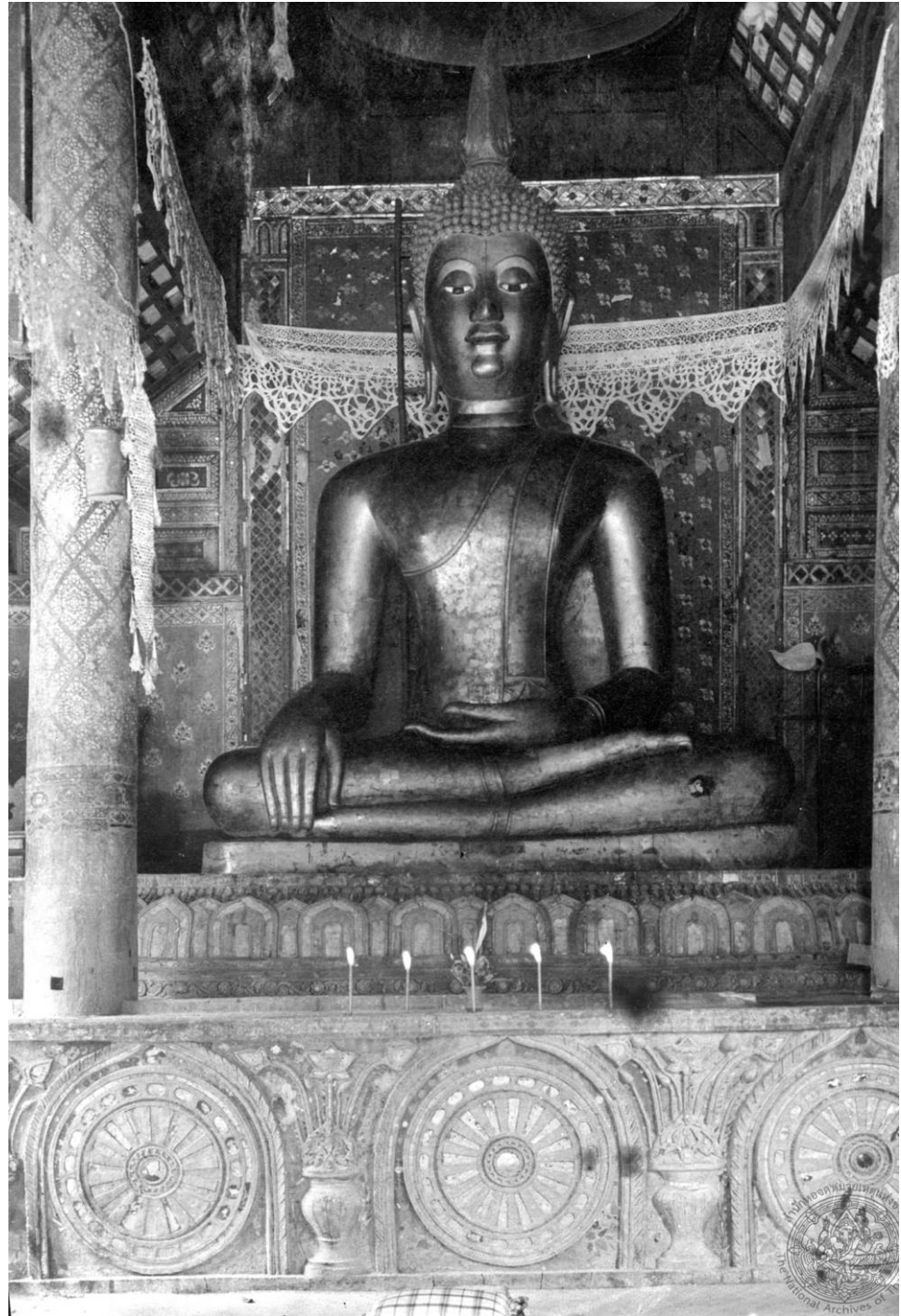
4) วัดเจ็ดยอด หรือวัดโพธารามวิหาร ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลงานปูนปั้นโบราณลวดลายพรรณพฤกษา ประดับตกแต่งวิหาร พบว่าลวดลายดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากลายดอกโบตั๋นศิลปะจากจีน ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ลงมา ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัยได้

5) วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายหม้อปูลง ประดับที่พระอุโบสถ เทคนิคงานลายคำ โดยสามารถระบุได้ว่าเป็นภาพบัวประทุม และบัวอุบล ได้อย่างชัดเจน ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ลงมา

ภาพที่ 20 ลวดลายหม้อปูลง วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ยังพบการประดับลวดลายหม้อดอกเพื่อสักการบูชาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นในตำแหน่งแท่นแก้วจากหลังพระประธาน ด้วยลวดลายหม้อดอกปูนฉาบฉวยตัวอย่างภาพถ่ายโบราณพระเจ้าแก้วดี้อ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ที่แท่นแก้วมีการประดับลายหม้อดอกเทคนิคปูนปั้นเพื่อพุทธบูชา ซึ่งปัจจุบันได้ถูกเปลี่ยนไปแล้วคงเหลือไว้ซึ่งภาพถ่ายโบราณเป็นหลักฐาน

ภาพที่ 21 ภาพถ่ายโบราณพระเจ้าแก้วดี้อ วัดสวนดอก ปรางค์การประดับลวดลายปูนปั้นลายหม้อดอก
ที่มา: สำนักหอสมุดแห่งชาติ

6) วัดป่าแดง ตำบลลู่เทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เจดีย์วัดป่าแดงหลวงร้างเป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน สร้างขึ้นในปีพ.ศ. 1990 โดยพญาติโลกราช ลักษณะประกอบของเจดีย์มีความสัมพันธ์กับเจดีย์ช้างล้อมศรีสัชนาลัย ประกอบด้วยฐานเชิงทรงสี่เหลี่ยมซ้อนกันสองชั้นแล้วเคยปรากฏรูปปั้นช้างล้อมองค์เจดีย์ ลำตัวของช้างเหล่านั้นติดกับติดกับฐานเชิงทรงสี่เหลี่ยมแต่ปัจจุบันชำรุดหลุดร่วงไปหมดแล้ว ถัดจากฐานช้างล้อมเป็นฐานทรงแท่งรูปสี่เหลี่ยมยกสูง เจาะเป็นช่องซุ้มจรนำเป็นกรอบวงโค้งลักษณะคล้ายกรอบซุ้มหน้านางในศิลปะสุโขทัย โดยที่ช่องซุ้มนี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโดยรอบทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 5 ซุ้ม รวม 20 ซุ้ม ซึ่งมีลักษณะคล้ายกรอบซุ้มหน้านางในศิลปะสุโขทัยที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะลังกาซึ่งอิทธิพลของเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย อาจเข้ามาในล้านนาตั้งแต่การเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสุมนเถระ พ.ศ. 1912 ซึ่งปรากฏลวดลายปูนปั้นพรรณพฤกษาที่สวยงาม จัดเป็นช่วงยุคทองของล้านนา โดยไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

7) วัดอุโมงค์ ตำบลลู่เทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เก็บบันทึกภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดอุโมงค์ในส่วนที่เหลือหลักฐานเห็นในปัจจุบันอยู่บริเวณเพดานโค้งภายในอุโมงค์ ตัวอุโมงค์ตั้งอยู่บริเวณต่อเนื่องกับเจดีย์ทางทิศเหนือ โดยหันทางเข้าหลักไปยังทิศตะวันออก จำนวน 3 อุโมงค์ ภายในภาพหลักฐานจิตรกรรมฝาผนังในอุโมงค์มีสภาพลบเลือนไปมาก ถือเป็นจิตรกรรมฝาผนังอันเก่าแก่ของศิลปะล้านนาซึ่งมีอายุกว่า 500 ปี โดยการสำรวจครั้งนี้ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

8) วัดรำเปิง ตำบลลู่เทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับโครงสร้างภายในวิหารด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา โดยไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

9) วัดโลกโมฬี ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลงานปูนปั้นโบราณลวดลายพรรณพฤกษาประดับตกแต่งซุ้มจรนำ บนเจดีย์ทรงปราสาท พบว่าลวดลายดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากลายดอกโบตั้นศิลปะจากจีน ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 โดยไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

10) วัดศรีภูมิ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับโครงสร้างภายในวิหารด้วยเทคนิคงานลายคำ มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา โดยไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

11) วัดชมพู ตำบลช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับโครงสร้างภายในวิหารด้วยเทคนิคงานลายคำ โดยไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

12) วัดช้างเผือก ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับโครงสร้างภายในวิหารด้วยเทคนิคงานลายคำ โดยไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

13) วัดอุ่มทรายคำ ตำบลช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับโครงสร้างภายในวิหารด้วยเทคนิคงานลายคำ มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา โดยไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

14) วัดดัมภักย์ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

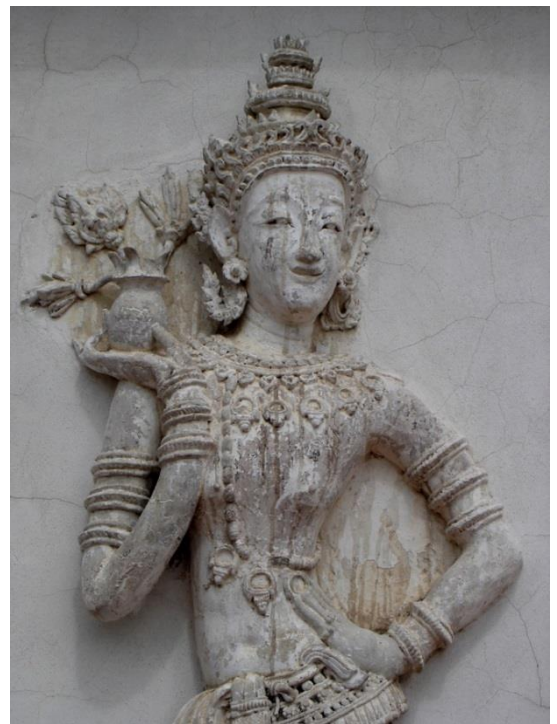
15) วัดพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะประดับหน้าบันวิหาร ด้วยเทคนิคงานไม้แกะ และลายหม้อปुरुณฆฏะ ประดับเหนือซุ้มประตูเหนือทางเข้าออกวิหารจำนวน 5 ลาย เทคนิคงานปูนปั้นโดยปั้นเป็นลายเครือดอกโพล์ออกมาจากปากหม้อ เป็นลักษณะลายดอกบัว ลายดอกกุหลาบในหม้อแจกันมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา

ภาพที่ 22 ลายแจกันหม้อดอกประดับหน้าบันวิหาร วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากวิหารแล้ว ยังปรากฏลายหม้อปูรณฆฏะบนหอธรรมอีกด้วย สร้างขึ้นในสมัย
พระเมืองแก้ว ประมาณ พ.ศ. 2040 เคยได้รับการบูรณะซ่อมแซมในสมัยพระเจ้ากาวิโรรสสุริ
ยวงศ์ (พ.ศ.2397 – 2413) และอีกครั้งหนึ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ประพาสเมืองเชียงใหม่ ปี พ.ศ.2469

ลักษณะเป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า 2 ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นไม้ มุง
หลังคากระเบื้องดินเผาหันหน้าไปทางตะวันออก บันไดทางขึ้นด้านหน้าเป็นรูปมกรคายสิงห์บน
แท่นข้างละ 1 ตัว ชุ่มประตูทางเข้าในส่วนหน้าบันเป็นบุษบกซ้อนกัน 5 ชั้น แกะสลักลวดลาย
ปูนปั้นพรรณพฤษพา พญานาคและประดับกระจกสี สร้างเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ผนังด้าน
นอกประดับด้วยทวยเทพปูนปั้น ทำเป็นรูปเทพพนมยืนเทินหม้อดอก บ้างก็เหาะประดับอยู่
โดยรอบ ประมาณ พ.ศ. 2476 เจ้าแก้วนรวิทย์ได้ซ่อมแซมขึ้นใหม่ที่ฐานหอไตรปั้นเป็นลายลูกฟัก
ลดบัว ภายในประดับด้วยรูปสลัตรีหิมพานต์ เช่น นางเงือกมีปีก คชสีห์มีปีก กิเลน เป็นต้น และมี
ลายประจำยาลักษณะคล้ายลายสมัยราชวงศ์หมิงของจีน รวมถึงลายหม้อดอกประดับบน
ขอบหน้าต่างที่มีความสวยงาม

ภาพที่ 23-24 ลวดลายปูนปั้นภาพเทวดาชุมนุมและลายหม้อดอก
ประดับที่หอไตร วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 25 ลวดลายหม้อปูลมพะณะ ประดับที่หอไตร วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

16) วัดปราสาท ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับโครงสร้างภายในวิหารด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ลงมา ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมพะณะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

17) วัดผาบ่อง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นลวดลายประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมพะณะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

18) วัดศรีเกิด ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายหม้อปูลมพะณะประดับหน้าอุโบสถ เทคนิคงานลายคำ เป็นลายดอกบัวโผล่ออกมาจากปากหม้อ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

19) วัดทุ่งยู ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับหน้าบันวิหารด้วยเทคนิคงานปั้นรักกระแฉะ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ลงมา ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมพะณะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

20) วัดชัยพระเกียรติ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายหม้อปูลมพะณะประดับที่บิณฑบาต เทคนิคงานลายคำ เป็นลายดอกบัวประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากหม้อ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

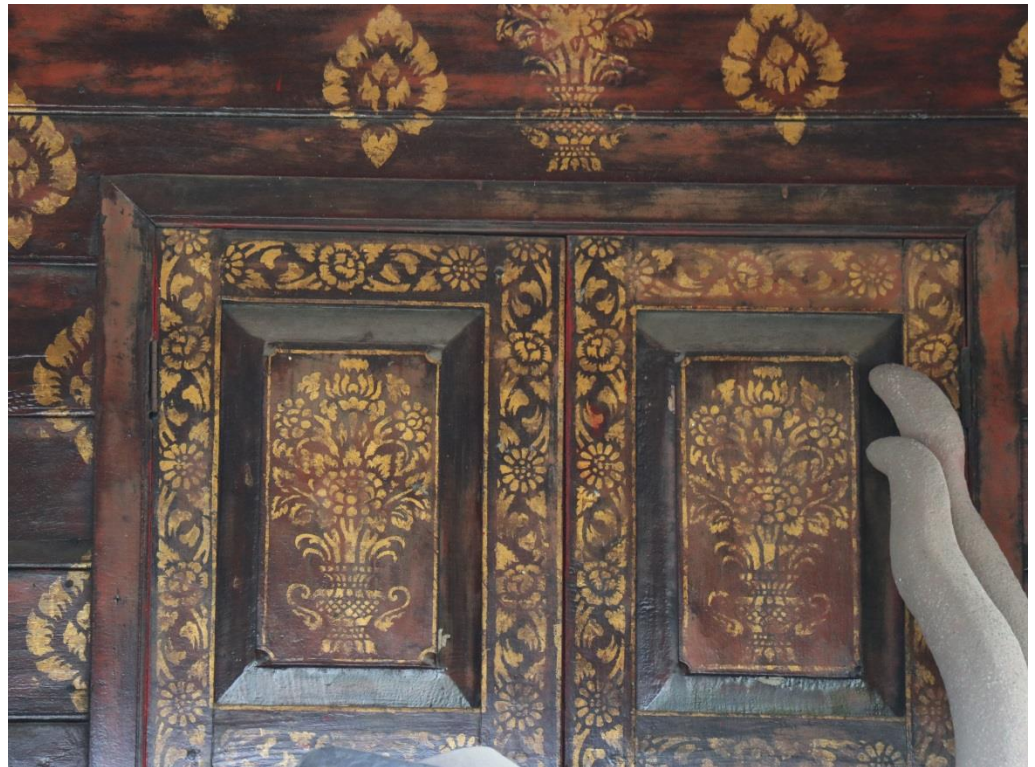
21) วัดลำภา ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับหน้าบันวิหารด้วยเทคนิคงานปั้นรักกระแหนะ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

22) วัดอุโมงค์เถรจันทร์ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

23) วัดดวงดี ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

24) วัดบ้านปิน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยได้

25) วัดหมื่นล้าน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะประดับหอไตรด้วยเทคนิคงานลายคำ เป็นลายดอกโพล้อออกมาจากปากหม้อซึ่งเป็นลวดลายประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 26 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ประดับที่หอไตร วัดหมื่นล้าน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

26) วัดดอกเอื้อง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

27) วัดดอกคำ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับหีบธรรม ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

28) วัดพันอ้น ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงหมู่ประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคลายรดน้ำ ซึ่งลวดลายดังกล่าวได้รับอิทธิพลจีน ที่ที่
ลักษณะเป็นไม้คล้ายดอกโบตั๋น โผล่ออกมาจากปากแจกัน มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธ
ศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 27 ลวดลายหม้อปูลงหมู่ประดับหีบธรรม วัดพันอ้น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

29) วัดมณเฑียร ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณ
พฤกษาประดับอาสนา ด้วยเทคนิคลายรดน้ำ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่
ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงหมู่ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

30) วัดควนคำม้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลาย
หม้อปูลงหมู่ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

31) วัดหม้อคำตวง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปูลงหมู่ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

32) วัดเชียงมั่น ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายลวดลาย
หม้อปูลงหมู่ประดับธรรมมาสน์ ด้วยเทคนิคลายรดน้ำ ซึ่งลวดลายดังกล่าวได้รับอิทธิพล
รัตนโกสินทร์ ที่ที่ลักษณะเป็นดอกพุทตาล โผล่ออกมาจากปากหม้อ และลายหม้อปูลงหมู่
ประดับห่อไตร ด้วยเทคนิคลายคำ มีลักษณะเป็นดอกบัวประดิษฐ์ โผล่ออกมาจากปากแจกัน
ทรงสูง ซึ่งทั้งสองลายมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

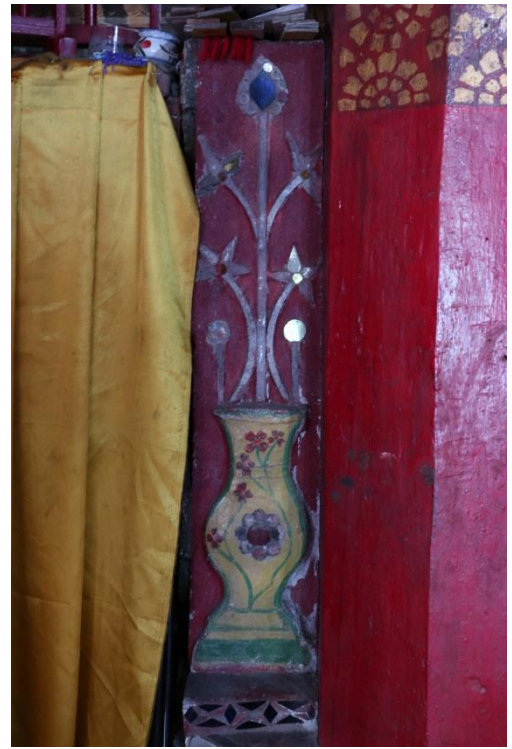

ภาพที่ 28 ลวดลายหม้อปูลงพระระดับธรรมมาสน์ วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 29 ลวดลายหม้อปูลงพระระดับหอไตรวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่

33) วัดเชียงยืน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายลวดลายหม้อปुरुณฆฏะประดับฐานพระประธานในวิหาร ด้วยเทคนิคงานประดับกระจกสี ซึ่งลวดลายมีลักษณะเป็นดอกประดิษฐ์ไม่สามารถระบายสีได้ โผล่ออกมาจากปากแจกันทรงสูง ซึ่งทั้งสองลายมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 30-31 หม้อปुरुณฆฏะประดับฐานพระในวิหาร วัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

34) วัดนันทาราม ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

35) วัดหมื่นสาร ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

36) วัดศรีสุพรรณ ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

37) วัดพ่อนสร้อย ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

38) วัดช้างเผือก ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

39) วัดเจ็ดลิน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏลวดลายที่ใช้ได้ในงานวิจัย เนื่องจากเป็นลวดลายประดิษฐ์แบบใหม่

40) วัดเจดีย์หลวง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคลายคำ ซึ่งลวดลายดังกล่าวมี ลักษณะเป็นลายเครือดอกบัว โผล่ออกมาจากปากหม้อ จะมีจารึกถึงผู้สร้างและปีที่สร้างที่ ชัดเจน

ภาพที่ 32 หม้อปुरुณฆฏะประดับหีบธรรม วัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เมื่อถอดจารึกออกมาแล้ว พบว่าหีบธรรมใบดังกล่าวสร้างขึ้นในปีพ.ศ. 2348 จึงถือเป็น ตัวอย่างลายหม้อดอกที่เกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ได้อย่างชัดเจน ดังจารึกความว่า

“... นายน้อยมหาวงค์แลนายน้อยตะนะแลทั้งมวรทั้ง(คร).... มังคละวุฒิ กาลานะกาลัง ... จุฬสักราชได้ ๑๑๖๗ ตัว ปลีดับเร็ว เดือน ๓ ออก ๔ ค่ำ วัน ๖ ได้หื้อทานถึงที่แล้ว ปถมะมูล ลัทธิหามายมีแม่เจ้าตุ่นแก้วเปนเค้าแล...ชุนคน แลเจ้าคำคง แลนาเรือนคำ แลนายหนานชัตติยะ ภริยาชื่อนางบัวไซ แลนายจอม...ภริยาชื่อนางแสงชอย แลนาง...แลนายหนานสุริยะเปนผู้ ช่างริสนา ภริยาชื่อนางแก้วคันธาก็เปนลัทธิ...ชาวเรือนชุนคน...”

ผู้แปล : วีรศักดิ์ ของเดิม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

41) วัดหื่นตุม ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบ ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

42) วัดทรายมูลเมือง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

43) วัดทรายมูลพม่า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

44) วัดลุ่มช้าง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลาย
หม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

45) วัดอุปกุด ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลาย
หม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

46) วัดแสนฟาง ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณ
พฤกษาประดับหน้าบัน ด้วยเทคนิคงานไม้แกะลายพรรณพฤกษานานาชนิด และลายพรรณ
พฤกษาประดับโดยรอบวิหาร เทคนิคปูนปั้น มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่
ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

47) วัดบุปพาราม ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

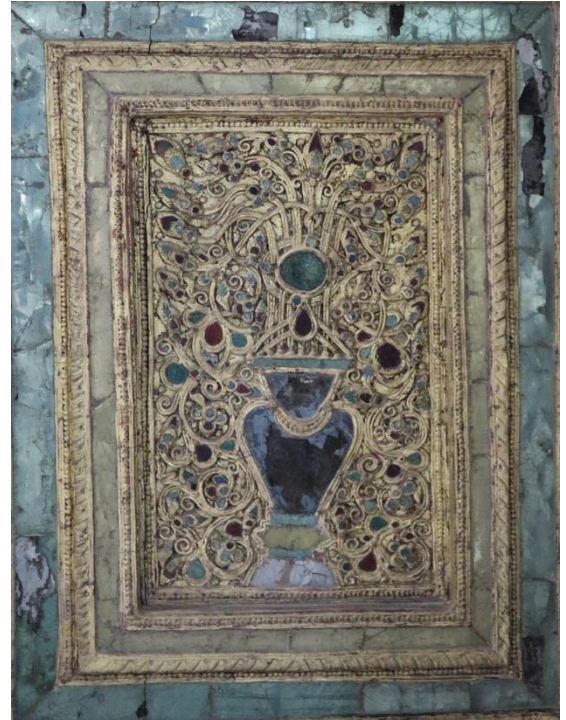
48) วัดเซตวัน ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

49) วัดมหาวัน ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏลวดลายพรรณ
พฤกษาประดับหน้าบันวิหาร และลายหม้อปुरुณฆฏะ เทคนิคปูนปั้น ประดับเจดีย์ มีอายุ
ประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 33 หม้อปुरुณฆฏะประดับมุมเจดีย์ วัดมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

50) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ปรากฏลวดลายหม้อปูลมขมูะ ประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานปั้นรักกระหนะประดับ
กระจกจีน ซึ่งลวดลายดังกล่าวมีลักษณะเป็นลายเครือดอกบัวประดิษฐ์ โผล่ออกมาจากปาก
หม้อ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่24 จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 34-35 หม้อปูลมขมูะ ประดับหีบธรรม จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่

4.3 ลวดลายหม้อปูลมพญะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดลำพูน

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าวัดในเขตจังหวัดลำพูน มีแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจ 19 แหล่งข้อมูล โดยคัดเลือกจากวัดที่มีอาคารศาสนสถานโบราณ อายุ 70 ปี ขึ้นไป และวัดที่ยังปรากฏงานพุทธศิลป์ ที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายพรรณพฤกษา จาก 5 อำเภอ ของจังหวัดลำพูน โดยมีรายละเอียดดังนี้ ดังนี้

4.3.1 อำเภอเมือง ได้แก่

1) วัดพระธาตุหริภุญชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลปรากฏลายหม้อปูลมพญะเทคนิคลายคำประดับหีบธรรม ภายในพิพิธภัณฑ์ของวัดจำนวน 3 ลาย

ภาพที่ 36 ลายหม้อปูลมพญะเทคนิคลายคำประดับหีบธรรม วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

2) วัดประตูป่า ตำบลประตูป่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับโครงสร้างภายในอุโบสถ และหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ ลวดลายหน้าบันอุโบสถ เทคนิคไม้แกะสลักประดับแก้วจีน ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมพญะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

3) วัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายหม้อปูลมพญะประดับหน้าบันอุโบสถโบราณ เทคนิคงานปูนปั้น ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 37 หม้อปูลงหมู่ประดับหน้าบันอุโบสถโบราณ วัดบ้านหลุก อำเภอมือง จังหวัดลำพูน

4)วัดต้นแงะ ตำบลประตูป่า อำเภอมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ปรางค์กลดลายพรรณ
พฤษภา หม้อปูลงหมู่ ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธ
ศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 38 ลายหม้อปูลงหมู่เทคนิคลายคำ ประดับหีบธรรม วัดต้นแงะ จังหวัดลำพูน

5) วัดป่าขาม ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับหน้าบันอุโบสถโบราณ เทคนิคไม้แกะสลักประดับกระจก และลวดลายพรรณพฤกษาประดับธรรมมาสน์ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงที่ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

6) วัดลุ่มช้าง ตำบลประตูป่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาเทคนิคงานปูนปั้นประดับหน้าบันหอไตร หีบธรรมประดับลวดลายพรรณพฤกษาด้วยเทคนิคงานลายคำ และหน้าบันวิหาร เทคนิคไม้แกะสลักประดับกระจก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงที่ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

7) วัดเชียงยืน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงที่ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยเนื่องจากเป็นโบราณสถาน จึงไม่ปรากฏรูปแบบการใช้ลวดลายให้เห็น

8) วัดสันดอนลอม ตำบลในเมือง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงที่ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

4.3.2 อำเภอป่าซาง ได้แก่

1) วัดหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายหม้อปูลงที่ เทคนิคงานลายคำประดับคอสองบริเวณท้องพระเจ้า จำนวน 2 แบบ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 39 ลายหม้อปูลงที่เทคนิคลายคำ วัดหนองเงือก จังหวัดลำพูน

2) วัดป่าซางงาม ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายหม้อ
ปूरณฆฏะ เทคนิคงานปูนปั้นและงานเทคนิคงานลายคำ ระดับหอไตร เป็นลักษณะลาย
ประดิษฐ์ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 40 ลวดลายพूरณฆฏะเทคนิคงานปูนปั้น วัดป่าซางงาม จังหวัดลำพูน

นอกจากนี้ ยังปรากฏลายหม้อปूरณฆฏะ เทคนิคลายคำ ระดับพนักรัตนธรรมมาส
โบราณ ภายในวิหาร เป็นลักษณะลายดอกบัวประดิษฐ์ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธ
ศตวรรษที่ 24

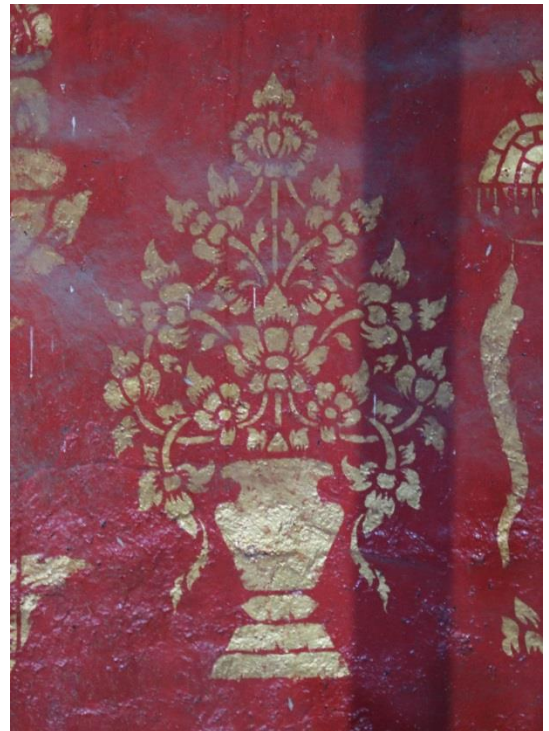

ภาพที่ 41 ลายหม้อปूरณฆฏะ ระดับธรรมมาส วัดป่าซางงาม จังหวัดลำพูน

3) วัดบ้านเรื่อน ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอบำรุง จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษา เทคนิคไม้แกะสลักประดับกระจก บริเวณหน้าบันวิหาร ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัย

4) วัดเกาะกลาง ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอบำรุง จังหวัดลำพูน ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลงานปูนปั้นโบราณลวดลายพรรณพฤกษาประดับเจดีย์ร้าง พบว่าลวดลายดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากลายดอกโบตั๋นศิลปะจากจีน ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัย

5) วัดดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอบำรุง จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายหม้อปูลมที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัย เทคนิคงานปูนปั้นประดับซุ้มประตูหน้าต่างทางเข้าออกวิหาร และฉากหลังพระประธานที่ประดับลวดลายหม้อปูลมด้วยเทคนิคงานลายคำ จำนวน 4 แบบ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ทั้งสิ้น

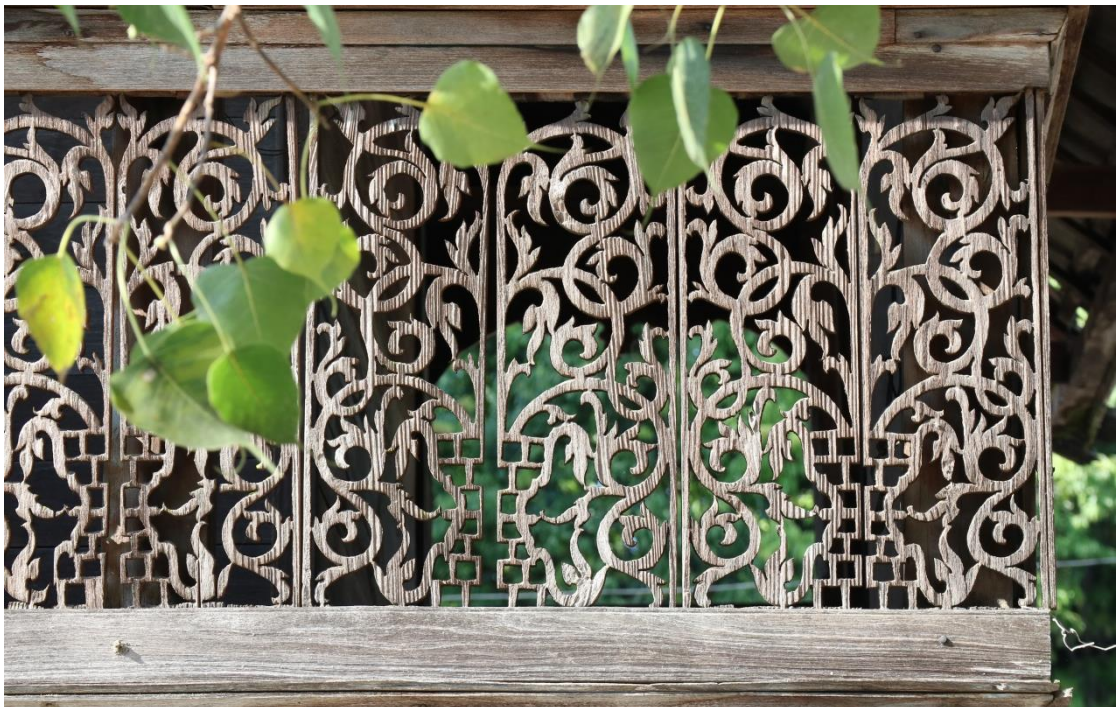

ภาพที่ 42-43 ลายหม้อปูลม วัดดอนหลวง จังหวัดลำพูน

4.3.3 อำเภอบ้านไผ่ ได้แก่

1) วัดกุ๊วขาว ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษา เทคนิคงานลายคำ ระดับเสาววิหาร ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 และ ปรากฏงานประติมากรรมหม้อดอกปูลมพญาลอยตัว ระดับมุกเจดีย์

2) วัดดงถาชี ปรากฏลวดลายหม้อบุรณภู เทคนิควางลายคำระดับหีบธรรม จำนวน 3 ลาย และปรากฏลวดลายหม้อบุรณภู เทคนิควางลายคำระดับหีบธรรม จำนวน 1

ภาพที่ 44-45 ลายหม้อบุรณภู วัดดงถาชี จังหวัดลำพูน

3) วัดบ้านโสังหลวง อำเภอบ้านโสัง จังหวัดลำพูน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงหมู่ที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัย

4) วัดป่าปวย อำเภอบ้านโสัง จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายหม้อปูลงหมู่ ลักษณะเป็นลายประดิษฐ์ เทคนิคงานฉลุลายไม้ ประดับห่อธรรม จำนวน 3 ลาย

ภาพที่ 46 ลายหม้อปูลงหมู่ วัดป่าปวย จังหวัดลำพูน

4.3.4 อำเภอบ้านธิ ได้แก่

1) วัดกู่ปาลาน ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับกุโบรารณซึ่งเป็นเจดีย์ขนาดเล็กศิลปะแบบล้านนา มีรูปทรงเป็นแบบลายปูนปั้นประดับตามเหลี่ยมมุมของตัวกู่มีซุ้มโขง เหนือซุ้มลายปูนปั้นประดับลายเถาวัลย์วิจิตรสวยงามมาก ในซุ้มด้านบนมีลายปูนปั้นประดับเป็นลายที่แตกต่างกันด้านที่หันไปทางทิศตะวันออกเป็นรูปเสมาธรรมจักร ซึ่งจะมีซุ้มโสังเข้าไปในตัวสถาปัตยกรรม สันนิษฐานว่าคงจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมาก่อน

กู่ปาลานสันนิษฐานว่าได้สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 1920 เป็นโบราณสถาน ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน มีโบราณสถานสำคัญเก่าแก่ก่ออาคารทรงมณฑป (กู่) เป็นอิฐฉาบปูน ลานชั้นแรกเป็นฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยม ถัดไปเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ มีประติมากรรมปูนปั้นลวดลายพรรณพฤกษา ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงหมู่ที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัย

4.3.5 อำเภอมะนัง

1) วัดท่าชุมเงิน ตำบลท่าชุมเงิน อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษา เทคนิคไม้แกะสลักประดับกระจกบริเวณหน้าบันวิหาร และลายหม้อปูลมภูฏาน เทคนิคงานลายคำประดับฉากหลังพระประธานจำนวน 3 ลาย ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 และงานปูนลายเครื่องเงิน ลายหม้อปูลมภูฏานประดับข้างจ้อยม้าจ้อย เครื่องใช้ในพิธีกรรมตั้งธรรมหลวง

ภาพที่ 47-49 ลายหม้อปูลมภูฏาน วัดท่าชุมเงิน จังหวัดลำพูน

4.4 ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดลำปาง

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าวัดในเขตจังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ที่มีแหล่งข้อมูลมากที่สุด โดยรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะมีช่วงอายุที่แตกต่างกันไป จนสามารถแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของลวดลายได้อย่างน่าสนใจ โดยแหล่งข้อมูลทั้งหมดจำนวน 129 แหล่งข้อมูล โดยคัดเลือกจากวัดที่มีอาคารศาสนสถานโบราณ ที่มีอายุ 70 ปี ขึ้นไป และวัดที่ยังปรากฏงานพุทธศิลป์ ที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ จาก 13 อำเภอ ของจังหวัดลำปาง โดยมีรายละเอียดดังนี้ ดังนี้

4.4.1 อำเภอเมือง ได้แก่

1) วัดกล้วยหลวง ตำบลกล้วยแพะ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับธรรมาสน์ ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลวดลายพรรณพฤกษาประดับหน้าบันวิหาร เทคนิคไม้แกะสลักประดับกระจก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

2) วัดชมพูหลวง ตำบลชมพู อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลายหม้อดอกปुरुณฆฏะ และลายเทวดาประทับยืนบนดอกบัว ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานปั้นรักกระหนะ

3) วัดนาก่วมใต้ ตำบลชมพู อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลายหม้อปुरुณฆฏะ ลักษณะลายดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากหม้อดอก ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ จำนวน 3 ลาย

4) วัดลำปางกลางตก ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลายหม้อปुरुณฆฏะ ลักษณะลายดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากหม้อดอก เทคนิคงานฉลุลายโลหะประดับแท่นแก้ว

ภาพที่ 50 งานฉลุลายโลหะประดับแท่นแก้ว วัดลำปางกลางตก จังหวัดลำปาง

5) วัดศรีหมวดเกล้า ตำบลชมพู อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลายหม้อ
ปูลมพญะ ลักษณะลายดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากหม้อดอก ประดับหีบธรรมด้วย
เทคนิคงานลายคำ จำนวน 1 ลาย

6) วัดต้นธงชัย ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลมพญะ ประดับหีบธรรม ลักษณะลายดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากหม้อดอก ด้วย
เทคนิคงานลายคำ จำนวน 3 ลาย

ภาพที่ 51 ลายหม้อปูลมพญะ ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ วัดต้นธงชัย จังหวัดลำปาง

7) วัดพระเจ้าทันใจ ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลาย
หม้อปูลมพญะ ประดับมุมเจดีย์ ซึ่งสร้างด้วยเทคนิคปูนปั้นลอยตัว ศิลปะแบบพม่า-ไทใหญ่ ถือเป็น
เป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่สามารถนำมาเปรียบเทียบให้เห็นพัฒนาการของลวดลายได้

8) วัดวังหม้อ ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปูลมพญะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

9) วัดช้างเผือก ตำบลทุ่งฝาย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปูลมพญะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

10) วัดสาหลวง ตำบลบ้านสา อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลมพญะ ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นลายดอกไม้ประดิษฐ์ไหลออกมา
จากปากหม้อ ซึ่งไม่สามารถระบายสยายพันธุ์ได้ มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

11) วัดพระธาตุเสด็จ ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลาย
หม้อปูลมพญะ ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ

12) วัดม่อนกระติง ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลาย
หม้อปูลมพญะ ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานปูนปั้นประดับกระจก ลักษณะเป็นลาย
ดอกไม้ประดิษฐ์ไหลออกมาจากปากหม้อ ซึ่งไม่สามารถระบายสยายพันธุ์ได้ ศิลปะแบบพม่า-ไท
ใหญ่ มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 52 ลวดลายหม้อปูลมพญะ ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานปูนปั้นประดับกระจก วัดม่อนกระติง จังหวัดลำปาง

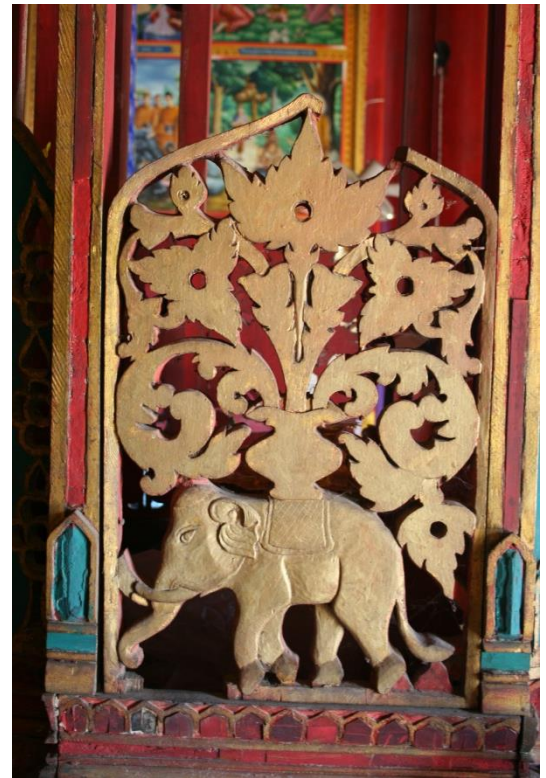
13) วัดทุ่งใจ ตำบลบ้านคำ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลมพญะ ประดับหน้าบันปีกนกวิหาร ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลักลักษณะเป็นลายเครือดอกไม้
ประดิษฐ์ไหลออกมาจากปากหม้อ ซึ่งไม่สามารถระบายสยายพันธุ์ได้ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธ
ศตวรรษที่ 25

14) วัดบ้านสัก ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลาย
หม้อปูลมพญะ ในงานภาพตุ้ด่างธรรม เทคนิคงานจิตรกรรมเขียนสีฝุ่นบนผืนผ้า ในตอนระ

มาลัยปลาย ฉากพระมาลัยไปไหว้พระธาตุเกตแก้วจุฬามณี โดยในภาพมีหม้อปูลงฆฏะตั้งบูชา พระธาตุอยู่ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

15) วัดทุ่งม่านเหนือ ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงฆฏะ ประดับหีบธรรมที่ลักษณะเป็นลายเครือดอกไม้ประดิษฐ์ไหลออกมาจากปากหม้อ ซึ่งไม่สามารถระบายนูนสายพันธุ์ได้ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

16) วัดทุ่งม่านใต้ ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงฆฏะประดับธรรมมาสน์ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลัก วางเทินบนสัตว์ต่างๆ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 53-54 ลวดลายหม้อปูลงฆฏะ ประดับธรรมมาสน์ วัดทุ่งม่านใต้ จังหวัดลำปาง

17) วัดหนองร่อง ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

18) วัดบ้านผึ้ง ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

19) วัดบ้านเป้า ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงฆฏะ ประดับหีบธรรมที่ลักษณะเป็นลายเครือดอกไม้ประดิษฐ์ไหลออกมาจากปากหม้อ ซึ่งไม่สามารถระบายนูนสายพันธุ์ได้ มีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

20) วัดท่าซัว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงพระ ด้วยเทคนิคงานลายคำ และภาพหม้อปูลงพระ ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลัก ประดับ
ธรรมาสน์ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

21) วัดบ้านเอื้อม ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลาย
หม้อปูลงพระ ในงานภาพตุ้ดต่างธรรม เทคนิคงานจิตรกรรมเขียนสีฝุ่นบนผืนผ้า ในตอนระ
มาลัยปลาย ฉากพระมาลัยไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี โดยในภาพมีหม้อปูลงพระตั้งบูชา
พระธาตุอยู่ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

22) วัดสบเพื่อง ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงพระ ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลักประดับธรรมาสน์ มีลักษณะเป็นรูปดอกบัวตูมและดอกบัว
บาน โผล่ออกมาจากปากหม้อ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

23) วัดปางแสนทอง ตำบลปางแสนทอง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวด
ลายหม้อปูลงพระ ประดับที่บธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์
โผล่ออกมาจากปากหม้อ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 55 ลายหม้อปูลงพระ ประดับที่บธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ วัดปางแสนทอง จังหวัดลำปาง

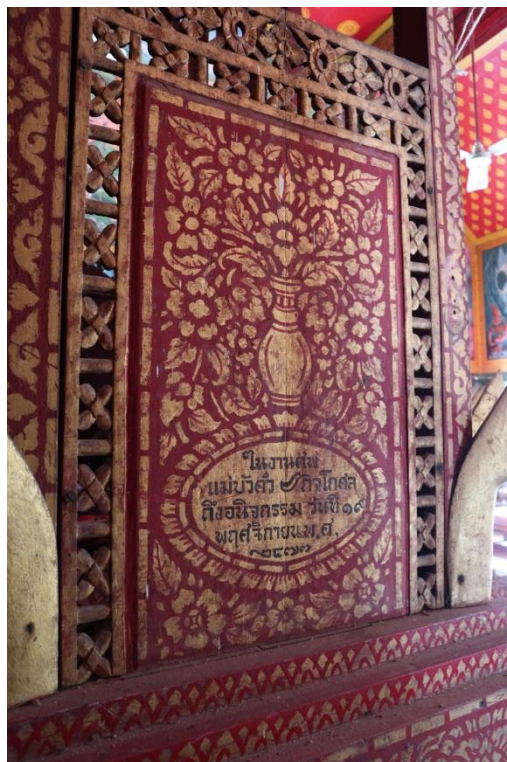
24) วัดปากกล้วย ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระ ประดับธรรมาสน์ด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากหม้อ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

25) วัดป่าตันกุ่มเมือง ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

26) วัดลำปางกลางตะวันออก ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายลายหม้อปูลงพระ ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากหม้อ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

27) วัดป่าฝาง ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระ ประดับมูมเจติย์ ซึ่งสร้างด้วยเทคนิคปูนปั้นลอยตัว และลวดลายหม้อปูลงพระ ปูนปั้นประดับซุ้มอุโบสถ ศิลปะแบบพม่า-ไทใหญ่ ถือเป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่สามารถนำมาเปรียบเทียบให้เห็นพัฒนาการของลวดลายได้

28) วัดพระบาท ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระ ประดับธรรมาสน์ด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากแจกันทรงสูง ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 26 และลายหม้อปูลงพระ ประดับมูมเจติย์ ซึ่งสร้างด้วยเทคนิคปูนปั้นลอยตัว ศิลปะแบบพม่า-ไทใหญ่ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 56 ลายหม้อปูลงพระ วัดพระบาท จังหวัดลำปาง

29) วัดม่อนจำศีล ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงฆฏะ ประดับผ้าเพดานจองวิหารด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์
โผล่ออกมาจากปากหม้อ ศิลปะแบบพม่า-ไทใหญ่ และลายหม้อปูลงฆฏะลอยตัว ประดับมุม
เจดีย์ ซึ่งสร้างด้วยเทคนิคปูนปั้น ศิลปะแบบพม่า-ไทใหญ่ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธ
ศตวรรษที่ 25

30) วัดม่อนสัณฐาน หรือวัดม่อนปู่ยักษ์ ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
ปรากฏลายหม้อปูลงฆฏะลอยตัว ประดับมุมเจดีย์ ซึ่งสร้างด้วยเทคนิคปูนปั้น ลายหม้อ
ปูลงฆฏะ ประดับผ้าเพดานจองวิหารด้วยเทคนิคงานลายคำและปรากฏลวดลายหม้อปูลงฆฏะ
ประดับซุ้มทางเข้าอุโบสถด้วยเทคนิคงานปูนปั้นประดับกระจกสี ซึ่งทั้งหมดเป็นงานศิลปะแบบ
พม่า-ไทใหญ่ มีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 57 ลายหม้อปูลงฆฏะ ประดับซุ้มทางเข้าอุโบสถวัดม่อนสัณฐาน จังหวัดลำปาง

31) วัดศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงฆฏะ ประดับบานประตูทางเข้าอุโบสถด้วยเทคนิคงานลายคำ ประดับซุ้มประตูโขง และ
ทางเข้าจองวิหารตึกด้วยเทคนิคงานปูนปั้นประดับกระจกสี

32) วัดเขาแก้ว ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อ
ปูลงฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

33) วัดตันต่อง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อ
ปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

34) วัดม่อนศรีชัย ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลาย
หม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

35) วัดช้างแต่้ม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

36) วัดดอกบัว ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลาย
หม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

37) วัดดอกพรวัว ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

38) วัดนางเหลียว ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

39) วัดปงสนุกใต้ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงพระพุทธรูป ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

40) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงพระพุทธรูป ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ และประดับงานศิลปกรรมภายในวัด จำนวน
6 ลาย ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 58 ลายช้างยืนหม้อดอกบัว วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง

41) วัดประตู่ต้นผึ้ง ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

42) วัดประตู่ป่อง ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูป ประดับเสาวิหาร แฉกคอสอง และใต้จั่วหลังคา ด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากหม้อ จำนวน 6 ลาย ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24

43) วัดศรีบุญโยง ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

44) วัดศรีล้อมตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

45) วัดแสงเมืองมา ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูป ประดับหน้าบันวิหารด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลักประดับกระจกจีน มีลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากหม้อ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 59 ลายหม้อปูลงพระพุทธรูป ประดับหน้าบันวัดแสงเมืองมา จังหวัดลำปาง

46) วัดหัวข่วง ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

47) วัดท่าครวน้อย ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

48) วัดเกาะวาลูการาม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปรากฏภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในวิหารและมณฑปหอพระบาท รูปต้นไม้ขนาดใหญ่แต่ไม่สามารถระบุพันธุ์กรรมได้ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

49) วัดเชียงราย ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

50) วัดน้ำล้อม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปรากฏภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

51) วัดเคตึกเชียงม่วน ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง วัดเคตึกเชียงม่วน ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปประดับที่ปัทมและแผงคอสองในวิหาร ด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ไหลออกมาจากปากหม้อ ซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งจากรัตนโกสินทร์และศิลปะจีน มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 60 ลายหม้อปูลงพระพุทธรูป วัดเคตึกเชียงม่วน จังหวัดลำปาง

52 วัดบุญยืน ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบ ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

53) วัดป่าดัวะ ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบ ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

54) วัดป่ารวก ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ประดับเจดีย์ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้นลอยตัว ศิลปะแบบพม่า-ไทใหญ่ มีอายุประมาณ ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

55) วัดหมื่นกาศ ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ ออกมาจากปากหม้อ และมีช่อดอกเอื้องย้อยออกจากขอบปากหม้อทั้งสองข้าง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในจังหวัดลำปาง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 61 ลายหม้อปुरुณฆฏะ วัดหมื่นกาศ จังหวัดลำปาง

56) วัดเซตวัน ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายปูนปั้นลายเครือเถาล้านนา ที่ได้รับอิทธิพลตัวแบบลายจากศิลปะพม่า หรือลายไบเทค ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

55) วัดสวนดอก ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ ออกมาจากปากหม้อและมีช่อดอกเอื้องย้อยออกจากขอบปากหม้อทั้งสองข้าง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของลายหม้อปुरुณฆฏะ ที่ปรากฏในจังหวัดลำปาง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 62 ลายหม้อปูลมณูญะ วัดสวนดอก จังหวัดลำปาง

4.4.2 อ้าเภอแม่ทะ ได้แก่

1) วัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อ้าเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรางค์ลวดลายหม้อปูลมณูญะ ประดับวิหารน้อย ด้วยเทคนิคงานลายคำ และประดับหีบธรรม มีลักษณะเป็นพุ่มเครือโผล่ ออกมาจากปากหม้อ ไม่สามารถระบายสายพันธุ์ได้ เทคนิคงานเขียนชาดบนพื้นรัก ซึ่งมีอายุ ประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 63 ลายหม้อปูลมณูญะเขียนชาด วัดดอนไฟ จังหวัดลำปาง

2)วัดนากวาง ตำบลดอนไผ่ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงฆฏะประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ และลายหม้อปูลงฆฏะ ประดับหน้าหมอน
ด้วยเทคนิคงานปักผ้า ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

3) วัดนาพาน ตำบลดอนไผ่ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลายหม้อปูลงฆฏะ
ประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มเครือโผล่ออกมาจากปากหม้อ ไม่
สามารถระบุสายพันธุ์ได้ จำนวน 2 ลาย ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

4)วัดบ้านหลุก ตำบลนาครี อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลายหม้อปูลงฆฏะ
ประดับหีบธรรมด้วยเทคนิคงานลายคำ จำนวน 2 ลาย มีลักษณะเป็นพุ่มดอกบัวโผล่ออกมา
จากปากหม้อและมีช่อดอกเอื้องย้อยออกจากขอบปากหม้อทั้งสองข้าง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์หนึ่ง
ของลายหม้อปูลงฆฏะ ที่ปรากฏในจังหวัดลำปาง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 64-65 ลายหม้อปูลงฆฏะ ประดับหีบธรรม วัดบ้านหลุก จังหวัดลำปาง

5)วัดบ้านเหมี้ยง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงฆฏะ ประดับ
พระธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ มีลักษณะเป็นพุ่มไม้ประดิษฐ์ที่ไม่สามารถระบุพันธุ์กรรมได้
โผล่ออกมาจากปากหม้อแจกัน ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

6) วัดศรีอ้วน ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระ
1 ลาย ประดับธรรมาสน์ ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่มไม้ประดิษฐ์ที่ไม่สามารถระบุ
พันธุ์กรรมได้ไหลออกมาจากหม้อแจกัน และลวดลายหม้อปูลงพระ ประดับแผงแลอุโบสถ
โบราณ เทคนิคไม้แกะสลักประดับกระจกจีน จำนวน 1 ลาย ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธ
ศตวรรษที่ 25

7) วัดตอแก้ว ตำบลน้ำใจ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลายหม้อปูลงพระ
ประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ จำนวน 1 ลาย ลักษณะเป็นพุ่มดอกบัวประดิษฐ์ไหล
ออกมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 66 ลายหม้อปูลงพระ ประดับหีบธรรม วัดตอแก้ว จังหวัดลำปาง

8) วัดน้ำใจ ตำบลน้ำใจ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลง
พระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

9) วัดบ้านหนอง ตำบลน้ำใจ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลาย
หม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

10) วัดป่าจำ ตำบลน้ำใจ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลายหม้อปูลงพระประดับ
หีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ จำนวน 1 ลาย และเทคนิคงานเขียนชาดบนพื้นรักจำนวน 1
ลาย ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ไหลออกมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธ
ศตวรรษที่ 25

11)วัดนาคตหลวง ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลายหม้อปูลงพระ ประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ จำนวน 3 ลาย ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ ออกมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 67-68 ลายหม้อปูลงพระ ประดับหีบธรรม วัดนาคตหลวง จังหวัดลำปาง

12)วัดปงหอศาล ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายพรรณ พฤษาประดับหน้าบันวิหาร ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลัก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

13)วัดป่าตันหลวง ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายพรรณ พฤษาประดับซุ้มพนักพิงแท่นประทับ ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลัก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธ ศตวรรษที่ 23 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

4.4.3 อำเภอเกาะคา ได้แก่

1) วัดดอยน้อย ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลาย หม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

2) วัดนางแต่น ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลาย หม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

3) วัดสองแควเหนือ ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบ ลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

4) วัดพระธาตุจอมปิง ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายลายหม้อปูลงบนผนังระดับชั้นธรมาสน์ และทับธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

5) วัดนาгим ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงบนผนังที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

6) วัดศาลาบัวบก ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงบนผนังที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

7) วัดศาลาเม็ง ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงบนผนังที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

8) วัดท่าช้าง ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงบนผนังที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

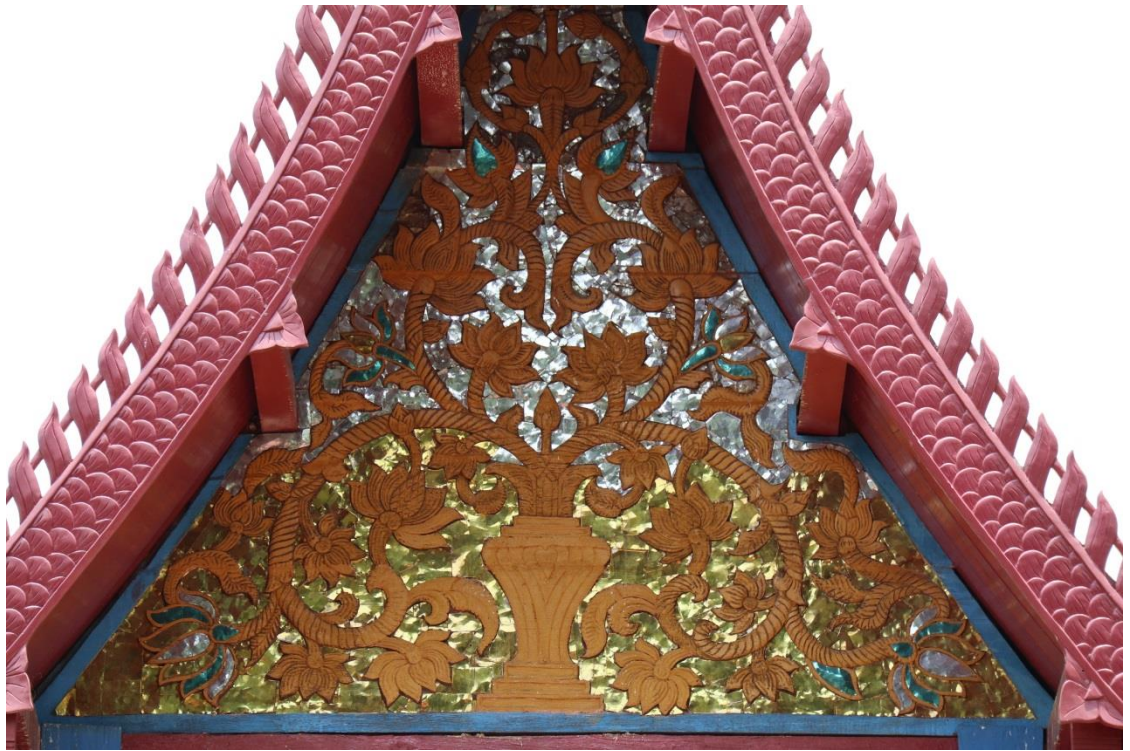
9) วัดท่าผา ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงบนผนังที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

10) วัดนาเวียง ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงบนผนังระดับทับธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้วัดประดิษฐ์ไม่สามารถระบุพันธุ์กรรมได้ โผล่ออกมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 69 ลายหม้อปูลงบนผนังระดับทับธรรม วัดนาเวียง จังหวัดลำปาง

11) วัดนาแสง ตำบลนาแสง อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงฆะ ประดับหน้าบันวิหารด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลักประดับกระจกจีน ลักษณะเป็นพุ่ม
ดอกไม้ประดิษฐ์ไม่สามารถระบุพันธุ์กรรมได้ ใฝ่ล่อออกมาจากปากหม้อดอก นอกจากนี้ยังพบ
ลายหม้อปูลงฆะประดับเสาวิหาร และหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่ม
ดอกไม้ใฝ่ล่อออกมาจากปากหม้อดอก ซึ่งทั้งสองส่วนนี้มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 70 ลายหม้อปูลงฆะ ประดับหน้าบันวิหารวัดนาแสง จังหวัดลำปาง

12) วัดหาดปู้ด้าย ตำบลนาแสง อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบ
ลวดลายหม้อปูลงฆะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

13) วัดศาลาไชย ตำบลศาลา อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลาย
หม้อปูลงฆะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

14) วัดศาลาหลวง ตำบลศาลา อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายลายหม้อ
ปูลงฆะประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ จำนวน 3 ลาย ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้
ประดิษฐ์ใฝ่ล่อออกมาจากปากหม้อดอก ซึ่งทั้งสองส่วนนี้มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 71 ลายหม้อปูลงพระประดับหีบธรรม วัดศาลาลหลวง จังหวัดลำปาง

15) วัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับวิหาร ด้วยเทคนิคงานปูนปั้น จำนวน 3 ลาย ลักษณะเป็นพุ่มดอกบัวประดิษฐ์ไหลออกมาจากปากหม้อดอก ซึ่งทั้งสามลายนี้มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 23

16) วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับอาคารและงานพุทธศิลป์ ด้วยเทคนิคงานปูนปั้น งานไม้แกะสลัก และงานลายคำจำนวน 18 ลาย ซึ่งลักษณะลายมีทั้งพุ่มดอกบัว พุ่มดอกไม้อประดิษฐ์ไหลออกมาจากปากหม้อดอก โดยปรากฏทั้งเทคนิคงานลายคำ งานปูนปั้น และงานไม้แกะสลัก มีอายุตั้งแต่ประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-25 ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่พบลายหม้อดอกปูลงพระมากที่สุดพื้นที่หนึ่ง

17) วัดม้าเหนือ ตำบลลำปางหลวง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับธรรมมาสน์ ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้อประดิษฐ์ไหลออกมาจากปากหม้อดอก มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

18) วัดไชยาทุ่งล้อม ตำบลลำปางหลวง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับฉากหลังพระประธาน ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้อประดิษฐ์วางบนปากหม้อดอก มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

19) วัดนางเหลียว ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบ ลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่ใช้ในงานวิจัย

20) วัดวังพร้าว ตำบลวังพร้าว อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานปั้นรักสมุก ทารักทาชาดแล้วปิดทอง ลักษณะเป็นพุ่มดอกบัวประดิษฐ์ โผล่ช่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 73 ลายหม้อปูลงพระพุทธรูปประดับหีบธรรม วัดวังพร้าว จังหวัดลำปาง

4.4.4 อำเภอห้างฉัตร ได้แก่

1) วัดนาบัว ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปประดับธรรมมาสน์ ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้วัดประดิษฐ์ โผล่ช่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

2) วัดป่าเหียง ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปประดับธรรมมาสน์ ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้วัดประดิษฐ์ โผล่ช่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก และงานจิตรกรรมเขียนสีรูปหม้อปูลงพระพุทธรูปประดับผนังฉากหลังพระประธานในวิหาร มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

3) วัดบ้านเหล่า ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้วัดประดิษฐ์ โผล่ช่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

4) วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปूरณฆฏะประดับภายในวิหารบริเวณฝาผนัง ด้วยเทคนิคงานลายคำจำนวน 12 ลาย ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ โผล่ช่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก เป็นตัวอย่างลายหม้อปूरณฆฏะที่สำคัญ ที่เกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23

ภาพที่ 73 ลายหม้อปूरณฆฏะ วัดปงยางคก จังหวัดลำปาง

4.4.5 อำเภอแจ้ห่ม ได้แก่

1) วัดผาแดงหลวง ตำบลแจ้ห่ม อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปूरณฆฏะ ประดับหีบธรรม เทคนิคงานปั้นรักกระหนะ จำนวน 1 ลาย และลายหม้อปूरณฆฏะประดับธรรมาสน์ เทคนิคงานลายคำจำนวน 1 ลาย ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ โผล่ช่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

2) วัดแจ้คอน ตำบลทุ่งผิ่ อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปूरณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

3) วัดทุ่งผิ่ ตำบลทุ่งผิ่ อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปूरณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

4) วัดสาพะ ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปूरณฆฏะประดับหีบธรรม เทคนิคงานลายคำ จำนวน 1 ลาย ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ โผล่ช่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

5) วัดแม่ตานนอก ตำบลปงดอน อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

6) วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง จากการสำรวจพบลวดลายหม้อปูลงพระ ประดับหีบธรรมเทคนิคงานลายคำ จำนวน 1 ลาย ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ โผล่ซ่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

7) วัดอักษะชัยคีรี ตำบลวิเชตนคร อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏข้อมูลที่ใช้งานวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานไม้แกะสลัก ช่วงพุทธศตวรรษที่ 26 ลักษณะเป็นลวดลายประดิษฐ์ ซึ่งไม่สามารถระบุพันธุ์กรรมพืชได้ และไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

8) วัดห้วยแห่น ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

9) วัดแม่สุก ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

4.4.6 อำเภอเมืองปาน ได้แก่

1) วัดสบลี ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จากการเก็บข้อมูลปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระ บริเวณหน้าบันวิหาร เทคนิคงานประดับกระจกจีน จำนวน 8 ลาย ลายหม้อปูลงพระ ประดับหีบธรรม เทคนิคงานลายคำ จำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ โผล่ซ่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก มีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24

2) วัดบ้านถ้ำ ตำบลทุ่งกว๋าว อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

3) วัดปลายนาหลวง ตำบลทุ่งกว๋าว อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

4) วัดขอดี ตำบลบ้านขอ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

5) วัดขอหัวช้าง ตำบลบ้านขอ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระ ประดับธรรมาสน์ เทคนิคงานแกะสลัก จำนวน 2 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ โผล่ซ่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก มีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24

6) วัดทุ่งล้าน ตำบลบ้านขอ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏข้อมูลที่ใช้งานวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานไม้แกะสลัก ช่วงพุทธศตวรรษที่ 26 ลักษณะเป็นลวดลายประดิษฐ์ ซึ่งไม่สามารถระบุพันธุ์กรรมพืชได้ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

7) วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปางจากการเก็บข้อมูลปรากฏผลดลลายหม้อปูลมญะ บริเวณแผงแลหน้าวิหาร เทคนิคงานไม้แกะสลัก 3 ลาย และลายหม้อปูลมญะ บริเวณหน้าบันชั้นใน เทคนิคงานลายคำจำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ โผล่ช่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก มีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 74-75 ลายหม้อปูลมญะ วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง

4.4.7 อำเภอลำปาง ได้แก่

- 1) วัดเขาแก้ว ตำบลเถินบุรี อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระระดับธรรมาสันและหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25
- 2) วัดดอยป่าตาล ตำบลเถินบุรี อำเภอลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย
- 3) วัดปากกอก ตำบลนาโป่ง อำเภอลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย
- 4) วัดสันป่าหนาด ตำบลนาโป่ง อำเภอลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย
- 5) วัดดอยน้อย ตำบลล้อมแรด อำเภอลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย
- 6) วัดล้อมแรด ตำบลล้อมแรด อำเภอลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระระดับธรรมาสัน เทคนิคงานลายคำ จำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ โผล่ช่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก มีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24
- 7) วัดเวียง ตำบลล้อมแรด อำเภอลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระระดับเสาวิหารและโครงสร้างวิหาร ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ โผล่ช่อขึ้นมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 23

ภาพที่ 76-77 ลายหม้อปูลงพระ วัดเวียง จังหวัดลำปาง

8) วัดเหล่าน้อย ตำบลล้อมแรด อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงบนผนังที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

9) วัดเหล่าหลวง ตำบลล้อมแรด อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงบนผนังประดับฝาผนังในวิหาร รูปดอกบัว ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่มดอกบัว
ประดิษฐ์ โผล่ขึ้นมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

10) วัดอุ้มลอง ตำบลล้อมแรด อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงบนผนังประดับฝาผนังในวิหาร เสาหอธรรม และหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะ
เป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ โผล่ขึ้นมาจากปากหม้อ อิทธิพลศิลปะพม่า-ไทใหญ่ ซึ่งมีอายุ
ประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 78 ลายหม้อปูลงบนผนัง วัดอุ้มลอง จังหวัดลำปาง

11) วัดนาบ้านไร่ ตำบลแม่ถอด อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อ
ปูลงบนผนังประดับเสาวิหารด้านข้างด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่มดอกบัวประดิษฐ์ โผล่
ขึ้นมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 นอกจากนี้ยังพบลวดลาย
หม้อปูลงบนผนังประดับธรรมมาสน์ด้วยเทคนิคงานประดับกระจก ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้
ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 26

4.4.8 อำเภอมะพริก ได้แก่

1) วัดแม่ริกลุ่ม ตำบลแม่พริก อำเภอมะพริก จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับจากหลังระประธานในวิหาร ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

4.4.9 อำเภอสบปราบ ได้แก่

1) วัดปงกา ตำบลแม่แก้ว อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

4.4.10 อำเภอเสริมงาม ได้แก่

1) วัดหลวงนางอย ตำบลเสริมซ้าย อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

2) วัดปงหลวง ตำบลเสริมขวา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับที่บิณฑกรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 79 ลายหม้อปูลงพระ วัดปงหลวง อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

4.4.11 อำเภอมะเมาะ ได้แก่

1) วัดหัวฟาย ตำบลบ้านดง อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับแผงแลวิหาร ด้วยเทคนิคงานฉลุไม้ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

2) สถานีรถไฟปางป๋วย ตำบลนาสัก อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับช่องลมเหนือประตูหน้าต่างและห้องจำหน่ายตั๋วรถไฟ ด้วยเทคนิคงานฉลุไม้ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 80 ลายหม้อปูลงพระ สถานีรถไฟปางป๋วย อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง

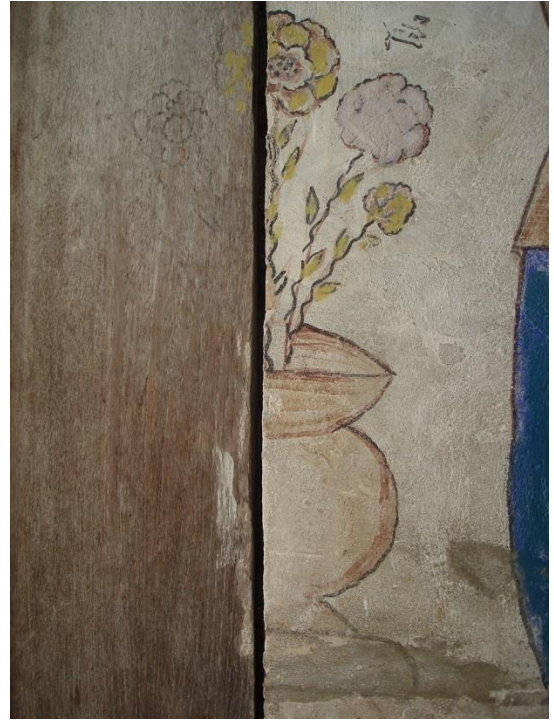
3) สถานีรถไฟแม่จาง ตำบลนาสัก อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับช่องลมเหนือประตูหน้าต่างและห้องจำหน่ายตั๋วรถไฟ ด้วยเทคนิคงานฉลุไม้ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

4.4.12 อำเภอองาว ได้แก่

1) วัดน้ำล้อม ตำบลหลวงใต้ อำเภอองาว จังหวัดลำปาง ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับธรรมมาสน์ ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลักประดับกระจกจีน ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

4.4.12 อำเภอวังเหนือ ได้แก่

1) วัดบ้านก่อ ตำบลวังทรายคำ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ปรากฏงานจิตรกรรมเขียนสีรูปหม้อปูลมขมิ้น ประดับขอบหน้าต่าง และผนังฉากหลังพระประธานในวิหาร ตอนฉากพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ ไม่สามารถระบุพันธุ์กรรมพืชได้ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 81-82 ลายหม้อปูลมขมิ้น วัดบ้านก่อ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

2) วัดทุ่งฝูง ตำบลร่องเคาะ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ปรากฏงานจิตรกรรมเขียนสีรูปหม้อปูลมขมิ้น ประดับฉากหลังพระประธานในวิหาร ตอนฉากพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ ไม่สามารถระบุพันธุ์กรรมพืชได้ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

4.5 ลวดลายหม้อปูลงหมู่ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดแพร่

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าวัดในเขตจังหวัดแพร่ มีแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจ 18 แหล่งข้อมูล โดยคัดเลือกจากวัดที่มีอาคารศาสนสถานโบราณ อายุ 70 ปี ขึ้นไป และวัดที่ยังปรากฏงานพุทธศิลป์ ที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายพรรณพฤกษา จาก 3 อำเภอ ของจังหวัดแพร่ โดยมีรายละเอียดดังนี้ ดังนี้

4.5.1 อำเภอเมือง ได้แก่

1) วัดหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ปรากฏลวดลายหม้อปูลงหมู่ประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

2) วัดศรีชุม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงหมู่ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

3) วัดพระบาทมิ่งเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ปรากฏลวดลายหม้อปูลงหมู่ประดับซุ้มหน้าต่างวิหารด้วยเทคนิคงานปูนปั้น จำนวน 3 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ วางโต๊ะอย่างเครื่องตั้ง มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

4) วัดทุ่งกวาว ปรากฏลวดลายหม้อปูลงหมู่ประดับหน้าบันและซุ้มประตูหน้าต่างวิหารด้วยเทคนิคงานปูนปั้น และธรรมมาสน์ด้วยเทคนิคงานลายคำ จำนวน 3 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 83 ลายหม้อปูลงหมู่ ประดับธรรมมาสน์ วัดทุ่งกวาว จังหวัดแพร่

5) วัดพระนอน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อ
ปูลงหมู่ที่สามารณนำไปใช้ในงานวิจัย

6) วัดดอนเสด็จ ปรากฏลวดลายหม้อปูลงหมู่ระดับธรรมมาสน์ด้วยเทคนิคงานไม้
แกะสลัก จำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธ
ศตวรรษที่ 25

7) วัดทุ่งน้าว ปรากฏลวดลายหม้อปูลงหมู่ระดับธรรมมาสน์ด้วยเทคนิคงานไม้
แกะสลัก จำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์วางเทินบนหัวช้างสามเศียร มีอายุ
ประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

8) วัดสวนเขื่อน ปรากฏลวดลายหม้อปูลงหมู่ระดับธรรมมาสน์ด้วยเทคนิคงานไม้
แกะสลัก จำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธ
ศตวรรษที่ 25

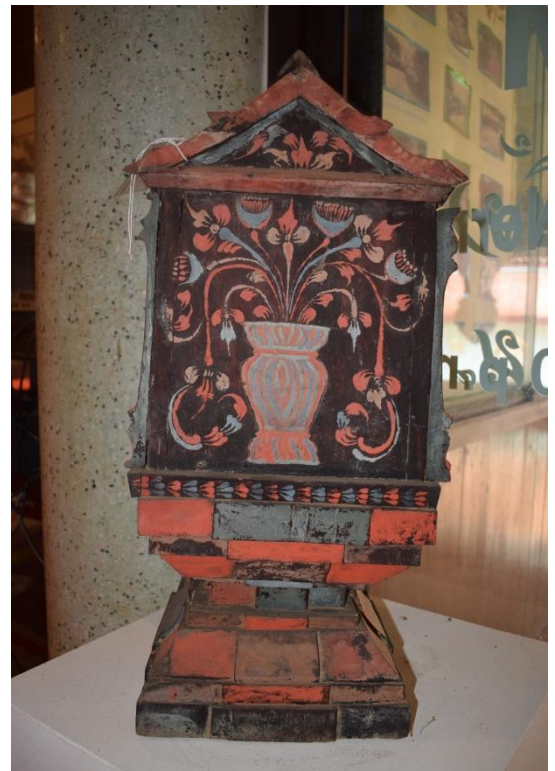
ภาพที่ 84 ลายหม้อปูลงหมู่ ระดับธรรมมาสน์ วัดสวนเขื่อน จังหวัดแพร่

9) วัดชัยมงคล ปรากฏลวดลายหม้อปูลงหมู่ระดับธรรมมาสน์ด้วยเทคนิคงานไม้
แกะสลัก จำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธ
ศตวรรษที่ 25

- 10) วัดร่องแห่่ง ปรางค์ลวดลายหม้อปูลงหมู่ระดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานคำ
จำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ อายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25
- 11) วัดโตนเหนือ ปรางค์ลวดลายหม้อปูลงหมู่ระดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคลายคำ
จำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ อายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25
- 12) วัดร่องกาศ ปรางค์ลวดลายหม้อปูลงหมู่ ระดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลาย
คำ และหน้าบันอุโบสถ เทคนิคงานไม้แกะสลักจำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้
ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25
- 13) วัดแม่คำมีป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ปรางค์ลวดลายหม้อปูลงหมู่ระดับ
ธรรมมาสน์ ด้วยเทคนิคงานลายคำ จำนวน 1 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุ
ประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

4.5.2 อำเภอสูงเม่น ได้แก่

- 1) วัดพระหลวง ตำบลพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ปรางค์ลวดลายหม้อ
ปูลงหมู่ระดับหีบธรรม วิหารน้อย ด้วยเทคนิคงานลายคำและงานเขียนชาดบนพื้นรัก ซึ่ง
ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ รวมจำนวน 3 ลาย อายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 85-86 ลายหม้อปูลงหมู่ระดับวิหารน้อย วัดพระหลวง จังหวัดแพร่

2) วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อ
ปुरुณฆฏะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

3) วัดกาดเหนือ ตำบลบ้านกาศ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ปรากฏลวดลายหม้อ
ปुरुณฆฏะประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุ
ประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

4.5.3 อำเภอลอง ได้แก่

1) วัดด้าม่อน ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ
ประดับฝาผนังไม้ วิหารโบราณ ด้วยเทคนิคลายคำ จำนวน 2 ลาย ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้
ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 87 ลายหม้อปुरुณฆฏะ วัดด้าม่อน อำเภอลอง จังหวัดแพร่

2) วัดศรีดอนคำ หรือวัดห้วยอ้อ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ปรากฏลวดลาย
หม้อปुरुณฆฏะประดับฉัตรไม้โบราณ ด้วยเทคนิคลายคำ จำนวน 1 ลาย ซึ่งมีอายุประมาณช่วง
ปลายพุทธศตวรรษที่ 25

4.6 ลวดลายหม้อปูลงพระ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดน่าน

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าวัดในเขตจังหวัดน่าน มีแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจ 18 แหล่งข้อมูล โดยคัดเลือกจากวัดที่มีอาคารศาสนสถานโบราณ อายุ 70 ปี ขึ้นไป และวัดที่ยังปรากฏงานพุทธศิลป์ ที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายพรรณพฤกษา จาก 6 อำเภอ ของจังหวัดน่าน โดยมีรายละเอียดดังนี้ ดังนี้

4.6.1 อำเภอเมือง ได้แก่

- 1) พิศิธภักดิ์ น่าน ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับวิหารน้อยและหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 24
- 2) วัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายหม้อปูลงพระประดับฝาผนังอุโบสถหลวงพ่อมหาอุตม์ ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 88 ลายหม้อปูลงพระประดับฝาผนังอุโบสถหลวงพ่อมหาอุตม์ วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน

- 3) วัดพญาวัด ตำบลคูใต้ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย
- 4) วัดภูมินทร์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

5) วัดช้างค้ำ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายหม้อปูลงบนแผ่นหินชนวน ที่สลักพระพุทธรูปไว้ตรงกลาง มีลักษณะเป็นดอกบัวปักไว้ในแจกันหม้อดอก เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาพระพุทธรูป ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 89 ลายหม้อปูลงบนแผ่นพระพุทธรูปหินชนวน วัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน

6) วัดหัวข่วง ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงบนแผ่นหินชนวนที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัย

7) วัดพระเกิด ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงบนแผ่นหินชนวนที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัย

8) วัดกู่คำ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาคิลปะแบบพม่า-ไทใหญ่ ประดับดาวเพดานในวิหาร ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงบนแผ่นหินชนวนที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัย

9) วัดพญาภู ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงบนแผ่นหินชนวนที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัย

4.6.2 อำเภอบัว ได้แก่

1) วัดป่าหัด ตำบลบัว อำเภอบัว จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาและลายหม้อปูลงบนผนังด้วยเทคนิคงานฉลุลายกระดาษ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 25

2) วัดต้นแหลง ตำบลไทยวัฒนา อำเภอบัว จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายหม้อปูลงบนผนังด้วยเทคนิคงานฉลุลายกระดาษ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

3) วัดร่องแง ตำบลวรนคร อำเภอบัว จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายหม้อปูลงบนผนังด้วยเทคนิคงานฉลุลายกระดาษ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

4) วัดเบ็งสะกด ตำบลบัว อำเภอบัว จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาประดับวิหาร ด้วยเทคนิคงานปูนปั้นและงานไม้แกะสลัก ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงบนผนังที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

5) วัดดอยมูลบ้านเฮี้ย ตำบลศิลาแลง อำเภอบัว จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายหม้อปูลงบนผนังด้วยเทคนิคงานฉลุลายกระดาษ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 90 ลายหม้อปูลงบนผนังประดับวิหาร วัดดอยมูลบ้านเฮี้ย จังหวัดน่าน

4.6.3 อำเภอกำแพงเพชร ได้แก่

1) วัดหนองบัว ตำบลป่าคา อำเภอกำแพงเพชร จังหวัดน่าน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัย

4.6.4 อำเภอเชียงกลาง ได้แก่

1) วัดหนองแดง ตำบลเปือ อำเภเชียงกลาง จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาและลายหม้อปูลงพระพุทธรูปประดับธรรมมาสน์และหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกบัวประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 91 ลายหม้อปูลงพระพุทธรูปประดับหีบธรรม วัดหนองแดง จังหวัดน่าน

4.6.5 อำเภอเวียงสา ได้แก่

1) วัดบุญยืน ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ปรากฏลวดลายพรรณพฤกษาและลายหม้อปูลงพระพุทธรูปประดับธรรมมาสน์ ด้วยเทคนิคงานปั้นรักสมุก และบัวหัวเสาประดับวิหาร ซึ่งลักษณะเป็นพุ่มดอกบัวประดิษฐ์ มีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

4.6.6 อำเภอนาหมื่น ได้แก่

1) วัดนาหวาย ตำบลบ่อแก้ว อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงพระพุทธรูปที่สามารนำไปใช้ในงานวิจัย

4.7 ลวดลายหม้อปฐมนฏะ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดพะเยา

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าวัดในเขตจังหวัดพะเยา มีแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจ 6 แหล่งข้อมูล โดยคัดเลือกจากวัดที่มีอาคารศาสนสถานโบราณ อายุ 70 ปี ขึ้นไป และวัดที่ยังปรากฏงานพุทธศิลป์ ที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายหม้อปฐมนฏะ ของจังหวัดพะเยา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) วัดลี อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จากการลงพื้นที่และเข้าไปศึกษาสำรวจในพิพิธภัณฑวัด ไม่พบลวดลายหม้อปฐมนฏะที่ใช้ในงานวิจัย

2) วัดหลวงราชัญฐาน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ปรากฏลวดลายหม้อปฐมนฏะประดับหีบธรรม ด้วยเทคนิคงานลายคำ ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์โผล่ออกมาจากปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 92 ลายหม้อปฐมนฏะประดับหีบธรรม วัดหลวงราชัญฐาน จังหวัดพะเยา

3) วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ได้เข้าไปศึกษาสำรวจในหอวัฒนธรรมนิทัศน์ พิพิธภัณฑวัด ปรากฏลวดลายหม้อปฐมนฏะประดับวิหารน้อย ด้วยเทคนิคงานเขียนชาด ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 และพบลวดลายดังกล่าว ปรากฏบนแผ่นหินชนวน ด้วยเทคนิคงานขูด ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21-22

4) วัดตุนใต้ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ปรากฏลวดลายหม้อปูลมณะประดับลัทธิด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 และงานไม้แกะสลัก รูปเทวดาเทินหม้อปูลมณะ ที่ถูกถอดออกจากวิหารหลังเดิมเก็บไว้ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 93 ลายเทวดาเทินหม้อปูลมณะ ที่ถูกถอดออกจากวิหารหลังเดิม วัดตุนใต้ จังหวัดพะเยา

5) วัดไชยธาราส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ปรากฏลวดลายหม้อปูลมณะประดับซุ้มประตูทางเข้าวิหาร ด้วยเทคนิคงานปูนปั้น ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2494

6) วัดบุญยืน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ไม่พบลวดลายหม้อปูลมณะที่ใช้ในงานวิจัย

4.8 ลวดลายหม้อปูลมที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าวัดในเขตจังหวัดเชียงราย มีแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจ 10 แหล่งข้อมูล โดยคัดเลือกจากวัดที่มีอาคารศาสนสถานโบราณ อายุ 70 ปี ขึ้นไป และวัดที่ยังปรากฏงานพุทธศิลป์ ที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายหม้อปูลมของจังหวัดเชียงราย โดยมีรายละเอียดดังนี้ ดังนี้

1) ไ้แม่ฟ้าหลวง จากการลงพื้นที่และเข้าไปศึกษาสำรวจในพิพิธภัณฑ์ พบลวดลายหม้อปูลม ประดับที่บิณฑบาต จำนวน 1 ชิ้น ด้วยเทคนิคงานปูนปั้น ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 พบลวดลายหม้อปูลม ประดับที่หน้าบัน ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลัก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 จำนวน 1 ชิ้น และลวดลายหม้อปูลม ประดับที่เสมาด้วยเทคนิคงานลายคำ ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 จำนวน 1 ชิ้น

ภาพที่ 94 -95 ลายหม้อปูลม ไ้แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

2) วัดพระแก้วเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัย

3) วัดมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลมที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัย

4) วัดศรีบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อ
ปูลงฆะ ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

5) วัดจำเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงฆะ
ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

6) วัดสถานพระธาตุคู่บุญ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบลวดลายหม้อปูลงฆะ
ประดับหน้าบัน ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลัก ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ไหล่ออกมาจาก
ปากหม้อดอก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 26

7) วัดเจ็ดยอด ปรากฏลวดลายหม้อปูลงฆะประดับประตูทางเข้าวิหาร ด้วยเทคนิค
งานปูนปั้น ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ลักษณะเป็นพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ไหล่ออกมาจากปากหม้อดอก

8) วัดเซตวันพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อ
ปูลงฆะที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

9) วัดมุงเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ไม่ปรากฏรูปแบบลวดลายหม้อปูลงฆะ
ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัย

10) วัดเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พบลวดลายหม้อปูลงฆะประดับหีบ
ธรรม จำนวน 1 ชิ้น ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลัก ซึ่งมีอายุประมาณช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 26

ภาพที่ 96 ลายหม้อปูลงฆะประดับหีบธรรม วัดเจริญเมือง จังหวัดเชียงราย

บทที่ 5

การใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอบทวิเคราะห์ ถึงการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา รวมถึงข้อค้นพบอื่นๆ ซึ่งได้ข้อมูลจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากพื้นที่ต่างๆ ในเขต 8 จังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งได้แก่ พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน โดยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

การดำเนินชีวิตของคนในสังคมวัฒนธรรมล้านนา มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นสิ่งที่ผู้คนนับถือ นำมาสู่ความเชื่อและความศรัทธา กลายเป็นพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่การเกิดจนตาย ล้วนมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ

การใช้ดอกไม้มาประกอบการใช้พิธีกรรมจึงพบเห็นได้เกือบพิธี ซึ่งดอกไม้ที่นำมาใช้ในงานพระศาสนาและพิธีกรรม ส่วนใหญ่ยังคงเป็นดอกบัวที่เป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาที่ชัดเจน ซึ่งนอกจากนี้ยังพอให้เห็นถึงดอกไม้ชนิดอื่นๆ ที่ปลูกไว้ใช้ในสังคมวัฒนธรรมล้านนา เช่นดอกเอื้อง ดอกบานชื่น ดอกหมาก เป็นต้น

เมื่อพูดถึงลายหม้อปुरुณฆฏะในล้านนาแล้ว จะพบว่าคำดังกล่าวไม่ได้เป็นที่เข้าใจแพร่หลายมากนัก เพราะไม่ใช่คำที่เรียกกันทั่วไปในท้องถิ่น แต่ลายดังกล่าวคนในวัฒนธรรมล้านนาจะรู้จักกันว่าเป็นลายหม้อดอก โดยเป็นลักษณะของหม้อดอก ที่มีดอกไม้โผล่พุ่งออกมาจากปากหม้อ ซึ่งมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เช่น แจกันหม้อดอก ไหหม้อดอก หม้อน้ำดอก เป็นต้น ซึ่งการเรียกชื่อจะขึ้นอยู่กับรูปทรงของภาชนะนั้นๆ แต่โดยรวมแล้วลวดลายดังกล่าวจะเป็นที่รู้จักกันในนาม “ลายหม้อดอก” และถือเป็นที่เข้าใจร่วมกันได้ ดังนั้นในการนำเสนอจากนี้ไปผู้เขียนขอใช้คำว่าลายหม้อดอกในการนำเสนอเรื่องราวเพื่อความเข้าใจร่วมกันต่อไป

ลายหม้อดอกในล้านนานั้น เป็นลวดลายสำคัญหนึ่ง ที่ปรากฏให้เห็นในहारนำมาใช้ประดับในงานพุทธศิลป์ต่างๆ ทั้งในส่วนของงานสถาปัตยกรรม งานเครื่องใช้ในพิธีกรรม เครื่องประกอบพิธี ล้วนแล้วแต่จะมีการนำลายหม้อดอกมาประดับตกแต่งด้วยเทคนิคต่างๆ ทั้งเทคนิคงานปูนปั้น เทคนิคงานไม้แกะสลัก เทคนิคงานประดับกระจำ และมากที่สุดคือเทคนิคงานลายคำ

กลับมาที่การประดับลวดลายหม้อดอกในล้านนา ซึ่งแน่นอนว่าในการศึกษาครั้งนี้ ไม่ได้กล่าวถึงความหมายในการรับรู้เดิมที่ว่าด้วยเป็นหม้อน้ำแห่งความอุดมสมบูรณ์ เพราะหม้อดอกที่ปรากฏในพื้นที่ล้านนาได้เปลี่ยนบริบทและความหมายไปจากเดิม หม้อดอกถูกสร้างขึ้นเป็นงานศิลปะเพื่อความสวยงามและถือเป็นลวดลายของเครื่องสักการบูชาในพระรัตนตรัย ความหมายถูกเปลี่ยนเป็นเครื่องบูชาที่ไม่ว่าจะถูกนำไปประดับอยู่ในตำแหน่งใด เราก็พอจะทราบได้ว่าหม้อดอกนั้นได้

ถูกสร้างขึ้นมาสักการะสิ่งที่อยู่ในตำแหน่งนั้น ยกตัวอย่างให้เห็นชัดมากขึ้นกับแนวคิดนี้ จากการสำรวจของผู้เขียน ได้พบลวดลายหม้อดอกประดับบนหีบธรรมมากที่สุด รองลงมาพบการประดับที่ธรรมมาสน์ และหอธรรม เมื่อสังเกตแล้วพบว่าลวดลายหม้อดอกถูกสร้างขึ้นมาสักการะพระธรรม เพราะทุกสิ่งทีกล่าวไว้ข้างต้นนั้น เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับพระธรรมซึ่งเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัยที่ชาวล้านนาให้ความเคารพสูงสุด

ดังนั้นจากการเก็บข้อมูลการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา เราสามารถพบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะประดับตามจัดต่างๆ ทั้งในวิหาร อุโบสถ ที่ไว้ซึ่งบูชาพระพุทธรวมถึง พระธาตุเจดีย์ สิ่งก่อสร้างที่เป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้าและพระอริยสงฆ์ที่บรรลุนิพพาน ซึ่งเราสามารถพบการประดับลายหม้อดอกบนเจดีย์ได้ทั่วไปในประเทศพม่า และภาคเหนือในประเทศไทย เช่นที่จังหวัดเชียงรายและจังหวัดแม่ฮ่องสอน ล้วนแล้วแต่มีการบูชาด้วยดอกไม้ โดยเฉพาะในวัฒนธรรมพุทธในอินเดียและศรีลังกา มีการนำดอกบัว ดอกมหาหงส์และดอกมะพร้าวใส่หม้อดินเผา ไปบูชาสังเวชนียสถานเพื่อถวายการสักการะบูชาและความเป็นสิริมงคลจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 97 การจัดดอกไม้ในหม้อดินเผา ที่ประเทศศรีลังกา

หลักฐานการบูชาดอกไม้โดยใช้ภาพสัญลักษณ์หม้อดอกในล้านนานั้น ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังประดับกรุ เจดีย์วัดร้างแสนขาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ถือเป็นหลักฐานงานจิตรกรรมล้านนาโบราณในสมัยพุทธศตวรรษที่ 21 โดยจิตรกรรมดังกล่าวเขียนเป็นภาพเทวดา 2 องค์ องค์แรก

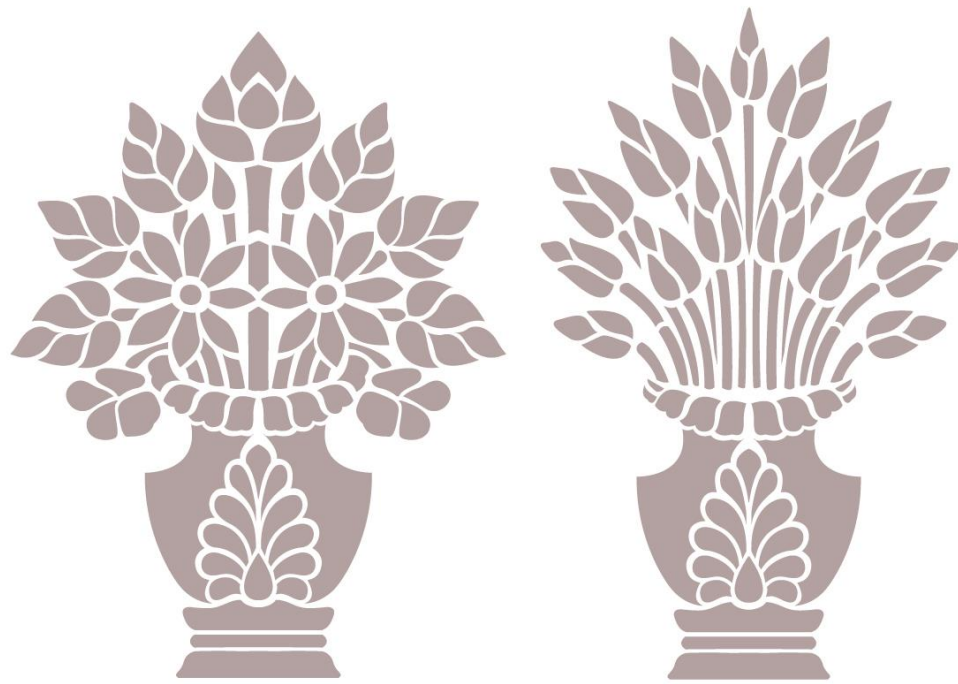
ไม่สามารถระบุได้ องค์ที่ 2 เป็นรูปพระพรหมทรงเครื่องสวมขมา มีรัศมี มือคู่แรกประนมมือไว้ มือคู่หลัง กรีดกรายเหมือนถือช่อดอกไว้แต่ไม่ชัดเจนง่าผ้าสะบัดพลีว รอบๆ มีดอกไม้ลอยเป็นดอกโบตั๋น ส่วนฐานล่างสุดเป็นลายหม้อดอกปูลณฐะในหม้อเป็นดอกบัว ซึ่งทำให้เห็นว่าการวาดหม้อดอกปูลณฐะโดยภายในปิดดอกบัว เกิดขึ้นมานานแล้วในศิลปะล้านนา (ฐานกรณ์ เครือระยา, 2563, 80.)

ภาพที่ 98 จิตรกรรมเจดีย์วัดร้างแสนขัน อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

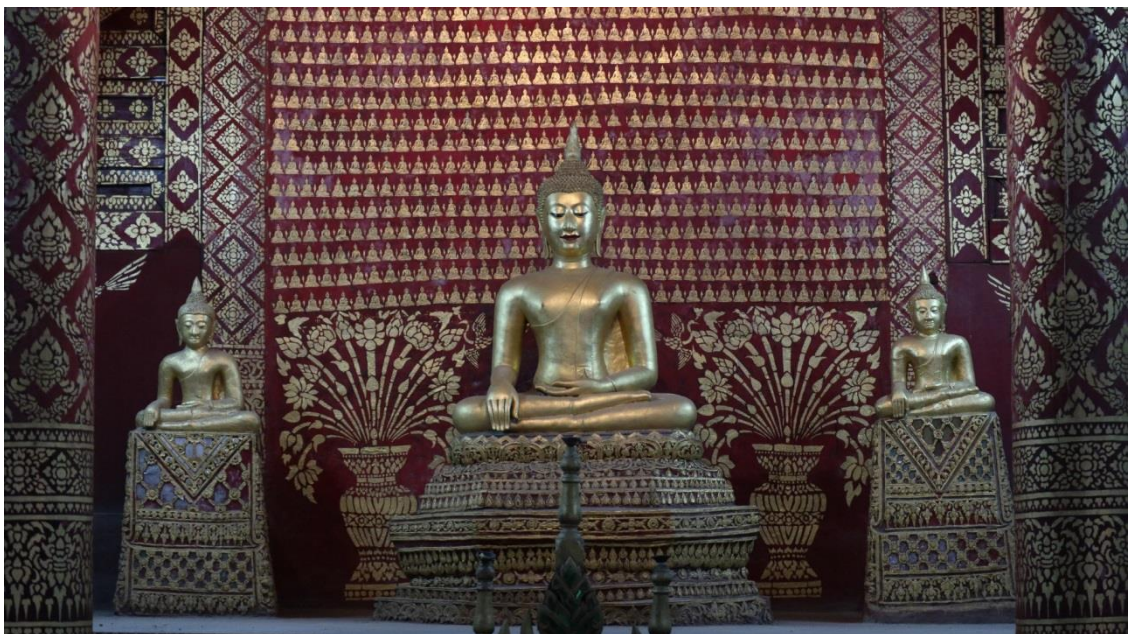
ภาพลายเส้นที่ 1 รูปหม้อดอก จิตรกรรมเจดีย์วัดร้างแสนขัน

จากตรงนี้ เราจะเห็นว่าใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูลณฐะในศิลปะกรรมล้านนา ส่วนใหญ่ถูกบันทึกและสร้างสรรค์ไว้ในรูปของดอกบัว ซึ่งเป็นดอกไม้ประจำพุทธศาสนา โดยจะปรากฏดอกบัวอุบล และดอกบัวพทุม ในการมาประดับหม้อปูลณฐะ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากงานลายคำประดับหีบไม้ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ แสดงให้เห็นว่ามีการแยกประเภทของดอกบัวชัดเจน

ภาพที่ 99 การประดับดอกบัวอุบลและดอกบัวปทุม ในหม้อปูลงพระ วัฒนดอก จังหวัดเชียงใหม่

การประดับลวดลายหม้อดอก เพื่อสักการบูชาของคพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในตำแหน่งแท่นแก้ว ฉากหลังพระประธาน มักจะปรากฏลวดลายหม้อดอกไว้ให้เห็น โดยเป็นลักษณะของช่อดอกบัวโผล่ ออกมาจากปากหม้อ ยกตัวอย่างการประดับลายหม้อดอกสอข้างพระประธานในวิหาร เช่นที่วัดเมือง สารทหลวง จังหวัดเชียงใหม่ หรือแม้แต่ภาพถ่ายโบราณพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ที่ แท่นแก้วมีการประดับลายหม้อดอกเทคนิคปูนปั้นเพื่อพุทธบูชาเป็นต้น

ภาพที่ 100 วัดเมืองสารทหลวง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 101 ภาพถ่ายโบราณพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก ประดับลายหม้อดอกบัวบนแท่นแก้ว
ที่มา: สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ภายในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง ถือเป็นอีกแห่งหนึ่งที่สามารถพบลายหม้อ
 ปูรณฆฏะ ได้ในตำแหน่งของฐานพระห้องท้ายวิหาร(แท่นแก้ว) และผนังด้านข้างห้องในสุด โดยลายหม้อ
 ดอกปูรณฆฏะประดับฐานแท่นพระในวิหารน้ำแตมนั้นมีลักษณะที่พิเศษกล่าวคือ เป็นงานเทคนิคปูนปั้น
 โดยปั้นสิงห์เทินหม้อดอก มีดอกบัวและเครือพรรณพฤกษาโผล่ออกมาจากปากหม้อ ประดับไว้ทั้งสอง
 ข้างซ้ายขวาของพระประธาน รวมไปถึงแท่นบูชาตรงกลางก็ยังมีประดับลายหม้อดอกเทคนิคงานปูนปั้น
 ด้วยเช่นกัน ซึ่งมีอายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมา

ภาพที่ 102-103 หม้อดอกบัวเทคนิคปูนปั้น ภายในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง

ภาพที่ 104 หม้อปูรณฆฏะช่อดอกบัว เทคนิคปูนปั้น ภายในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง

ห้องท่ายิวหรือน้ำแต่้ม จะปรากฏมีงานลายคำลายหม้อดอกหรือปูลงหมู่ประดับอยู่ทั้งสองข้าง จำนวนข้างละ 1 หม้อ นอกจากนี้ที่แผงไม้คอสองตอนล่างทั้งสองของห้อง ท่ายิวหรือน้ำแต่้มจะมีลายหม้อดอกประดับอยู่อีกด้านละ 6 หม้อเช่นกัน ลักษณะของลายหม้อดอกเหล่านี้จะประกอบด้วย ลายช่อดอกบัว ก้านยาวจำนวนเจ็ดปักอยู่ในหม้อทรงสูง มีลายเครือเถาที่มีใบเป็นกระหนกม้วนโค้งปลายแหลมเลื้อยจากปากหม้อลงมาประกอบอยู่ข้างทั้งสองด้าน ช่อดอกบัวที่ปักจะเป็นดอกบัวบานอยู่กึ่งกลางหนึ่งดอก มีช่อดอกบัวตูมประกอบอยู่ข้างละสามดอก ลายหม้อดอกทั้งหมดในท่ายิวหรือน้ำแต่้มนี้จะมีลักษณะเหมือนกัน จะแตกต่างกันบ้างที่อาจมีการเพิ่มลดลายประกอบอยู่บริเวณตอนบนของดอกบัวในหม้อดอกบางแห่ง ลายกระหนกหัวม้วนโค้งปลายแหลมที่ปรากฏเป็นลายไม้เลื้อยประดับด้านข้างของหม้อดอกนั้น แสดงให้เห็นว่าการสร้างสรรค์ลายดังกล่าวมีอายุอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22

ภาพที่ 105 หม้อปูลงหมู่ช่อดอกบัว เทคนิคลายคำ ภายในท่ายิวหรือน้ำแต่้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง

การใช้ลายหม้อปูลงบนประดับหีบธรรมนั้น พบตั้งแต่ลายดอกพรวณพุกษาที่สามารถระบายลายพันธุ์ได้ เช่นดอกบัว ดอกเถียง และพัฒนามาสู่ลายดอกบัวประดิษฐ์ที่มีการนำเอาลายกระหนกเข้ามาผสมผสาน และเป็นลายดอกประดิษฐ์ที่ไม่สามารถระบายพันธุ์กรรมได้ ซึ่งการประดับตกแต่งหีบธรรมในแต่ละด้านมักจะไม่ใช่ลายเหมือนกันแต่โดยเฉพาะภาพลายชาดกจะมีรายละเอียดของภาพที่แตกต่างกันออกไป แต่สองในสี่ด้านของหีบธรรม มักจะปรากฏลายหม้อปูลงบน เพื่อเป็นการบ่งบอกถึงการบูชาพระธรรมอย่างชัดเจน ดังนั้นลายลายหม้อปูลงบนส่วนใหญ่จะปรากฏให้เห็นได้มากที่สุดที่หีบธรรม เพราะเป็นตำแหน่งของจุดหมุดหมายที่สำคัญในการสื่อถึงการสักการบูชาพระธรรม โดยใช้ลายหม้อปูลงบนที่มีดอกบัวโผล่เป็นตัวแทนของสัญลักษณ์ดังกล่าว

ภาพที่ 106-107 หม้อปูลงบนช่อดอกบัวประดิษฐ์ วัดตันจงชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 108 หีบธรรมวัดอุ้มลอง อำเภอเงิน จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 109 หีบธรรมวัดศรีหมวดเกล้า จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 110 หีบธรรมวัดทุ่งม่านเหนือ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 111 หีบธรรมวัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 112 หีบธรรมวัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 113 หีบธรรมวัดผาแดงหลวง ลำปาง

ภาพที่ 114 หีบธรรมวัดนาขวาง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 115 หีบธรรมวัดดอนโพ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 116 หีบธรรมวัดหลวงราชัญฐาน จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 117 หีบธรรมวัดสร้างโคก(โตนเหนือ) จังหวัดแพร่

ภาพที่ 118 หีบธรรมวัดศาลาหลวง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 119 หีบธรรมวัดนาาคหลวง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 120 หีบธรรมวัดตอแก้ว จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 121 หีบธรรมวัดบ้านหลุก จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 122 หีบธรรมวัดน้ำโห่ง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 123 หีบธรรมวัดนาเวียง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 124 หีบธรรมวัดลำปางกลางตะวันออก จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 125 หีบธรรมวัดวังพร้าว จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 126 หีบธรรมวัดน้ำใจ จังหวัดลำปาง

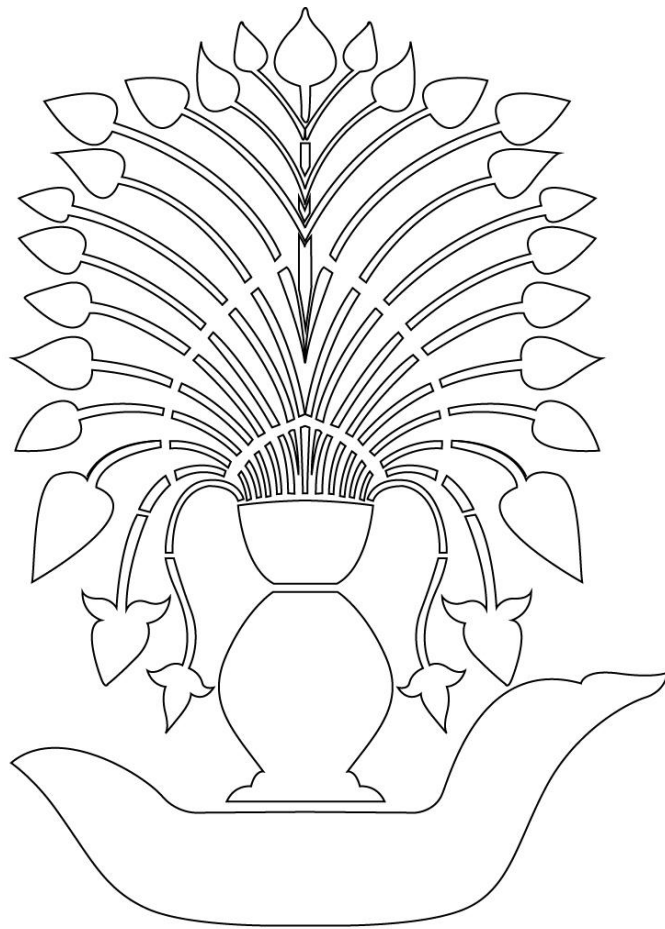
ภาพที่ 127 หีบธรรมวัดนาแสง จังหวัดลำปาง

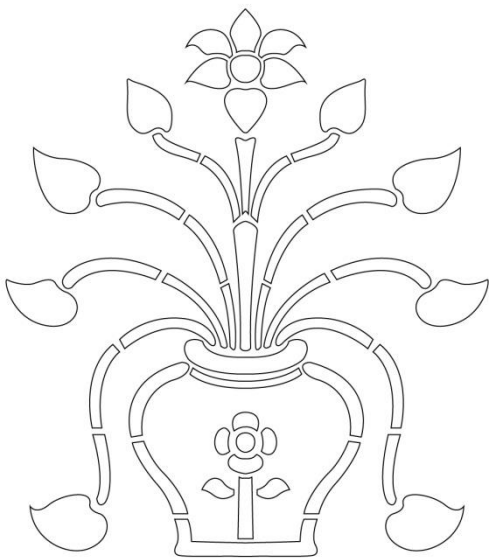
ภาพที่ 128 หีบธรรมวัดป่าจำ จังหวัดลำปาง

จากภาพหีบธรรมที่นำมาเสนอเป็นตัวอย่าง พอจะเห็นถึงความสำคัญของลายหม้อปูลงฆะ ที่นิยมนำมาประดับหีบธรรมเพื่อเป็นธรรมบูชา นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นรูปดอกบัวซึ่งมีทั้งลายประดิษฐ์และถอดแบบจากดอกจริง จากการสำรวจพบว่าพื้นที่จังหวัดลำปางปรากฏการใช้ลายหม้อปูลงฆะมากที่สุดเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นในเขตภาคเหนือตอนบน จึงมีตัวอย่างลายหม้อดอกเป็นจำนวนมากพร้อมมีการทำซ้ำและยึดถือเอาลายหม้อปูลงฆะ เป็นลายประดับหีบธรรมที่มีความนิยมมากที่สุด โดยปรากฏทั้งเทคนิคปูนปั้น ปั้นรักสมุก งานลายคำ และการเขียนทางเป็นรูปหม้อดอก ซึ่งลวดลายแต่ละแห่งที่ปรากฏล้วนแล้วแต่มีการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ไม่ซ้ำกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าจังหวัดลำปางนั้น มีลายหม้อดอกมากที่สุดในประเทศไทย

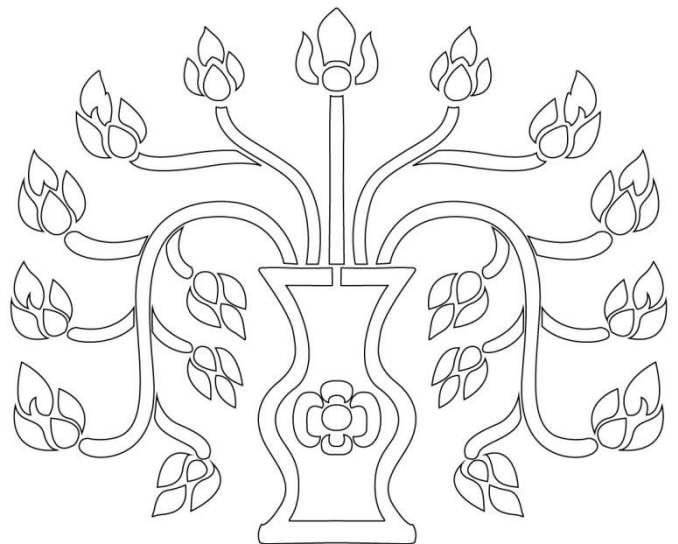
งานลายหม้อปูลงฆะประดับดอกบัวค่อนข้างมีตัวอย่างเยอะพอสมควร พบได้ทั้งในจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งรูปแบบลวดลายมีความหลากหลายมาก แต่ยังคงลักษณะของหม้อน้ำใส่ดอกบัวหรือดอกไม้ที่ยังสามารถระบุเค้าโครงของพันธุ์พฤกษาได้

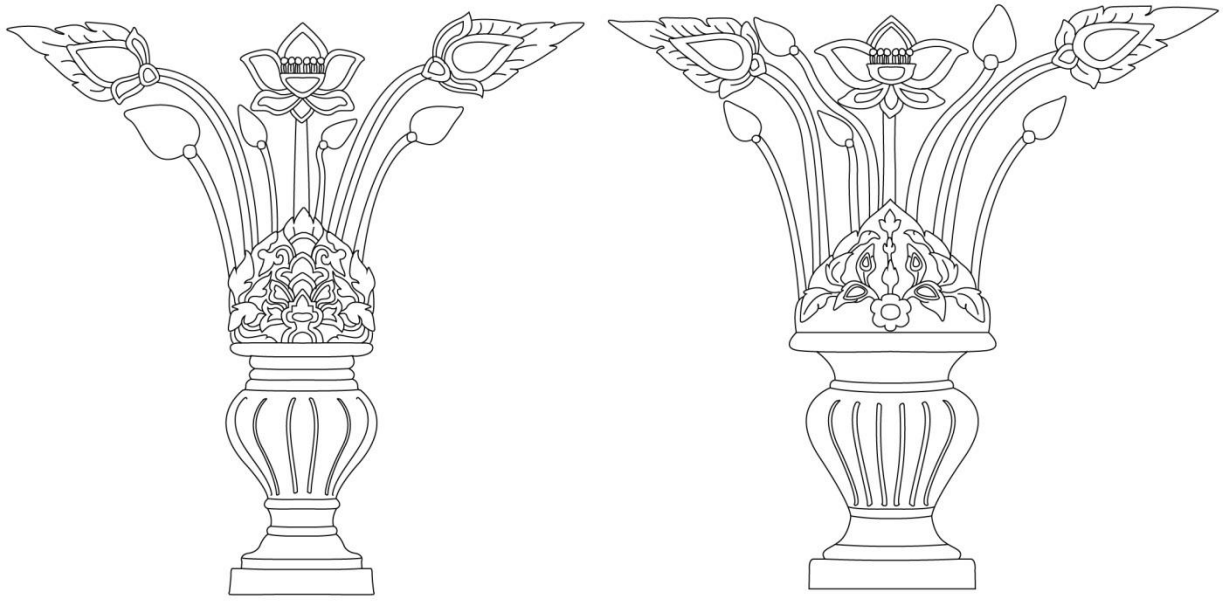
ภาพลายเส้นที่ 2 หม้อดอกวัดร้าง กลุ่มวัดนธรรมฮอด-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

ภาพลายเส้นที่ 3 หม้อดอกวัดศรีเกิด จังหวัดเชียงใหม่

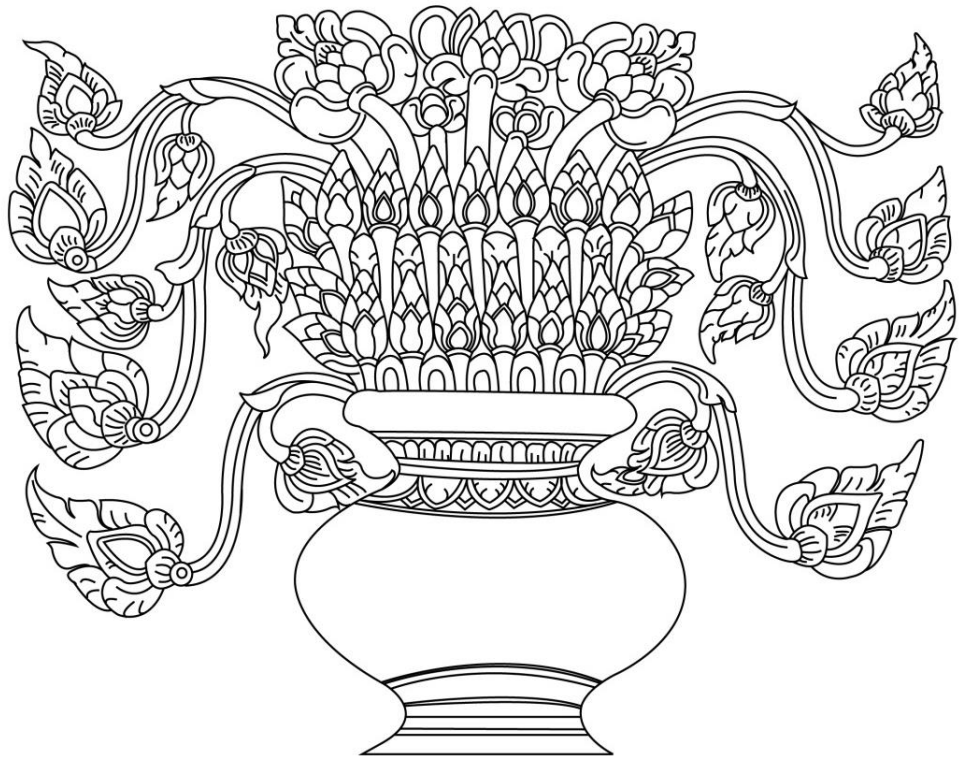
ภาพลายเส้นที่ 4 หม้อดอกวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

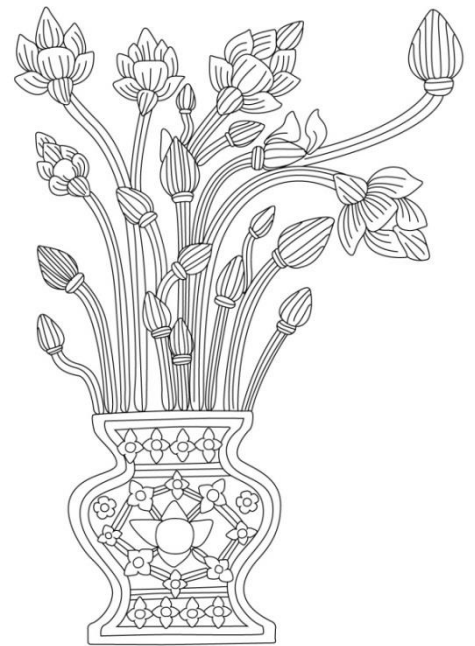
ภาพลายเส้นที่ 5-6 หม้อดอกวิหารพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

ภาพลายเส้นที่ 7-8 หม้อดอกเทคนิคปั้นรักสมุก ประดับธรรมมาสน์ วัดพระธาตุลำปางหลวง

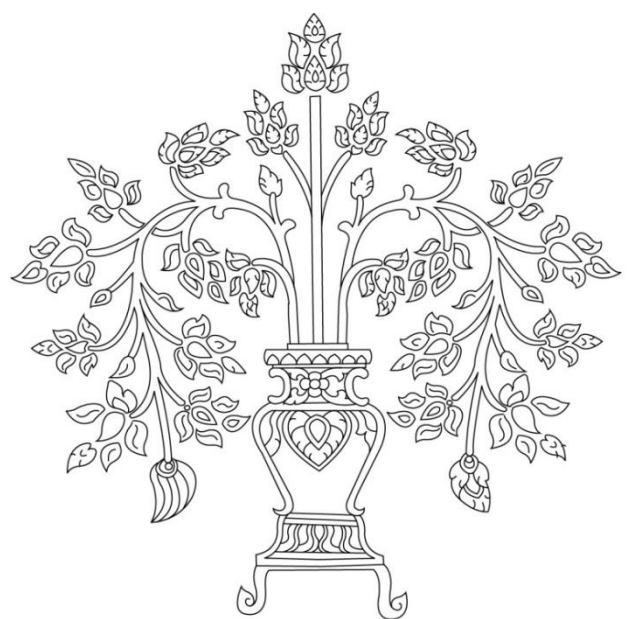

ภาพลายเส้นที่ 9-10 หม้อดอกเทคนิคปั้นรักสมุก ประดับธรรมมาสน์ วัดพระธาตุลำปางหลวง

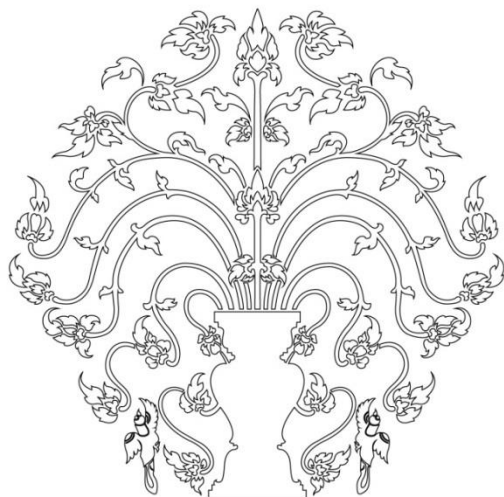
ภาพลายเส้นที่ 11-12 หม้อดอกเทคนิคปั้นรักสมุก วัดร่องแห่่ง จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มลายดอกบัวประดิษฐ์ คือลักษณะของการยังคงรูปแบบช่อดอกบัวโผล่ออกมาจากปากหม้อ แต่รูปแบบและรายละเอียดของดอกบัวนั้น มีลักษณะของการเพิ่มรายละเอียดผสมกับลายกระหนกในการสร้างสรรค์ลวดลาย ซึ่งลายในลักษณะนี้ อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะรัตนโกสินทร์มาบ้างแล้ว

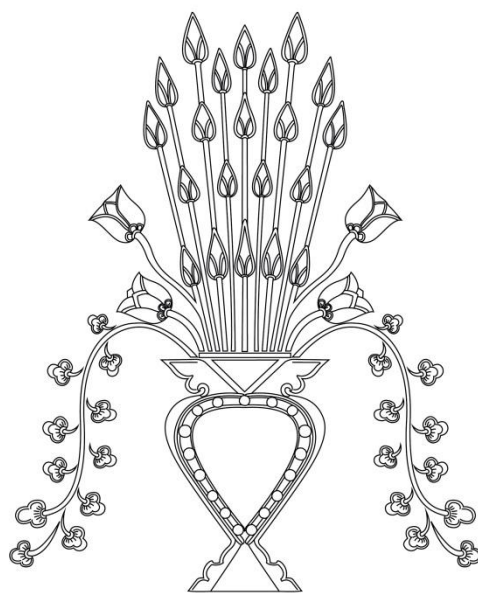
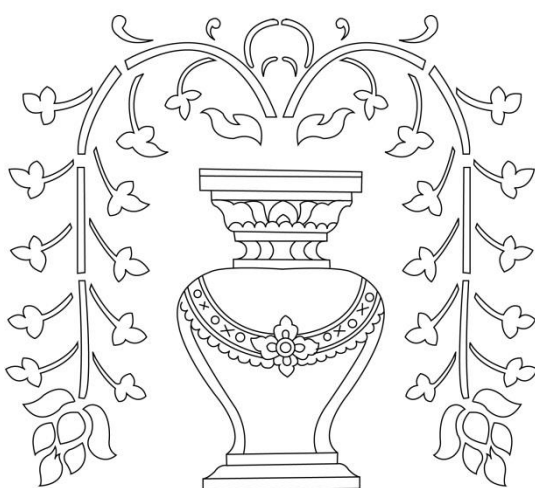
ภาพลายเส้นที่ 13 หม้อดอกวัดตันตงชัย จังหวัดลำปาง

ภาพลายเส้นที่ 14 หม้อดอกวัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง

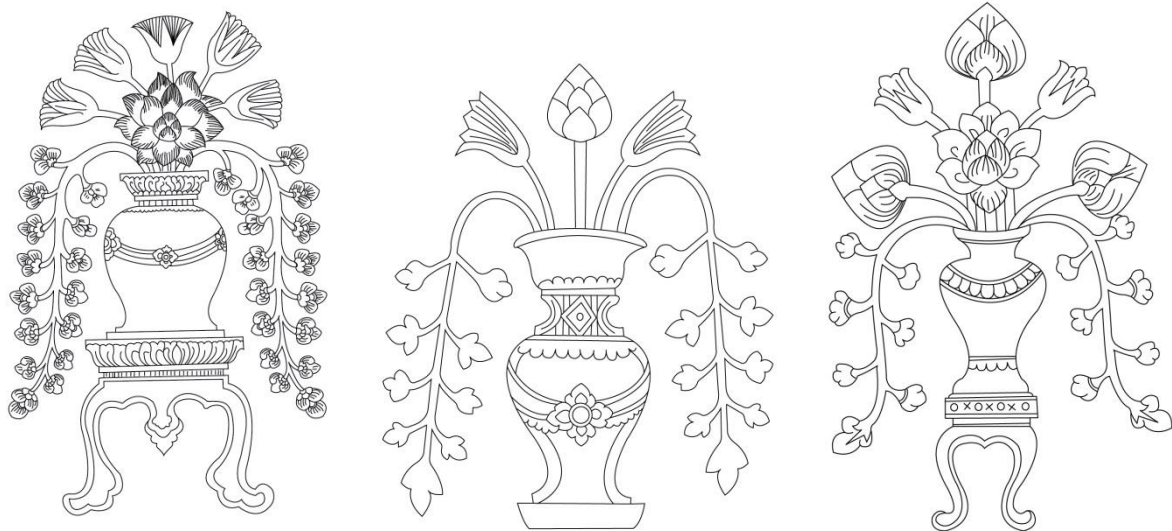
ภาพลายเส้นที่ 15-16 หม้อดอกวัดตันธงชัย จังหวัดลำปาง

ลายหม้อดอกปทุมพระในพื้นที่จังหวัดลำปาง สามารถจับกลุ่มกันได้ในลักษณะของรูปแบบหม้อดอก ที่เป็นลักษณะลายดอกบัวโผล่ออกมาจากปากหม้อ ส่วนด้านข้างทั้งสองจะเป็นช่อดอกเอื้อง ซึ่งลักษณะการใช้ดอกเอื้องในลายหม้อดอกนี้ ไม่ปรากฏในพื้นที่ไหนมาก่อนในช่วงเวลาดังกล่าว และยังคงพบเฉพาะในพื้นที่จังหวัดลำปางเท่านั้น ซึ่งสันนิษฐานได้ถึงกลุ่มช่างเขียนแสนที่ถูกกวาดต้อนมาอยู่ในเมืองลำปางในหลายชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์รูปแบบดังกล่าว จนเกิดเป็นพัฒนาการของลวดลายและการต่อยอดของงานศิลปกรรมที่ปรากฏให้เห็นในนครลำปาง

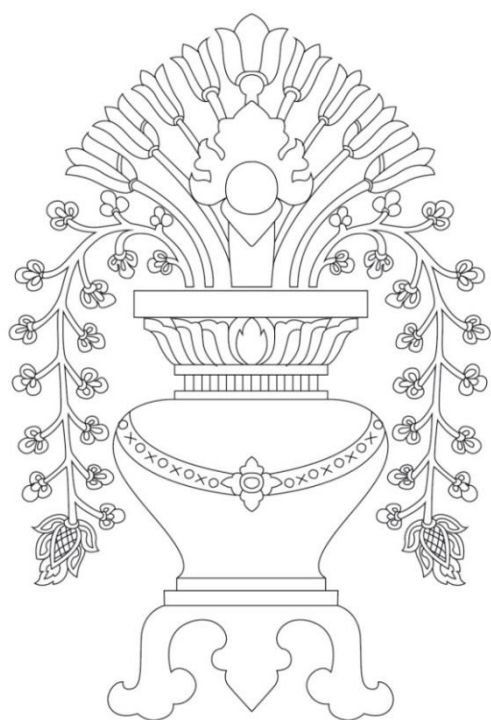

ภาพลายเส้นที่ 18 หม้อดอก วัดพระธาตุลำปางหลวง

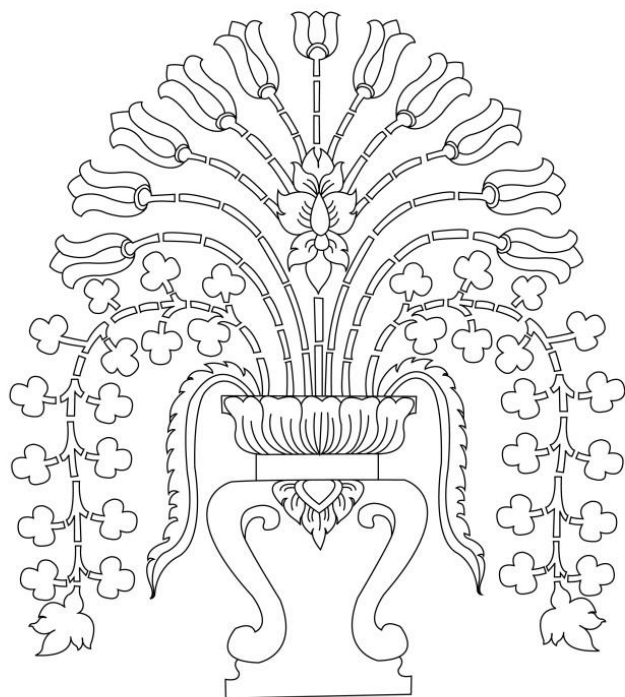
ภาพลายเส้นที่ 19 หม้อดอกวัดบ้านหลุก จังหวัดลำปาง

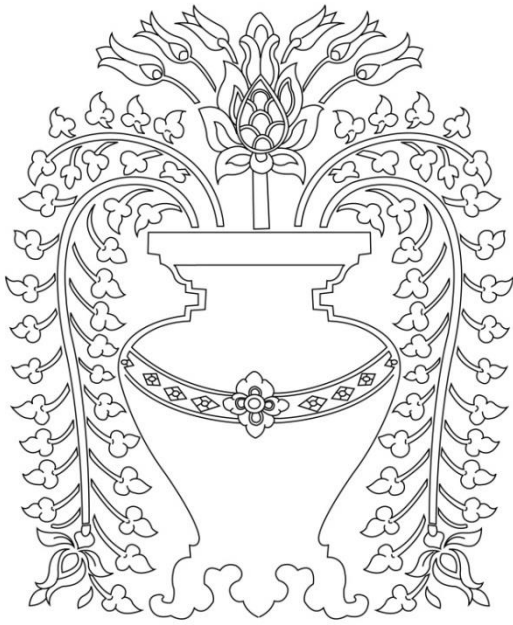
ภาพลายเส้นที่ 19-21 หม้อดอกรูปช่อดอกบัวและช่อดอกเหือง วัดตะตึกเชียงม่วน จังหวัดลำปาง

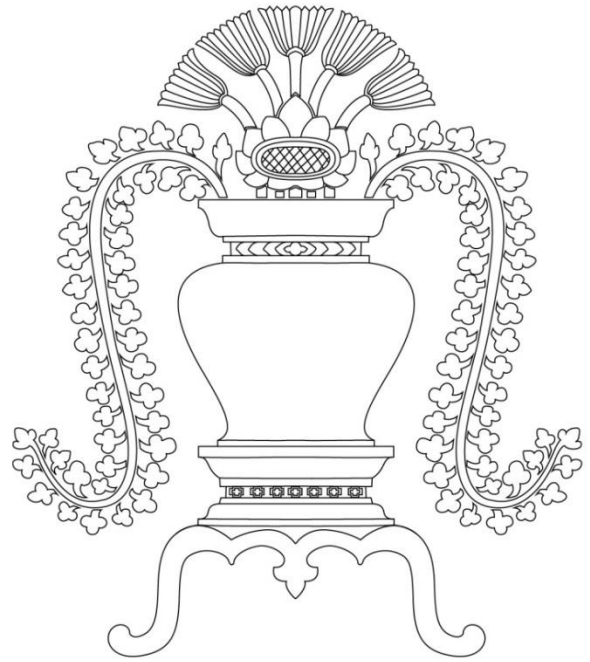
ภาพลายเส้นที่ 22 หม้อดอก วัดบ้านหลุก จังหวัดลำปาง

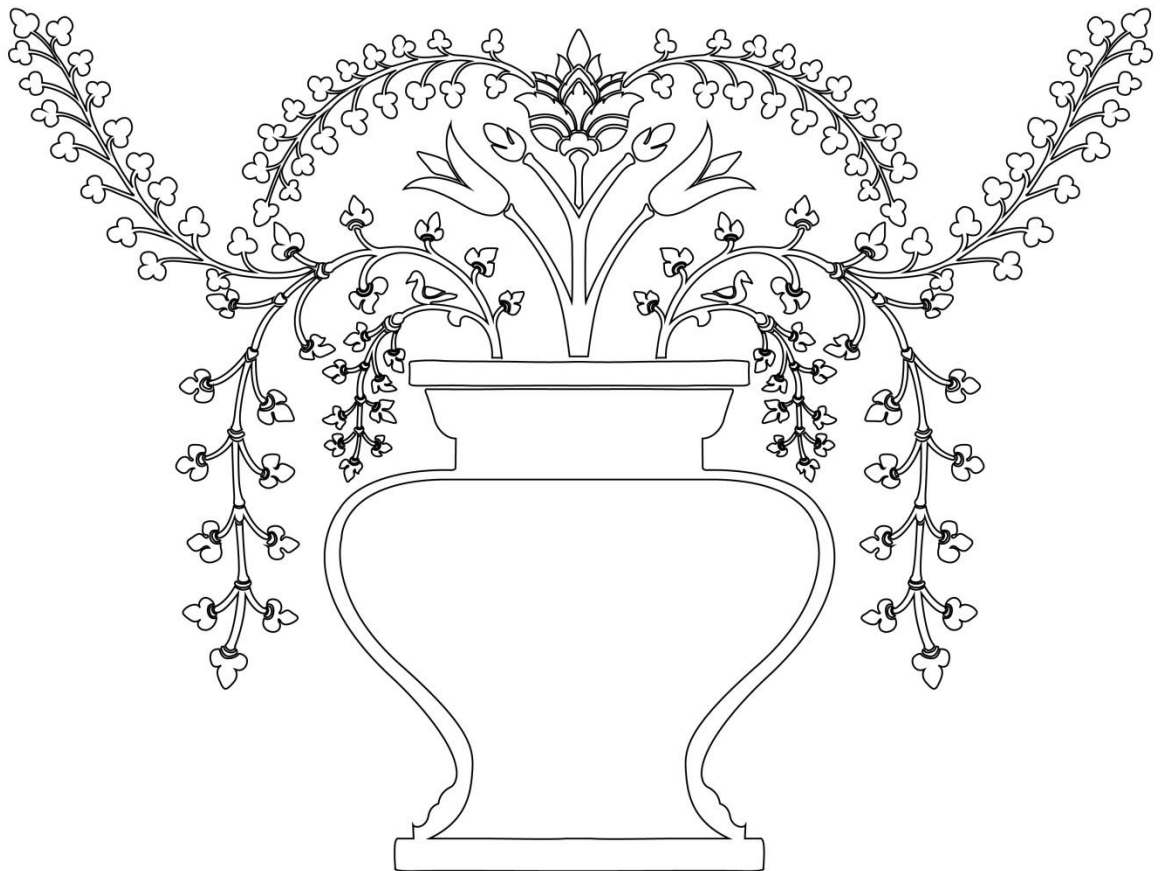
ภาพลายเส้นที่ 23 หม้อดอก วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง

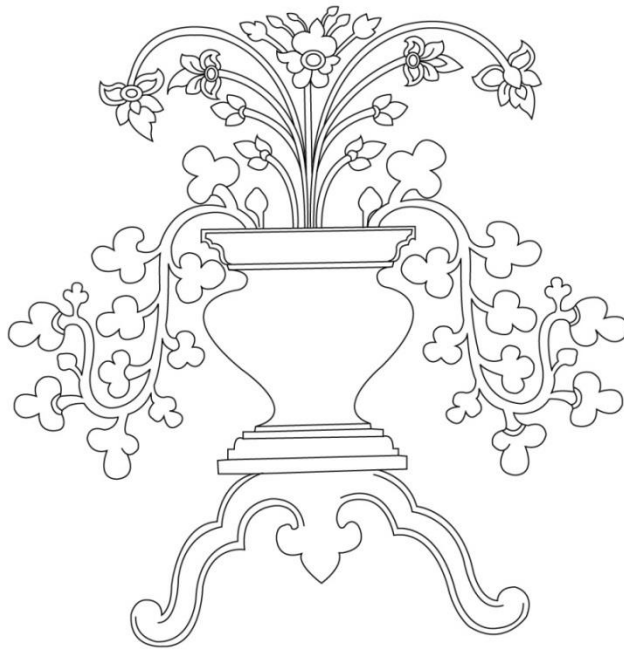
ภาพลายเส้นที่ 24 หม้อดอก วัดพระธาตุลำปางหลวง

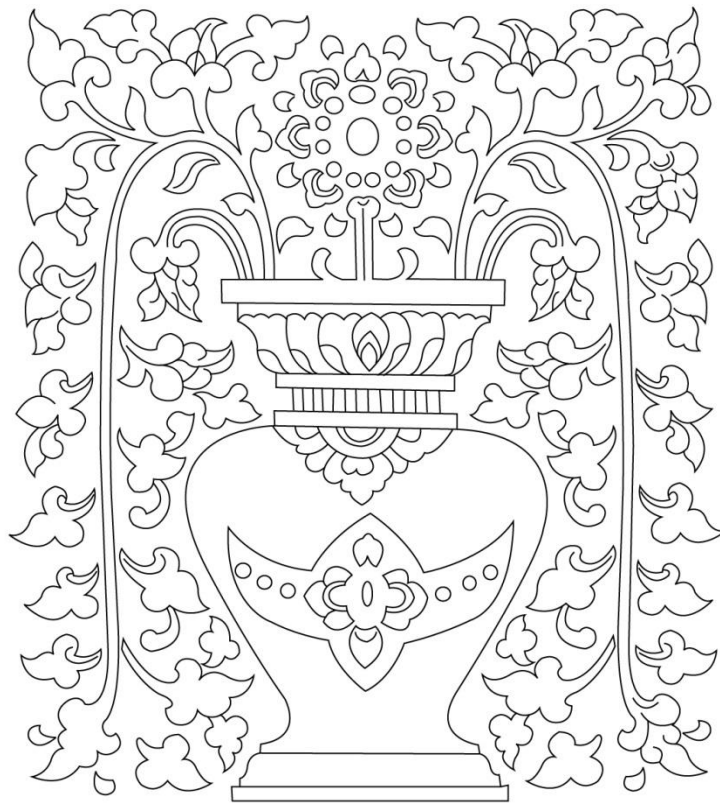
ภาพลายเส้นที่ 25 หม้อดอกวัดสวนดอก จังหวัดลำปาง

ภาพลายเส้นที่ 26 หม้อดอก ลายดอกบัวและช่อดอกเอื้อง วัดหมื่นกาศ จังหวัดลำปาง

ภาพลายเส้นที่ 27 หม้อดอกลายดอกบัวและช่อดอกเอื้อง วัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง

ภาพลายเส้นที่ 28 หม้อดอกรูปช่อดอกบัวและช่อดอกเอื้อง วัดคะตึกเชียงม่วน จังหวัดลำปาง

นอกจากดอกบัวและดอกเอื้อง ที่สามารถระบุสายพันธุ์ในการนำมาเป็นต้นแบบสร้างสรรค์ ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะในงานศิลปกรรมล้านนาแล้ว ยังมีรูปแบบที่คาดว่าเป็นลักษณะดอกบานชื่น ดอกบานไม่รู้โรยและการใช้ดอกหูกนก ในการนำมาเป็นต้นแบบหม้อปुरुณฆฏะดังมีลักษณะต่อไปนี้

ภาพที่ 129 ลักษณะหม้อปुरुณฆฏะ ที่ใช้ดอกบานชื่นเป็นต้นแบบ วัดสวนเขื่อน จังหวัดแพร่

ภาพที่ 130-131 ลักษณะหม้อปुरुณฆฏะ ที่ใช้ดอกบานไม่รู้โรยเป็นต้นแบบ วัดไชยาทุ่งล้อม จังหวัดลำปาง

ดอกหมาก หรือดอกมะพร้าว ถือเป็นดอกไม้ที่อยู่สูงและเป็นต้นกำเนิดของการออกผลที่นำมาใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาได้ ดังนั้นการนำดอกของทั้งหมากและมะพร้าวมาใช้ จึงเป็นสิ่งที่นิยมกันทั้งในประเทศไทยศรีลังกาและในประเทศพม่า อันแสดงถึงการเคารพบูชาด้วยดอกไม้ที่อยู่สูงที่สุด

ภาพที่ 132-133 การใช้ดอกหมากประดับหม้อดอกบูชาพระ ในเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า

ภาพที่ 134 ลักษณะหม้อปฐมนิธิ ที่ใช้ดอกหมาก ดอกมะพร้าวเป็นต้นแบบ วัดชมพูหลวง จังหวัดลำปาง

ในส่วนของการใช้ใบปบตัวอย่างแห่งเดียวคือ ลายหม้อปฐมนพฐะประดับฝาหยาบ วิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นลักษณะของข้อใบผักกูดที่โผล่ขึ้นมาจากปากหม้อ ซึ่งมีทั้งลักษณะของปมใบที่กำลังคลี่และบานเต็มตัว ซึ่งคาดว่าเป็นการเลียนแบบใบผักกูดแล้วนำมาผูกสายใหม่ให้มีรูปแบบความสวยงามลงตัวมากขึ้น โดยลักษณะงานดังกล่าวสร้างขึ้นด้วยเทคนิคลายคำ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 และถือเป็นตัวอย่างงานที่สำคัญที่สุดว่าด้วยเรื่องใบผักกูด

ภาพที่ 135-136 ลักษณะหม้อปฐมนพฐะ ที่ใช้ใบผักกูดเป็นต้นแบบ วัดปงยางคก จังหวัดลำปาง

นอกจากนี้ ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา ช่างล้านนาได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมจีน ทำให้ลวดลายหม้อปฐมนพฐะได้รับอิทธิพลจากลวดลายและพันธุ์ไม้จากจีน โดยช่างล้านนาได้นำลักษณะของงานไม้ดัด ไม้มงคล เช่น ดอกโบตั๋น มาเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ลวดลายหม้อปฐมนพฐะได้อย่างน่าสนใจ ถือเป็นพัฒนาการของลวดลายและงานช่างล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ได้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่างที่ปรากฏที่วัดเคตึกเชียงม่วน วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง และวัดพันอ้น จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ภาพที่ 137-138 ลักษณะหม้อปูลมญะ วัดเคตึก จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 139-140 ลักษณะหม้อปูลมญะ ใช้ดอกโบตั๋นเป็นต้นแบบ วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 141 ลักษณะหม้อปูรณฆฏะ ใช้ดอกโบตั๋นเป็นต้นแบบ วัดพันอ้น จังหวัดเชียงใหม่

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลลายหม้อปูรณฆฏะ จากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน สามารถแสดงรายละเอียดของจำนวนแหล่ง จำนวนลาย ในแต่ละจังหวัด ได้ดังตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม(แห่ง)	จำนวนลาย
1.	แม่ฮ่องสอน	14	33
2.	เชียงราย	10	16
3.	เชียงใหม่	85	71
4.	ลำพูน	19	36
5.	ลำปาง	129	275
6.	พะเยา	6	12
7.	แพร่	18	31
8.	น่าน	18	9
รวม		299	483

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และจำนวนลายหม้อปูรณฆฏะจากการสำรวจ

จากตารางแสดงข้อมูล พบว่าจำนวนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดลำปางมีมากที่สุดจำนวน 129 แห่ง และปรากฏลายหม้อดอกปูรณฆฏะมากที่สุด คือ 275 ลาย รองลงมาเป็นพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพบแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมจำนวน 85 แห่ง และปรากฏลายหม้อดอกปูรณฆฏะจำนวน 71 ลาย จังหวัดที่พบแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมน้อยที่สุดคือ จังหวัดพะเยา โดยมีจำนวน 6 แห่ง และจังหวัดที่พบลายหม้อดอกปูรณฆฏะน้อยที่สุดได้แก่จังหวัดน่าน ซึ่งพบเพียง 9 ลาย

จากตารางที่ 3 แสดงจำนวนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำรวจในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือ จำนวนทั้งสิ้น 299 แห่ง พบจำนวนลายหม้อปुरुณฆฏะทั้งหมด 483 ลาย โดยได้พบการประดับตาม ตำแหน่งต่างๆ ได้ดังตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	ตำแหน่งที่ปรากฏลายหม้อปुरुณฆฏะ	จำนวนที่พบ
สักการะพระพุทธ		258
1.	วิหาร (หน้าบัน ฉากหลังพระประธาน แท่นแก้ว แผงคอสอง ฝาหยาบ แผงแล นาคตัน ฯลฯ)	146
2.	จองค์วิหาร	4
3.	โขงพระเจ้า ชุ่มประตุ	17
4.	เจดีย์	61
5.	อุโบสถ	8
6.	พระพุทธรูป	3
7.	อาสนาพระเจ้า	3
8.	วิหารน้อย	10
9.	สัตตภัณฑ์	3
10.	ชั้นแก้วทั้งสาม	2
11.	หิ้งพระ	1
สักการะพระธรรม		206
12.	หอไตร	31
13.	หีบธรรม	111
14.	ธรรมมาสน์	51
15.	ตุ่งคร่าวธรรม	2
16.	ค่างธรรม	2
17.	ผ้าตั้งธรรม	2
18.	จ้างจ้อยม้าจ้อย	7
สักการะพระสงฆ์		1
19.	อาสนะสงฆ์	1
อื่นๆ		18
20.	ตุ่งตำซอน	4
21.	หมอนหก	2
22.	ประติมากรรมหม้อดอก	2
23.	สถานีรถไฟ	10

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนลาย ตามตำแหน่งของการสักการบูชาพระรัตนตรัย

จากตารางที่ 4 แสดงจำนวนลาย ตามตำแหน่งของการสักการบูชาพระรัตนตรัย พบว่าการใช้ลายหม้อปูลงหมู่ระดับตามตำแหน่งต่างๆ เพื่อบูชาพระพุทธ มีจำนวนมากที่สุดคือ 258 ลาย รองลงมาคือตำแหน่งบูชาพระธรรม มีจำนวน 206 ลาย และน้อยที่สุดคือตำแหน่งการบูชาพระสงฆ์ คือ 1 ลาย แต่ถ้ามองดูจากตำแหน่งของการประดับโดยไม่แยกตำแหน่งของการสักการะตามพระรัตนตรัยแล้ว พบว่ามีการสร้างสรรค์ลายหม้อปูลงหมู่ระดับที่บทรหมมากที่สุด จำนวน 111 ลาย รองลงมาเป็นพระธาตุเจดีย์ ที่มีการปั้นหม้อปูลงหมู่ลอยตัวประดับทั้ง 4 มุมพระธาตุ ด้วยจำนวน 61 ลาย รองลงมาอันดับ 3 คือลายหม้อปูลงหมู่ระดับธรรมมาสน์ ที่มีจำนวน 51 ลาย โดยในส่วนของการวิหาร ถึงแม้ว่าตัวเลขจะมากกว่าทั้งสามอันดับคือ 146 ลาย แต่เป็นลักษณะของการรวมองค์ประกอบโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมทั้งอาคาร ทั้งในส่วนของหน้าบัน ฉากหลังพระประธาน แท่นแก้ว แผงคอสอง ฝาหยาบ แผงแล นาคตัน ฯลฯ ได้รวมไว้เป็นคำว่าการวิหารเพื่อให้่ายต่อการจำแนก

ในส่วนของการสร้างสรรค์ลายหม้อดอกลั่น จากการสำรวจและเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน พบว่าปรากฏให้เห็นทุกเทคนิคงานช่าง ซึ่งแต่ละแบบถูกเลือกใช้ให้เหมาะสมกับตำแหน่งการประดับ และความถนัดของช่างท้องถิ่น นอกจากนี้บางเทคนิคยังเกิดขึ้นจากความนิยมในยุคสมัยรวมถึงการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสร้างงาน ซึ่งจะได้นำเสนอตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	เทคนิคการสร้างงาน	จำนวน
1.	งานลายคำ	235
2.	งานไม้แกะสลัก	55
3.	งานปูนปั้น	115
4.	งานปั้นรักสมุก	6
5.	งานประดับกระจก	19
6.	งานฉลุลาย	26
7.	งานดุนลาย	2
8.	งานจิตรกรรม	11
9.	งานปักผ้า	2
10.	งานเขียนชาด/เขียนสี	9
11.	งานชุค	1
12.	งานลายรดน้ำ	1
รวม		483

ตารางที่ 5 แสดงเทคนิคการสร้างลวดลายหม้อปูลงหมู่

จากข้อมูลตารางที่ 5 แสดงให้เห็นถึงเทคนิคการสร้างลวดลายหม้อปुरुณฆฏะที่ปรากฏในงานศิลปกรรมล้านนา รวมทั้งหมด 12 เทคนิค คือ งานลายคำ งานไม้แกะสลัก งานปูนปั้น งานปั้นรักสมุก งานประดับกระจก งานฉลุลาย งานฉลุลาย งานจิตรกรรม งานปักผ้า งานเขียนชาด/เขียนสี งานขุด และงานลายรดน้ำ โดยปรากฏการใช้เทคนิคงานลายคำมากที่สุด ในการสร้างสรรค์ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ถึง 235 ตัวอย่างแบบลาย รองลงมาคือเทคนิคงานปูนปั้น มีตัวอย่าง 115 แบบลาย และอันดับ 3 คือเทคนิคงานไม้แกะสลัก มีตัวอย่าง 55 แบบลาย ทำให้เราเห็นว่างานช่างล้านนานิยมสร้างลวดลายระดับงานศิลปกรรมล้านนาจากเทคนิคงานช่างทั้ง 3 เทคนิคนี้

เทคนิคต่างๆ ที่ช่างล้านนานำมาใช้ในการสร้างงานพุทธศิลป์และใช้สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์เพื่อรองรับพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธรูป พระธรรมและพระสงฆ์ โดยมีศรัทธาและความเชื่อเป็นส่วนยึดโยงงานช่างแล้ว จะเห็นว่าการเลือกใช้เทคนิคในการสร้างงานให้เหมาะสมกับตัววัสดุนั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะการเลือกใช้วัสดุและเทคนิคที่ถูกต้องนั้นจะสามารถช่วยให้งานศิลปกรรมมีอายุการใช้งานที่ยืนนาน รวมถึงลักษณะของรายละเอียดในการสร้างสรรค์งาน ย่อมต้องให้ความสำคัญในการหยิบใช้เทคนิคสร้างงานที่เหมาะสม

จากที่นำเสนอไว้ข้างต้นเราจะเห็นว่าลวดลายหม้อปुरुณฆฏะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของลวดลายในล้านนา ที่ช่างได้ใช้ความรู้ความชำนาญในการสร้างสรรค์ขึ้น จนก่อเกิดงานศิลปกรรมรับใช้ศาสนา ซึ่งนอกจากจะต้องคำนึงถึงเทคนิคการสร้างงานแล้ว การสร้างงานในแต่ละตำแหน่งที่ตั้งก็ถือเป็นเรื่องสำคัญ ที่จะช่วยสื่อความหมายโดยมีตัวลวดลายเข้าเป็นสัญลักษณ์ร่วม ในความหมายของการตีความตามคัมภีร์ในพุทธศาสนา ที่ต้องการสร้างบรรยากาศและจำลองสถานการณ์ จากการประดับหม้อปुरुณฆฏะไว้ในตำแหน่งนั้นๆ ให้รับรู้และเข้าใจอันเป็นการสื่อภาพจากแนวคิดความเชื่อออกมาให้ชัดเจน

ในส่วนของการใช้เครื่องใช้ในพิธีกรรมล้านนา ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมอื่นเนื่องจากมีรูปแบบ รูปทรงที่สอดคล้องกับการใช้ในพิธีกรรมในทุกๆ ส่วน โดยงานพุทธศิลป์ทุกชนิดล้วนแล้วแต่มีหน้าที่การใช้งานสำหรับพระรัตนตรัยโดยชัดเจน ดังเช่น ธรรมมาสน์ อาสนา จองเป็ก สัตตภัณฑ์ หีบธรรม อาสนะสงฆ์ เป็นต้น เกิดการสร้างสรรค์ประดับลวดลายหม้อปुरुณฆฏะประดับด้วยเทคนิคการที่หลากหลายก่อเกิดความสวยงาม จนเป็นลายที่ถูกหยิบยืมมาใช้เป็นภาพจำของช่างล้านนาอีกหนึ่งลาย ดังนั้นเมื่อเราศึกษาการสร้างลายหม้อดอกด้วยเทคนิคต่างๆ แล้ว จะพบว่าหม้อปुरुณฆฏะมักปรากฏอยู่ในข้าวของเครื่องใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา หรือเรียกอีกอย่างว่างานพุทธศิลป์ โดยลายหม้อปुरुณฆฏะสามารถช่วยเสริมความสมบูรณ์และความหมาย ของการเป็นสัญลักษณ์ในการบูชาพระรัตนตรัย ผ่านรูปแบบเทคนิคงานช่างล้านนาในรูปแบบที่หลากหลาย นำมาปรับใช้ให้เข้ากันได้อย่างลงตัว

บทที่ 6

บทสรุป

พัฒนาการของลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ

จากการศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา โดยมีขอบเขตพื้นที่ศึกษาได้แก่ 8 จังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน 14 แห่ง จังหวัดเชียงราย 10 แห่ง จังหวัดเชียงใหม่ 85 แห่ง จังหวัดลำพูน 19 แห่ง จังหวัดลำปาง 129 แห่ง จังหวัดพะเยา 6 แห่ง จังหวัดแพร่ 18 แห่ง และ จังหวัดน่าน 18 แห่ง โดยศึกษาแหล่งข้อมูล งานศิลปกรรมล้านนารวม 299 แห่ง พบรูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะในศิลปกรรมล้านนา ปรากฏหลักฐานขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 จนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ดังนั้นจึงได้กำหนดช่วงระยะเวลาการสำรวจเลือกเก็บตัวอย่างในแต่ละช่วงเวลา เพื่อนำมาเปรียบเทียบจำแนกเพื่อหาพัฒนาการและเทคนิคการเกิดของลวดลายหม้อปुरुณฆฏะ ในการนำมาประดับในงานพุทธศิลป์ล้านนา โดยได้กำหนดตัวอย่างที่อยู่ในช่วงเวลาจากการจัดเก็บข้อมูลออกช่วงเวลาดังนี้

1. ลวดลายหม้อดอกพุทธศตวรรษที่ 20 – 21 ยุคทองของล้านนา

สำหรับลวดลายหม้อดอกประดับงานพุทธศิลป์ล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 หรือที่รู้จักกันว่าเป็นยุคทอง ส่งผลให้งานช่างฝีมือแขนงต่างๆ ได้รับการพัฒนาทักษะมากขึ้น ทั้งเทคนิคการขึ้นรูปของลวดลายด้วยโครงสร้างที่มีการโกลนพื้นลายขึ้นมารองรับรายละเอียดของปูนปั้นประดับ สร้างมิติที่ลอยนูนเด่นยกตัวขึ้นมาจากพื้นอย่างน่าสนใจ ซึ่งพื้นฐานลวดลายยุคนี้ได้รับแรงบันดาลใจและอิทธิพลของลวดลายจากศิลปะจีนที่มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-21 ในสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง ผ่านงานเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องใช้ต่างๆ อันเป็นสินค้าของชนชั้นสูงที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนในราชสำนักล้านนา โดยเกิดเป็นลายเครือเถาที่ปรากฏในการนำมาประดับศาสนสถาน และสืบทอดกันมาจนเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น จนเป็นที่มาของลายเครือล้านนา²⁹

ลักษณะของลายหม้อดอกในยุคนี้ ด้วยลักษณะของรูปแบบหม้อน้ำ เป็นหม้อทรงเตี้ยป่อง ด้านข้างไม่มีคอ ซอดอกที่ออกมาจากปากหม้อ ยังคงเป็นลายพรรณพฤกษาชัดเจน โดยเฉพาะดอกบัว ทั้งบัวหลวงและบัวสาย ดังตัวอย่างภาพจิตรกรรมฝาผนังลายหม้อดอก ที่กรุเจดีย์ร้างวัดแสนขัน จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ในช่วงเวลาต่อมา ลายหม้อดอกได้มีพัฒนาการของรูปแบบหม้อที่มีคือ ดอกบัวและส่วนประกอบของลายเครือเถา ที่มีขอบลายหยักโค้งหลายหยักและมีลายกระหนกหัวม้วนเข้ามา

²⁹ มารุต อมรานนท์. อิทธิพลศิลปะจีนที่มีต่อลวดลายล้านนา, ในวารสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ก.ค.-ธ.ค. 2522, หน้า 120-130.

ประกอบกับช่อดอก อันเป็นลวดลายที่พบว่าจะเริ่มได้รับความนิยมในสมัยพระเจ้าติโลกราชในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 โดยลวดลายหม้อดอกในยุคนี้ ลักษณะของดอกไม้และใบไม้ยังคงความเหมือนธรรมชาติ ดังตัวอย่างที่พบในวิหารพระพุทธรูป และวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง

นอกจากงานจิตรกรรมลายคำ ยังพบงานปูนปั้นและงานจิตรกรรมเขียนสี ที่มีรูปแบบลวดลายรูปทรงหม้อดอกดอกไม้ และเทคนิคการสร้างงานที่มีลักษณะคล้ายกันกับรูปแบบจิตรกรรมแลลวดลายของสุโขทัย ซึ่งน่าจะได้รับการถ่ายทอดถึงกัน ดังปรากฏให้เห็นในจิตรกรรมฝาผนัง ภายในกรุวัดร้างแสนขัน อ.เมือง จ.เชียงใหม่ งานชุดลายเส้นรูปหม้อดอกบนแผ่นหินชนวน ที่มีการพบเจอจากการขุดคุ้ยทางโบราณคดีที่จังหวัดพะเยา เป็นต้น

2. ลวดลายหม้อดอกพุทธศตวรรษที่ 22-23 ยุคพม่าปกครองสุล่านนายุคเสื่อม

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 ถือเป็นยุคเสื่อมของล้านนา เนื่องจากพม่าเข้ายึดครองล้านนา (พ.ศ.2101-2317) และเกิดความวุ่นวายจากการแย่งชิงอำนาจด้วยกันเองกับทั้งพม่าและกรุงศรีอยุธยา ระหว่างที่ล้านนาอยู่ในอำนาจปกครองของพม่านานมากกว่า 200 ปี มีบางช่วงตกก็อยู่ในอำนาจของอยุธยาด้วยในระยะสั้นๆ ส่งผลให้งานศิลปกรรมต่างๆ เริ่มเสื่อมถอยลง สำหรับรูปแบบและลักษณะเด่นที่แสดงถึงความพยายามที่จะสืบสานแบบแผนและฝีมือของช่างในยุคทองเมื่อช่วงก่อนหน้านี้ การสร้างงานพุทธศิลป์จึงได้มีโอกาสได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองในการที่จะสามารถสร้างงานตามแบบชนบจารีต เหตุผลหนึ่งที่มีส่วนที่ทำให้เกิดการสร้างงานแบบยุคทองมาสู่ยุคดังกล่าวนี้ก็คงเนื่องมาจากธรรมเนียม “การกัลปนา” ซึ่งยังได้เอื้อต่อการสร้างงานพุทธศิลป์โดยที่อิทธิพลอำนาจทางการเมืองและการปกครองจะเข้ามาครอบงำได้ ซึ่งเหตุการณ์ในยุคนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่ามีการหยุดสร้างงานศิลปกรรม แต่จะสร้างน้อยลงเท่านั้นเอง

ดังนั้นงานตัวอย่างในยุคนี้จึงพบได้น้อย แต่ก็ยังพบมีให้เห็นซึ่งเป็นลายดอกลอย ที่เป็นดอกไม้ประดิษฐ์ ใช้ในการประดับพื้นที่ว่าง ซึ่งในเทคนิคงานลายคำประดับอาคารศาสนสถานล้านนานั้น มีการพบการใช้ดอกลอยประดับพื้นที่ของตัวไม้โครงสร้างและในช่องลูกฟัก ตลอดจนแผงคอสอง ลวดลายดังกล่าวมักจะเป็นลายโดดๆ มีรายละเอียดซับซ้อน ดังตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นลวดลายหม้อดอกในช่วงเวลานี้ คืองานลายคำในวิหารวัดปางยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง หม้อดอกลายคำประดับวัดเวียง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง และหม้อดอกลายคำประดับวิหารพระพุทธรูป(บางตำแหน่ง) วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นต้น

3. ลวดลายพรรณพฤกษาพุทธศตวรรษที่ 24 - 25 ยุคฟื้นฟู

เป็นระยะเวลาของการฟื้นฟูบ้านเมืองหลังจากที่แคว้นล้านนาได้ล่มสลายหลังจากยุคพม่าปกครอง ดินแดนล้านนากลายเป็นเมืองร้างในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ก่อนจะมีการกวาดต้อนผู้คนต่างเมืองมอญอีกครั้ง ก่อให้เกิดรูปแบบศิลปะพื้นบ้านที่หลากหลาย รวมถึงรูปแบบงานพุทธศิลป์ล้านนาแขนง

ต่างๆ ซึ่งเกิดจากการกวาดต้อนผู้คนมาไว้ในเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ก่อเกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับชาวล้านนา ทั้งชาติพันธุ์กะเหรี่ยงหรือยาง ไทลื้อ ไทเขิน และไทใหญ่ ซึ่งเป็นยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ของการฟื้นฟูบ้านเมืองที่จำเป็นจะต้องเกณฑ์ผู้คนมาร่วมกันบูรณะสภาพสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ภายใต้การปกครองระบอบจารีตที่จะต้องเป็นประเทศราชของสยาม

งานช่างจึงมีการฟื้นฟูเกิดขึ้นรวมไปถึงงานทัศนศิลป์สาขาต่างๆ งานพุทธศิลป์ จากหลักฐานช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการรวบรวมช่างฝีมือจากหัวเมืองสำคัญโดยเฉพาะช่างจากเมืองเชียงแสน ที่ก่อนหน้านี้ได้เป็นศูนย์กลางการปกครองเมื่อครั้งที่อยู่ภายใต้การปกครองของพม่า โดยช่างกลุ่มนี้ได้มีบทบาทในการสร้างงานในยุคฟื้นฟูขึ้นตามหัวเมืองสำคัญของล้านนา เช่น เมืองลำปาง เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองแพร่ และเมืองน่าน อันเป็นที่รู้จักกันดีในนาม “สกุลช่างเชียงแสน” ก่อเกิดการสร้างงานยุคใหม่ทุกหัวเมือง โดยเฉพาะเทคนิคงานลายคำ ที่ปรากฏบนงานพุทธศิลป์ เช่น หีบธรรม ธรรมมาสน์ เป็นต้น ซึ่งจังหวัดลำปางถือเป็นเมืองหนึ่งที่คนเชียงแสนเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมากที่สุด ส่งผลให้ก่อกำเนิดงานช่างศิลป์ต่างๆ รวมถึงงานพุทธศิลป์ที่มีความหลากหลาย จนอาจจะกล่าวได้ว่า จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีงานพุทธศิลป์มากที่สุด ซึ่งเป็นข้อมูลจากการสำรวจและทำทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ในช่วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมา จึงเป็นเหตุผลที่เราพบลายหม้อดอกในจังหวัดลำปางมากที่สุดด้วยเหตุผลข้อนี้

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มช่างอื่นที่สำคัญในล้านนายุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างงานศิลปกรรมในท้องถิ่นที่ตนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยการสร้างงานนั้นมีทั้งการคงรักษาเอกลักษณ์รูปแบบของตนเอาไว้ ดังเช่น กลุ่มช่างไทลื้อ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณ เมืองพะเยา และเมืองน่าน ตลอดจนกลุ่มช่างที่มีการผสมผสานและเกิดพัฒนาการทางด้านรูปแบบและฝีมือจนเป็นเอกลักษณ์ใหม่ในเวลาต่อมา ก็คือ ช่างชาวยองในเมืองลำพูน เป็นต้น ซึ่งจากการสำรวจลวดลายหม้อดอกในพื้นที่ ในเขตอำเภอแม่ทา-อำเภอป่าซาง พบวัฒนธรรมสำคัญของคนยองในลำพูน คือการสร้างลายหม้อดอกประดับฉากหลังพระประธานในวิหาร เพื่อเป็นการสักการะบูชาพระพุทธ

ในช่วงเวลาดังกล่าวอิทธิพลจากศิลปะจีนได้เข้ามามีบทบาทในดินแดนล้านนา โดยได้รับความนิยมมากที่สุดในบรรดางานช่างอื่นๆ คือ ลวดลายประดับ ซึ่งส่วนใหญ่จะพบในลักษณะที่มีการผสมผสาน ระหว่างศิลปะรัตนโกสินทร์ผสมกับศิลปะจีน เพราะช่วงเวลาดังกล่าวนี้สยามได้มีการติดต่อดำขายกับจีนเป็นหลัก จึงทำให้เกิดรูปแบบศิลปกรรมแบบผสมผสานทั้งส่วนที่มีอยู่ก่อนหน้านี้และส่วนที่ทยอยแพร่หลายเข้ามาสมทบเป็นระยะ³⁰ ถึงแม้ว่าเมื่อเริ่มปรากฏอิทธิพลทางวัฒนธรรมตะวันตกแพร่หลาย ลวดลายแบบจีนก็ยังคงอยู่ ทั้งที่เป็นเอกเทศและผสมผสานปะปนกลมกลืน จนเป็นรสนิยมอย่างไทยที่แยกแยะได้ไม่ถนัดนัก ดังตัวอย่างงานลายคำประดับวิหารวัดเคเต็กเชียงม่วน จังหวัดลำปาง

³⁰ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ : ทรัพยากร-ล้านนา, (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2561), หน้า 22.

ที่มีลายหม้อดอกที่ได้รับอิทธิพลจากจีนเข้ามาผสมผสาน อันเป็นผลจากการเข้ามาทำการค้าขายของชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าวในนครลำปาง

ในการสร้างสรรค์ลวดลายหม้อดอกในงานพุทธศิลป์มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่อีกประการหนึ่ง คือในช่วงเวลาดังกล่าวอิทธิพลชาติตะวันตกได้แผ่ขยายเข้ามาสู่อาณาจักรสยาม โดยเฉพาะในวัฒนธรรมล้านนานั้นอิทธิพลศิลปะตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลโดยผ่านทางศิลปะพม่าและไทใหญ่ นับว่าเป็นพัฒนาการของรูปแบบงานพุทธศิลป์ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ก่อนจะโดนโหมกระหน่ำในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 อีกครั้ง ดังนั้นเราจะพบว่ารูปแบบลวดลายการประดับงานพุทธศิลป์ในล้านนาและการสร้างประดับงานศาสนสถาน จะมีกลิ่นอายของงานช่างพม่า-ไทใหญ่อยู่เสมอ โดยที่กลุ่มช่างเข้ามาพร้อมกับกิจการสัมปทานป่าไม้ของชาวตะวันตกและชาวพม่าโดยตรงในเวลานั้น เกิดการสร้างวัดพม่า-ไทใหญ่ขึ้น ซึ่งปรากฏมากที่สุดในจังหวัดลำปาง และสร้างงานอัตลักษณ์ไว้ในพื้นที่โดยเอาแบบแผนของลักษณะการประดับลายหม้อดอกในงานศิลปกรรมพม่า-ไทใหญ่มาใช้ ยกตัวอย่างเช่น การประดับรูปปั้นหม้อดอกบริเวณมุมพระธาตุต่างๆ ที่เป็นศิลปกรรมพม่า-ไทใหญ่ เป็นต้น

รูปแบบลวดลายที่ได้รับความนิยมในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 คือลวดลายผสมผสานกันระหว่างศิลปะตะวันตกและศิลปะจีน เรียกว่าลายเทศ ส่งผลต่อรูปแบบลายหม้อดอกในล้านนาช่วงเวลาดังกล่าวที่มีรูปแบบเป็นลักษณะเป็นช่อดอกไม้ลายประดิษฐ์มากขึ้น จนไม่สามารถมองเห็นความเป็นดอกบัวได้ ทั้งในลักษณะของดอก เครือเถา และใบกระหนก ที่มีการผสมผสานกันจนเป็นลายในรูปแบบใหม่ที่มีความหลากหลายในงานเชิงช่าง จนไม่จำกัดชื่อเรียกอีกต่อไป

อีกหนึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษนี้ คือการผสมผสานกับรูปแบบลวดลายจากศิลปะตะวันตกที่ผ่านมาจากศิลปะพม่ายุคสมัยมณฑลเย่ พร้อมกับกับวัสดุและเทคนิคงานประดับกระจก ได้แพร่กระจายและได้รับความนิยมในช่วงเวลานี้ นำไปสู่การสร้างสรรค์ลายหม้อดอกเทคนิคประดับกระจก โดยมรเทศนิคปั้นรักกระหนะเข้ามาผสมผสาน สร้างความแปลกให้สวยงามให้กับลายดังกล่าวมาก โดยมีการผูกลายประกอบกับก้านใบเทศโดยใบมีลักษณะเป็นขอบหยักสะบัดม้วน มีการผสมผสานกันระหว่างใบและดอกในศิลปะจีนกับศิลปะตะวันตก โดยอาศัยสีจากกระจกเลียนแบบสีของธรรมชาติ ในการสร้างช่อดอกในหม้อดอกได้อย่างแปลกตา

อาจจะกล่าวได้ว่าในยุคนี้ ปรากฏลวดลายหม้อบุรณขมู๊ประดับงานพุทธศิลป์ โดยมีรูปแบบที่หลากหลายมาก ทั้งในส่วนช่อดอกไม้ที่เป็นดอกบัว ดอกเอื้อง ช่อดอกไม้ประดิษฐ์ และลักษณะของรูปทรงหม้อดอก รวมไปถึงเทคนิคการสร้างสร้งงานที่มีความหลากหลาย ซึ่งถือว่าลายนี้น่าจะเป็นที่นิยมมากในช่วงเวลานี้

4. ลวดลายปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ยุคอิทธิพลรัตนโกสินทร์

ในช่วงเวลาครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 ล้านนาภายใต้ราชอาณาจักรไทย เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่ส่งผลให้เกิดรูปแบบการสร้างงานศิลปกรรมที่ได้เกี่ยวเนื่องจากแนวทางการเมืองการปกครอง จากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นแบบประชาธิปไตยใน ปี พ.ศ. 2475 ได้ส่งผลให้สังคมและวัฒนธรรมล้านนาได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ ซึ่งรูปแบบงานศิลปกรรมก็ได้รับผลกระทบนี้ด้วยเช่นเดียวกัน ดังจะพบรูปแบบที่รับอิทธิพลรัฐนิยมมาปรากฏในงานศิลปกรรมท้องถิ่น เช่น ลวดลายหม้อดอกที่มีดอกไม้โผล่ออกมาจากปากหม้อ ก็เปลี่ยนเป็นดอกไม้โผล่ออกมาจากพานรัฐธรรมนูญ เป็นต้น หรือแม้แต่ลายหม้อดอกที่มีการผูกลายด้วยลายกระหนกแบบศิลปะภาคกลาง สะท้อนความนิยมศิลปะจากส่วนกลางที่เริ่มมีความนิยมในช่วงก่อนหน้านี้ โดยการสนับสนุนจากเจ้านายในท้องถิ่น ซึ่งงานที่ชัดเจนปรากฏในงานหม้อดอกในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแพร่ ซึ่งมีกลิ่นอายของอิทธิพลรัตนโกสินทร์ที่ชัดเจนมาก โดยนิยมใช้ลายกระหนกแทนใบออก โปยพุ่งออกมาจากปากหม้อดอก จึงถือได้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวรูปแบบลายหม้อดอกได้มีพัฒนาการอย่างมาก และไม่ได้ยึดติดกับแบบแผนของโครงลายเดิมอีกต่อไป

บทส่งท้าย

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลลายหม้อปูรณฆฏะ จากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน พบว่าจำนวนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดลำปางมีมากที่สุด จำนวน 129 แห่ง และปรากฏลายหม้อดอกปูรณฆฏะมากที่สุด คือ 275 ลาย รองลงมาเป็นพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพบแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมจำนวน 85 แห่ง และปรากฏลายหม้อดอกปูรณฆฏะจำนวน 71 ลาย จังหวัดที่พบแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมน้อยที่สุดคือ จังหวัดพะเยา โดยมีจำนวน 6 แห่ง และจังหวัดที่พบลายหม้อดอกปูรณฆฏะน้อยที่สุดได้แก่จังหวัดน่าน ซึ่งพบเพียง 9 ลาย

โดยแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือ มีจำนวนทั้งสิ้น 299 แห่ง พบจำนวนลายหม้อปูรณฆฏะทั้งหมด 483 ลาย โดยได้พบการประดับตามตำแหน่งต่างๆ ซึ่งสามารถแสดงจำนวนลายตามตำแหน่งของการสักการบูชาพระรัตนตรัย พบว่าการใช้ลายหม้อปูรณฆฏะเพื่อบูชาพระพุทธ มีจำนวนมากที่สุดคือ 258 ลาย รองลงมาคือตำแหน่งบูชาพระธรรม มีจำนวน 206 ลาย และน้อยที่สุดคือตำแหน่งการบูชาพระสงฆ์ คือ 1 ลาย แต่ถ้ามองดูจากตำแหน่งของการประดับโดยไม่แยกตำแหน่งของการสักการะตามพระรัตนตรัยแล้ว พบว่ามีการสร้างสรรค์ลายหม้อปูรณฆฏะประดับหีบธรรมมากที่สุด จำนวน 111 ลาย รองลงมาเป็นพระธาตุเจดีย์ ที่มีการปั้นหม้อปูรณฆฏะลอยตัวประดับทั้ง 4 มุมพระธาตุด้วยจำนวน 61 ลาย รองลงมาอันดับ 3 คือลายหม้อปูรณฆฏะประดับธรรมมาสน์ ที่มีจำนวน 51 ลาย โดยในส่วนของวิหาร ถึงแม้ว่าตัวเลขจะมากกว่าทั้งสามอันดับคือ 146 ลาย แต่เป็นลักษณะของการรวมองค์ประกอบโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมทั้งอาคาร ทั้งในส่วนของหน้าบัน ฉากหลังพระประธาน แท่นแก้ว แผงคอสอง ฝาหยาบ แผงแล นาคตัน ฯลฯ ได้รวมไว้เป็นคำ่วิหารเพื่อให้ง่ายต่อการจำแนก

ในส่วนของงานสร้างสรรค์ลายหม้อดอกนั้น จากการสำรวจและเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน พบว่าปรากฏให้เห็นทุกเทคนิคงานช่าง ซึ่งแต่ละแบบถูกเลือกใช้ให้เหมาะสมกับตำแหน่งการประดับและความถนัดของช่างท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงเทคนิคการสร้างลวดลายหม้อปูรณฆฏะที่ปรากฏในงานศิลปกรรมล้านนา รวมทั้งหมด 12 เทคนิค คือ งานลายคำ งานไม้แกะสลัก งานปูนปั้น งานปั้นรักสมุก งานประดับกระจก งานฉลุลาย งานฉุนลาย งานจิตรกรรม งานปักผ้า งานเขียนชาด/เขียนสี งานขูด และงานลายรดน้ำ โดยปรากฏการใช้เทคนิคงานลายคำมากที่สุด ในการสร้างสรรค์ลวดลายหม้อปูรณฆฏะ ถึง 235 ตัวอย่างแบบลาย รองลงมาคือเทคนิคงานปูนปั้น มีตัวอย่าง 115 แบบลาย และอันดับ 3 คือเทคนิคงานไม้แกะสลัก มีตัวอย่าง 55 แบบลาย ทำให้เราเห็นว่่างานช่างล้านนานิยมสร้างลวดลายระดับงานศิลปกรรมล้านนาจากเทคนิคงานช่างทั้ง 3 เทคนิคนี้

การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ประดับลายหม้อปูรณฆฏะในศิลปกรรมล้านนาคือ เป็นการนำข้อมูลเกี่ยวกับจากการเก็บรวบรวมข้อมูลลวดลายหม้อปูรณฆฏะ ในเขตพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา จำนวน 293 วัดกับอีก 6 แหล่งมรดกวัฒนธรรม

ปรากฏลวดลายหม้อปुरुณงูกว่า 483 ลาย สู่การทำความเข้าใจรูปแบบลายและความหมายในพื้นที่ผ่านการประดับลายในตำแหน่งต่างๆ ทำให้ได้เห็นถึงพัฒนาการและรูปแบบลวดลายหม้อดอกปรากฏหลักฐานขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 จนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ นำเสนอโดยจำแนกออกเป็นบทเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ตั้งแต่ประวัติความเป็น ความหมายของหม้อดอก สู่ลายหม้อปुरुณงูที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์ล้านนา ด้วยเทคนิคการสร้างงานต่างๆ ทั้งงานปูนปั้น งานลายคำ งานจิตรกรรม เป็นต้น จนมองเห็นถึงพัฒนาการของลวดลายดังกล่าวได้ชัดเจนมากขึ้น

ลวดลายหม้อดอกที่ปรากฏในวัฒนธรรมล้านนา แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของความเชื่อล้านนา ที่สื่อผ่านงานศิลปกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม ที่แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบปลีกย่อยที่มีการนำลายหม้อปुरुณงูไปประดับตกแต่งแล้ว ยังปรากฏในงานสร้างสรรค์เครื่องใช้ในพิธีกรรม จากตำแหน่งของการประดับลายหม้อดอก ทำให้เรามองเห็นถึงลายเชิงสัญลักษณ์ความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ล้านนา ถึงความเป็นจริงที่ว่าหม้อปुरुณงูคือเครื่องสักการบูชาในพระรัตนตรัย ใช้ประดับบูชาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ตามตำแหน่งหมุดหมายที่นำไปประดับ ดังที่ได้นำเสนอไว้ในบทข้างต้น จึงเป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่ให้ไว้สำหรับการประดับลายหม้อปुरुณงูในวัฒนธรรมล้านนา

ในเรื่องของความหลากหลายของระดับฝีมือ เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัวของลายหม้อปुरुณงูที่ปรากฏงานพุทธศิลป์ล้านนา ซึ่งมีการผสมผสานการรับเอารูปแบบอิทธิพลจากวัฒนธรรมอื่นเข้ามามีบทบาทในการสร้างสรรค์งาน แต่ช่วงก็ได้มีการปรับปรุงดัดรูปแบบให้เข้ากับความสะดวกและยังคงความนิยมของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การคลี่คลายจนกลายเป็นอัตลักษณ์ลวดลายที่มีเสน่ห์ ดังปรากฏทั้งงานทัศนศิลป์ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม ตลอดจนถึงเครื่องใช้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ยกตัวอย่างการนำลายพันธุ์กรรมพืชมาปรับใช้ให้เข้ากับความเชื่อในพุทธศาสนา ว่าด้วยเรื่องความเชื่อและสัญลักษณ์ ถูกพัฒนาต่อยอดจนนำไปสู่ลายหม้อดอก หรือลายหม้อปुरुณงู ที่ล้านนาได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ศรีลังกา และรับอิทธิพลโดยตรงจากพม่า-พุกาม จนปรากฏให้เห็นรูปแบบที่ชัดเจนในวัฒนธรรมล้านนา และตกผลึกในแนวคิดว่าด้วยเครื่องสักการบูชาในพระรัตนตรัย จากตัวอย่างงานจิตรกรรมฝาผนังประดับกรุเจดีย์ร้างวันแสนขาน โดยผู้เขียนได้ค้นพบและได้คัดลอกลวดลายไว้ ซึ่งภายในปรากฏลายหม้อดอกโดยเป็นช่อดอกบัวปักในหม้อเพื่อสักการบูชาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นหลักฐานงานจิตรกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

การนำเสนอพัฒนาการของลวดลายหม้อดอกในแต่ละยุคสมัย ที่ปรากฏขึ้นในงานศิลปกรรมล้านนา ซึ่งมีทั้งองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา เปรียบเทียบรูปแบบ และจากผลงานของนักวิชาการท่านอื่น ที่ได้มีการศึกษามาแล้ว เพื่อให้เกิดภาพรวมและเห็นถึงเหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงเวลานั้น ซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการของลวดลายหม้อปुरुณงู ผ่านภาพลายเส้นที่ผู้เขียนได้ทำการคัดลอกตัวอย่างไว้ถึง 220 ลาย เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาเปรียบเทียบและเห็นพัฒนาการของลายหม้อปुरुณงู เพื่อให้ผู้สนใจนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในอนาคตต่อไป

อาจกล่าวได้ว่า ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะในงานพุทธศิลป์ล้านนา ได้มีพัฒนาการและความหลากหลายรูปแบบอันเกิดจากการสร้างสรรค์โดยช่างฝีมือที่ได้รับแรงบันดาลใจและสืบทอดทักษะส่งผ่านกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งได้มีปัจจัยทางด้านต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องในแต่ละยุคสมัย จนได้มีรูปแบบเฉพาะตัวอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น นับตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 – 21 ลวดลายล้านนาได้สะท้อนแสดงความยิ่งใหญ่และเจริญรุ่งเรืองทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะยุคทองที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 เจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา ส่งผลให้รูปแบบลวดลายหม้อปुरुณฆฏะมีรูปแบบที่หลากหลายและพัฒนาไปได้อย่างชัดเจน เป็นพื้นฐานให้กับลวดลายในยุคต่อมา

ลวดลายหม้อปुरुณฆฏะมีพัฒนาการตามลำดับจวบจนกระทั่งการเข้ามาปกครองของพม่าช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 อย่างไรก็ตามกลับพบว่าล้านนายังคงได้สร้างงานพุทธศิลป์สืบสานงานฝีมือกันอยู่อย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะไม่ค่อยปรากฏหลักฐานชัดเจนเหมือนดังยุคก่อนก็ตาม แต่ก็ได้มีเอกลักษณ์เฉพาะยุคสมัยได้อย่างน่าสนใจ เกิดงานศิลปกรรมในแต่ละท้องถิ่น เช่นกลุ่มช่างลำปาง เป็นต้น ในเวลาต่อมาล้านนาสามารถเป็นอิสระจากพม่าเข้าสู่ยุคฟื้นฟูบ้านเมืองการเร่งสร้างงานที่สืบทอดองค์ความรู้ที่ตกทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นก็มิผลให้ยังคงรูปแบบงานช่างยังคงได้รับการสืบสานมาโดยตลอด โดยเฉพาะกลุ่มช่างเชียงแสนที่เข้ามาฟื้นฟูงานศิลปกรรมล้านนา ทั้งในส่วนของจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ เป็นต้น ทำให้ปรากฏลวดลายหม้อดอกที่มีรูปแบบที่หลากหลายมากในช่วงเวลาดังกล่าว

ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ล้านนาต้องตกเป็นฐานะเมืองประเทศราชของกรุงเทพฯ จนเวลาต่อมาล้านนาจึงได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ลวดลายหม้อดอกล้านนาก็ยังสามารถสร้างรูปแบบที่มีการผสมผสานระหว่างศิลปะล้านนา ยุคเก่ากับศิลปะรัตนโกสินทร์ รวมถึงศิลปะพื้นถิ่นได้อย่างกลมกลืน

อาจจะกล่าวได้ว่า เมื่อเราเปลี่ยนวิธีคิดและมุมมองลายหม้อปुरुณฆฏะแบบเดิมออกไป แล้วหันกลับมามองการใช้ประดับตามตำแหน่ง ทั้งในส่วนของอาคารสถาปัตยกรรม เครื่องใช้ในพิธีกรรม เราจะเข้าใจบริบทของการสร้างลายประดับลายหม้อดอกมากขึ้น ถึงการเป็นเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยที่มีความชัดเจนตามตำแหน่งของการประดับ ทั้งในส่วนของพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ จนง่ายต่อการตีความในเชิงสัญลักษณ์และสื่อภาพความหมายเดิมออกไป

ท้ายนี้จากการนำเสนอพัฒนาการของลายหม้อปुरुณฆฏะล้านนา จะเห็นว่าหม้อปुरुณฆฏะได้ออกจากพุทธศาสนาและมารับใช้เจ้านายรวมถึงสถานที่ทางราชการในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 มากขึ้น ซึ่งเป็นการนำลายมาปรับใช้กับสถานที่อื่นๆ โดยไม่มีความเชื่อทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่คงไว้ซึ่งการนำพันธุ์ไม้มาใช้ในการออกแบบ ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงนิยมใช้ดอกบัวและดอกบัวแบบประยุกต์ ก่อนจะพัฒนาไปสู่ลายประดิษฐ์ที่มีลายกระหนกเข้ามามีบทบาทต่อรูปแบบ สู่ความงามที่ผสมผสานเทคนิคที่ช่างทั่วไปสามารถเข้ามามีส่วนในการสร้างสรรค์ได้

ดังนั้นการนำลายหม้อปรุณฐะมาปรับใช้นอกวัด จึงเกิดขึ้นมาเกือบร้อยปีแล้ว ถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับยุคนั้น แต่อย่างน้อยทำให้เรามองเห็นการหยิบใช้ลายอันเป็นมงคลในการประดับบ้านเรือนของเจ้านายและบุคคลทั่วไป ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. **ช่างศิลป์ไทย**. ชุดที่ 1 เล่ม 1 บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน) กรุงเทพฯ พ.ศ. 2537.
- ไกรศรี นิมานเหมินท์. **ความรู้พื้นฐานด้านล้านนาคดี ศาสนาและวัฒนธรรมลายคราม**. หนังสือเพื่อเฉลิมฉลองอายุครบ ๖ รอบ นายไกรศรี นิมานเหมินท์ ศูนย์หนังสือเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2527.
- ฐาปกรณ์ เครือระยา. **ดอกเอื้องในพิธีกรรม วัฒนธรรมและความเชื่อ**. เชียงใหม่: วนิตการพิมพ์, 2561.
- “.....”. **รายงานวิจัยการศึกษาและรวบรวมรูปแบบลวดลายชุดโบราณ ของเครื่องเขินบ้านนันทาราม เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเขินจังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2561.
- “.....”. **พรรณพฤกษาล้านนา จากพันธุกรรมพืชสู่ลวดลายในศิลปกรรม**. เชียงใหม่: โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.-มจ.), 2563.
- จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญาและคณะ. **หอไตรวัดพระสิงห์ : ประวัติ ลักษณะศิลปกรรมและแนวทางการอนุรักษ์**. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2539.
- จิราวรรณ ชมชวน. **หอธรรมในเขตอำเภอสันทรายจังหวัดเชียงใหม่**. ภาควิชาศิลปไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2545.
- ชัยชาญ คุณธรรมพิสิฐ. **การศึกษาลวดลายปิดทองประดับตกแต่งหอธรรมในเขตเทศบาลจังหวัดเชียงใหม่**. ภาควิชาศิลปไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2538
- เชียรชาย อักษรดิษฐ์. **ลวดลายพื้นถิ่นงานพุทธศิลป์ล้านนา, วารสารร่มพะยอม**. 21(2) : 1-17 ; เม.ย.-ก.ย. 2562.
- บุปผา เจริญทรัพย์. **หอไตร**. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . 2513
- ประดิษฐ์ พุทธวงศ์. **ลวดลายสลักไม้ปิดทองหน้าบันหอธรรมในเขต อ.ป่าซาง อ.แม่ทา อ.บ้านโฮ่งจังหวัดลำพูน**. ภาควิชาศิลปไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . 2544
- ประวุดฒิ แยมยลงาม. **หอธรรม(หอพระไตรปิฎก)ในเขตกำแพงเมืองและรอบนอกที่สำคัญ อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่**. ภาควิชาศิลปไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . 2531
- ปิยนุช แก้วระยะ. **หอต่างๆ ในวัดที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา**. ภาควิชาศิลปไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . 2536
- น. ณ ปากน้ำ. **ศิลปกรรมในสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2524.

แน่นน้อย ปัจจุพรค์, สมชาย ณ นครพนม. **วิญญาณไม้แกะสลักอีสาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
เรีงมย์, 2536, หน้า 19.

พงศาวดารเมืองน่าน. อนุสรณ์งานบำเพ็ญพระราชกุศลออกเมรุ พระราชทานเพลิงศพพระเทพนันท
จารย์ (บุญชู ธรรมสารมหาเถร) อดีตเจ้าคณะจังหวัดน่าน เจ้าอาวาสวัดพญาภูพระอารามหลวง
1 เมษายน 2543. เชียงใหม่ : ธนุพรีนต้ง, 2543.

ภาณุพงษ์ เลหาสม. **จิตรกรรมฝาผนังล้านนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2541.

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. **วิหารล้านนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2544.

“.....”. **การศึกษาวิหารทรงปราสาทในเขตภาคเหนือ**. เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่(เอกสารอค์สำเนา), 2542.

“.....”. **แบบแผนทางศิลปกรรมของวิหารพื้นเมืองล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-
24**. เชียงใหม่ : สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (เอกสารอค์สำเนา), 2543.

วัชรินภรณ์ สุทธการ. **หอธรรมในเขตอำเภอแม่ทา อำเภอป่าซาง และอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัด
ลำพูน**. ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2543.

วิทยา พลวิฑูรย์. **แต่เดิมเส้น เขียนสาย ลายคำจ้งโก๋**. เชียงใหม่:โฮงเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา,
2555.

ศิลปากร, กรม, **เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์
พรีนต้ง กรุ๊ป จำกัด, 2530.

ฤดีรัตน์ กายราศ. **บัว : องค์ประกอบประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ :กรมศิลปากร,
2540.

สน สีมাত্রัง. **โครงสร้างจิตรกรรมฝาผนังล้านนา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.

สถาพร อรุณวิลาศ. **การศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบหอไตรในภาคเหนือตอนบนของประเทศ
ไทย** . ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร . 2534

สุรพล ดำริห์กุล. **ช่วงเมืองและวัดหัวช่วงกับแบบแผนของเมืองในดินแดนล้านนา: รายงานการ
วิจัย**. ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดินของคณะวิจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ปีงบประมาณ 2544-2545. เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

“.....”. **ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2561.

“.....”. **ลายคำล้านนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2544.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล. เที้ยววัด เที้ยววา **ชมงานปูนปั้นล้านนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร,
2545.

สุรสวัสดิ์ มล. และคณะ. **วิหารลายคำ ประวัติความเป็นมา ลักษณะ และแนวทางการอนุรักษ์**

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไม่ปรากฏที่พิมพ์.

สวัสดิ์ อ่องสกุล, ปรีวรรต. **พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์

วิชาการ, 2539.

สันติ เล็กสุขุม, **ความสัมพันธ์จีนไทย โยงใยในลวดลายประดับ**. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2550.

“.....”. **ศิลปะภาคเหนือ:หริภุญชัย-ล้านนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2561.

“.....”. **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2547.

เสนอ นิลเดช. **ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2526.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์, **ศิลปะล้านนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2556.

“.....”. **คู่มือนำชมศิลปกรรมโบราณในล้านนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2563.

อุดม รุ่งเรืองศรี,ปรีวรรตและชำระต้นฉบับ. **เวสสันดรชาดก : ฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดง**. กรุงเทพฯ :

โฮงเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา, 2545.

ประวัติผู้วิจัย

1. ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ-นามสกุล

นายจุฬากรณ์ เครือระยา

English Name

Mr. Thapakron Kruaraya

สถานที่ติดต่อ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย
จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ 50290

ตำแหน่งปัจจุบัน:

อาจารย์ประจำ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

โทร:

082-5622278

E-mail :

golf_tortok@outlook.com

2. ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญาตรี

(ศป.บ.) ศิลปบัณฑิต ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปริญญญาโท

(ศศ.บ.) ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3. ผลงานวิจัย

ธรรมาภิบาล. (2548) รายงานการวิจัยเบื้องต้นเรื่อง “ลวดลายหม้อปูลมใน
เขตจังหวัดลำปาง” เสนอต่อ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุภาพกรณ์ เครือระยา. (2549) รายงานการวิจัยเฉพาะเรื่อง “รูปแบบโคมกระต่ายในวัฒนธรรมล้านนา” เสนอต่ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฐานาปกรณ์ เครือระยา และคณะ(วิจัยร่วม). (2551) รายงานการวิจัยเรื่อง “ศิลปกรรมท้องถิ่นทางพุทธศาสนาในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง”. เชียงใหม่: ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฐานาปกรณ์ เครือระยา และคณะ (วิจัยร่วม). (2552) รายงานการศึกษาเปรียบเทียบงานศิลปกรรมทางพุทธศาสนาของชุมชนไท เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่าและชุมชนแม่ทะ จังหวัดลำปาง. เชียงใหม่: ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

ฐานาปกรณ์ เครือระยา และคณะ.(วิจัยร่วม). (2553) รายงานวิจัยศิลปกรรมและประวัติชุมชนรอบวัดพม่า -ไทใหญ่ ในนครลำปาง. เชียงใหม่: ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ฐานาปกรณ์ เครือระยา และคณะ.(วิจัยร่วม). (2554). การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนผ่านการสร้างสื่อผสม (Mixed Media) ร่วมกับชุมชน. เชียงใหม่: ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

ฐานาปกรณ์ เครือระยา.(2555). การจัดการฟื้นฟูประเพณีตั้งธรรมหลวงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านวังหม้อ อำเภอเมืองลำปาง. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ฐานาปกรณ์ เครือระยา. (2556). การศึกษารูปแบบและแนวคิด ชุมประตู่โขงและโขงพระเจ้า สกุลช่างลำปาง ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22 – 25 ลำปาง :วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง.

ฐานาปกรณ์ เครือระยา. (2557). การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองลำปาง ผ่านบันทึกและงานพุทธศิลป์ครุบาอาโนชัยธรรมจินตมานุณี. ลำปาง : วิทยาลัยอินเตอร์เทค ลำปาง.

ฐานาปกรณ์ เครือระยา. (2557). (วิจัยร่วม). การศึกษาและรวบรวมข้อมูลรูปแบบภาพตุ้มค่าวธรรมเพื่อการพัฒนาเป็น แหล่งเรียนรู้ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในจังหวัดลำปาง. ทุนอุดหนุนการวิจัยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2557. ลำปาง : วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง.

ฐานาปกรณ์ เครือระยา. (2560). การศึกษาและรวบรวมรูปแบบลวดลายชุดโบราณ ของเครื่องเงิน บ้านนันทาราม เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเงินจังหวัดเชียงใหม่. ทุนอุดหนุนการวิจัยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2560. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ฐานปกรณ์ เครือระยา. (2561). การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาดอกกล้วยไม้ (ดอกเอื้อง) ที่ปรากฏในพิธีกรรม ความเชื่อในวัฒนธรรมล้านนา. ทุนอุดหนุนการวิจัยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประจำปีงบประมาณ 2561. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ฐานปกรณ์ เครือระยา. (2562). การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาพจิตรกรรมฝาผนังเพื่อการสร้างสรรค์ ภาพตุ๊กตาธรรม วัดบวรนครหลวง จังหวัดเชียงใหม่. ทุนอุดหนุนการวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2562. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ฐานปกรณ์ เครือระยา. (2562). การจัดการงานศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนในเขตอำเภอขุนยวมแบบมีส่วนร่วมภาคประชาชน. ภายใต้ชุดโครงการวิจัย พิพิธภัณฑสถานมีชีวิตขุนยวม ทุนอุดหนุนการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปี 2562.

ฐานปกรณ์ เครือระยา. (2563). การศึกษาภาพบันทึกพันธุกรรมพืชโบราณ ผ่านงานพุทธศิลป์ล้านนา. ทุนอุดหนุนการวิจัยโดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการกล้วยไม้ไทยพระราชทาน ประจำปีงบประมาณ 2563. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ฐานปกรณ์ เครือระยา. (2564). การศึกษาลวดลายล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 23 วิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. ทุนอุดหนุนการวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2564. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ฐานปกรณ์ เครือระยา. (2564). การจัดการพิพิธภัณฑสถานมีชีวิตขุนยวมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน พิพิธภัณฑสถานมีชีวิตขุนยวม ปีที่ 2 (วิจัยร่วม 25%) ทุนอุดหนุนการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปี 2564.

4. ความสนใจหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะ

งานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

งานพุทธศิลป์ล้านนา /งานช่างพื้นถิ่น

งานศิลปกรรมร่วมสมัย

